

MARSEL EME

Tanınmış fransız yazıçısı Marsel Eme 29 mart 1902-ci ildə Fransanın Yonn departamentinin Juani qəsəbəsində dəmirçi ailəsində anadan olub. Onun valideynləri Jura əyalətinin kəndliləri idi. Emenin uşaqlıq və yeniyetməlik illəri də həmin əyalətdə keçib. “Vuivra romanının mövzusu da elə Jura əyalətinin bir əfsanəsindən götürülüb.

Marsel Eme əsasən kənd mövzusunda yazan bir yazıçı kimi tanınıb. Onun əsərlərində fransız kəndinin həyat tərzi, yaxud şəhərə köçmüş kəndlinin iztirabları əsas mövzu olaraq qalır. 1926-cı ildə yazdığı “Brülbu romanı oxucuların diqqətini o qədər də cəlb etmədi.

Eme bədii yaradıcılığa əsasən 30-cu illərdən başlayıb, 1930-cu ildə “Adsız küçələr, 1933-cü ildə “Yaşıl madyan, 1934-cü ildə “Cırtan, 1935-ci ildə “Alçaq ev, 1936-cı ildə “Surdin dəyirmanı romanlarını, “Şəkilli quyu adlı hekayələr kitabını nəşr etdirib. O, əsasən Yaşıl madyan romanı ilə məşhurlaşıb şöhrət qazandı.

40-cı illər Marsel Eme yaradıcılığının məhsuldar illəri olub. “Divardan keçən adam (1943), “İnəklər (1942), “Şagirdlər yolu (1946), “Paris şərəbi (1947), “Urinus (1948) və nəhayət tərcüməsi təqdim olunan “Vuivra (1943) romanı da həmin illərdə yazılıb.

"Vuivra", "Divardan keçən adam" (yaşlı nəslin nümayəndələri bu əsər üzrə çəkilməmiş bədii filmi görüblər), "Cırtan" və başqa bir sıra əsərlərində Marsel Eme fantaziya mühüm yer verib. Amma Emenin fantastik əsərlərində həyat reallığı ilə fantaziya yanaşdır və bir-birini yaxşı tamamlayır.

Marsel Eme dram əsərləri də yazıb ("Lüsyon və qəssab", "Ay quşları", "Başqasının başı" və i.a.). "Çəkməli pişik" nağıllar silsiləsini isə Eme 1934-1958-ci illərdə yazıb və özünün ifadəsi ilə desək bu nağıllar "dörd yaşdan yetmiş yaşa qədər uşaqlar üçün" yazılıb.

Doğrudan da Marsel Eme elə nadir yazıçılardan ki, əsərlərini böyüklər də, kiçiklər də maraqla oxuyur. Onun populyarlığına misal üçün deyə bilərəm ki, 1994-cü il üçün Fransanın ən yüksək mükafatı olan "Qonkur" mükafatını almış Didye Van Hover televiziya müsahibəsində bildirdi ki, ən çox sevdiyi yazıçı Marsel Emedir.

Marsel Eme 1967-ci il oktyabrın 14-də Parisdə vəfat edib.

Marsel Eme

VUIVRA

Fransız dilindən tərcümə edən Hamlet Qoca

1

Arsen Müzelye səhər saat altıya yaxın Vyey Vevr düzünə gəlib ot çalmağa başladı. Otluq iki tərəfdən çovdar tarlasının araya aldığı üçkünc dar ağacı şəklində torpaq parçası idi. Vyey Vevr düzünün özü isə meşənin içərisinə uzanmış, ağacdən təmizlənmiş, bir hektara yaxın ərazidir. İri ağacların arasında qalmış bu ərazinin kənarlarını sıx kolluq örtmüşdü. Otluq Müzelyelər ailəsinə, tarla isə Mindörlər ailəsinə mənsub idi. Bu iki ailə bir kökdən olsalar da üç nəsildən bəri bir-biri ilə kəsülü idilər. Ailələr arasında söz-söhbət ikinci İmperiya dövrü (Fransada III Napoleonun hakimiyyəti dövrü—tərc.) bir parça meşə sahəsi əldə etmiş nəsil başçısının vəfatından xeyli sonra başlamışdı.

Arsen iyirmi üç yaşlı, qısaboy, sağlam cüssəli bir oğlan idi. O, başını qaldırmadan dəryaza güc gəlir, otluqdan gözünü çəkmirdi. Çökəkdə yerləşən torpaq sahəsi çala-çuxur və gilli idi. Çalaların suyu çox vaxt yayda da qurumurdu. Bu yay yer quru olsa da otu mexaniki otçalanla biçmək mümkün deyildi, çünki otçalanın dişləri diklərə ilişib qırıla bilərdi. Arsen dəryazı da ehtiyatla çalırdı ki, kəsərin ucu diklərə ilişməsin. O, seyrək, çovdar kimi başı toxumlu otları çaldıqca fikirləşirdi ki, belə seyrək otu biçmək üçün

əziyyət çəkməyə dəyməzdi, gərək bu yerə bir şey əkəytilər, ya da çovdar səpəytilər. Bu barədə ailə tez-tez fikirləşsə də qərara gələ bilmir, əkinlərin qarışacağından çəkinirdilər. Sahədəki otu çalıb yığıandan sonra Müzelyelər mal-qaranı otluğa buraxardı və mallar da hər dəfə Mindörlərin tarlasına ziyan vururdu.

Səhər saat səkkizə yaxın Arsen özündən bir neçə addım irəlində alçaq otların arası ilə sürünən iri bir gürzəni görüb əlini saxladı. Onun həyəcədən ürəyi sıxıldı və canından qərribə bir üşütmə keçdi. Belə üşütməni o adətən meşənin qalın yerində kol dibindən gələn şırıltıları eşidəndə duyurdu. Beş yaşında ikən o, kolluqdan çiçək dərdiyi vaxt əli ilə bir ilana toxunmuşdu və həmin hadisədən sonra ilan görəndə canından üşütmə keçirdi. Gürzə azacıq qıvrılaraq, yastı başını qaldırmadan sürünür, quş gözlərinə oxşayan xırdaca gözlərini oğlandan çəkmirdi. Arsen əlindəki çarx daşını kinli-kinli yerə atdı, dəryazın sapını əlində bərk sıxıb irəli getdi, ilanın girdiyi ot topasına dəryaz çaldı. öeyvan dəryazın qolaylandığını görüb bircə sıçrayışla canını zərbədən qurtardı və Arsen dəryazı ikinci dəfə qolaylayınca uzaqlaşdı irəlindəki otluğa girdi. Oğlanın həyəcədən boğazı qurumuşdu və ilanın getdiyi səmtdən gözünü çəkə bilmirdi. Ona elə gəldi ki, ilan yaralayıb və onun başının qırıqlı dərisi arasındakı xırdaca gözlərinin soyuq baxışını yadına salıb ürpendi. Qəfildən Arsen duydu ki, meşədəki quşların səs-səmiri kəsilib və ətrafdakı bu anlaşılmaz sükut onu xoflandırdı. Nəhayət, o özünə gəlib azacıq irəlilədi və dəryazın ucu ilə ilanın girdiyi otluğu yoxladı. İlan isə bir neçə metr aralıda göründü, çılpaq bir sahəni keçib irəlindəki otluğa girdi. Arsenin irəli getməyə cəsarəti çatmadı, hiss elədi ki, dəryazın sapından yapışmış əlləri keyləşib və dizləri əsir. O, qorxuya düşdüyünə görə özünü danladı və bir neçə gün əvvəl qorxmadan öküzlə əlbəyaxa olmasını yadına saldı. Həmin gün fermadan qaçmış öküzü necə məharətlə ram etməsinə böyük qardaşı da heyran qalmışdı. Arsen könülsüz-könülsüz yenidən ot çalmağa başladı, amma ətrafdakı sükut və canındakı tənhalıq hissi fikrindən çıxmırdı. O ətrafdakı meşənin qara kölgələrindən, kinli sükutundan vahimələnirdi. Özünü toxtamağa çalışsa da ona elə gəlirdi ki, Vyey Vevr düzünü araya almış bu qaranlıq meşənin sıx yerlərində qorxulu heyvanlar pusquda durub, kolluqlar, qara tikanlar arasından boylanırlar.

Meşədəki quşların susması onu kolluqların vahiməsindən də çox narahat etməyə başlamışdı. Arsen meşəyə çökmüş bu sükunətin səbəbini meşənin özündən öyrənmək qərarına gəldi. O, gürzənin getdiyi səmtdə, meşədəki Solar bulağına gedən cığıra düşüb irəlilədi ki, həm meşəyə baş çəksin, həm də bulaqdan sərin su içsin. Meşənin alaqranlılığında şəh damcıları bərq vururdu və səhər çağı meşəni bürümüş bu qərribə çən, adətən tufandan sonra çökən çəni xatırladırdı. Meşənin saf havasını udduqca Arsenin əhvalı dəyişirdi. Az əvvəl keçirdiyi vahiməni unutmasa da meşəyə həmişəki rəğbəti təzələnirdi. O irəlilədikcə cığırın kənarlarındakı qalın ot topası və kiçik kolluqlarda gizlənmiş heyvancıqlar çəkmələrin səmindən qaçışır, otluqlar xışıldayırdı, şəh damlları zoğların üstü ilə aşağı diyirlənirdi. Bu kiçik canlanma Arsenə ləzzət verir və o hərdən əyilib otların arası ilə qaçan xırda həşəratları görmək istəyirdi.

Beləcə xeyli gedəndən sonra Arsen cığırın irəlindəki döngəsində başqa bir gürzə gördü və bu dəfə demək olar ki, heç diksinmədi də. Bu ilan otluqda gördüyündən uzun və zərif idi, başını bir az qaldırıb tələsmədən, arxayınca sürünürdü. Gürzə yastı başını çevirib onu süzdü və Arsen heyvanın çənəsinin altındakı yumşaq, sallaq dərinin azacıq tərpendiyini görüb ürpendi. Qorxu heç canına yayılmamış Arsen gördü ki, ilanın arxasınca cavan bir qız gedir. Qıvrıq bədənli bu qız ətəyi dizlərinə çatan ağ ipək paltar geymişdi, ayaqları yalın qolları çılpaq idi. Qamətini şax tutub iri addımlarla gedirdi. Qızın gündən yanmış sifəti onun gözəlliyinə qərribə bir sərtlik verirdi. yuxarı yığılmış zil qara saçına zərif ilan şəkilli ikiqat gümüş halqa dolanmışdı. Qızın alnı üzərində başını yuxarı qaldırmış gümüş ilan ağzında dairəvi, al-qırmızı bərq vuran yaqut parçası tutmuşdu. Arsen xalq əfsanələrində təsvir olunan, amma indiyə qədər varlığına inanmadığı Vuivranı tanıdı.

Vuivra qədim Frans-Kamte əyalətinin ləhcəsində ilan sözünün mənasını verən Givre sözündən yaranmış bir addır və həmin söz fransız dilinin Blazon ləhcəsində hələ də işlənir. Jüra əyaləti kəndlərində Vuivra adı "ilanların qızı" mənasını daşıyır. Komte vilayətinin əsas mifi də elə Vuivra haqqında rəvayətdir. Doğrudur burada "kölgə heyvan" — qulyabanı haqqında da rəvayət yayılıb və onu lap dəhşətli bir varlıq sayırlar. Amma məsələ burasındadır ki, onu hər kəs öz fantaziyasına uyğun şəkildə təsvir edir. Vuivra haqqında isə təsəvvür dəqiqdir, onu hamı eyni görkəmdə təsvir edir. O, sular və meşələr kimi daimidir, insanların həyat tərzinə qoşulmur, Jüranın dağ və düzənliklərini dolanır, çaylarda, şəlalələrdə, göllərdə, bataqlıqlarda çimməyi xoşlayır. Onun saçı üzərindəki gümüş ilan ağzında tutduğu yaqut elə safdır ki, bütün dünyanın qızılı onun dəyərini ancaq ödəyə bilər. Bu böyük sərvətdən Vuivra ancaq çimdiyi vaxt ayrılır. Cuya girməzdən əvvəl o, başındakı gümüş halqanı donu ilə birgə sahilə qoyur. Elə tamahkarlar da həmişə həmin vaxtdan istifadə etməyə çalışır və hər dəfə cəzalanırlar. Elə ki, bir kəs qiymətli daşı götürüb qaçmağa cəhd göstərir, minlərlə ilan hərəsi bir yandan çıxıb onun arxasınca cumur. Bu vəziyyətdə sağ qalmaq istəyən adam gərək üzərində qiymətli daş olan gümüş halqanı özündən uzağa atsın. Amma varlanmaq fikri aqlını almış bəziləri Vuivranın qiymətli daşını əldən vermək istəmir və bədəninin hər tikəsi bir ilan ağzında gedir.

Komte vilayətinə mənsub olan Vuivra obrazı Selt ənənəsinin Fransada qalmış ən mühüm nümunəsidir. Qədim Qol diyarı əhalisinin məftun olduğu minlərlə rəvayət arasında illərin sınağından çıxıb yaşamış bu obraz yaddaşlardan silinməyib, ən geniş yayılmış bir mövhumat olub.

2.

Arsenin qarşısından keçərkən Vuivra çevrilib ona elə laqeyd bir nəzərlə baxdı ki, oğlan mat qaldı. Qızın parıltılı mavi gözləri pişik gözlərinə oxşayırdı və bu parıltı adama baxanda əhəmiyyətsiz bir əşyaya baxırmış kimi sönükləşirdi. Cıgırla meşəyə tərəf burulanda qızın üstünə kölgəlilər arasından günəş şüası düşdü və başındakı qiymətli daş elə bərq vurdu ki, elə bil onun qara saçları arasından al qırmızı qılgıncılar yayıldı. Qız gürzənin arxasınca irəliləyib Nu gölünə tərəf gedən cığıra düşdü və yüz metr aralanandan sonra ağaclar və hündür qıjılar arasında gözdən itdi. Arsen özünə gələndə əzəl fikri bu oldu ki, qızın arxasınca gedib onu tapsın və elə bu fikirlə də meşəyə girdi. Gürzələrdən qorxmaq fikri heç aqlına da gəlmirdi. O, qıjıların arası ilə iri addamlarla irəliləyir, şəh damlaları şalvarının balağını isladır, çəkmələrinin içərisinə sızır, ayaqlarını sızıldadırdı. Meşənin içindəki talaya çıxanda Arsenin gözləri qamaşdı. Bataqlığın o tərəfindən qalxan günəşin şüaları suda bərq vururdu. Uzunsov gölməçənin dayazlığındakı ot talaları üzərinə elə bil almaz dənələri səpələnmişdi. Sağ tərəfdəki dərin gölün qamışlıqları arasında ilişib qalmış ağ duman parçaları o biri sahilə qədər uzanırdı. Vuivra görünmürdü. Arsen onu duman parçalarının arasında axtardı. Ətraf sakit idi, quşlar hələ də oxumurdular və bu sakitlikdə bataqlığa axan bulaq sularının şırıltısından başqa bir səs eşidilmirdi. Arsen yaxınlıqdakı təpənin üstünə qalxıb ətrafa baxdı və təpənin o üzündə, yüz metr aralıda Vuivranı gördü. Qız çimmək üçün ən gözəl yeri seçmişdi, Solar bulağının şəffaf suyunun axıb bataqlığa qovuşduğu yerdə çimirdi. O, qollarını çılpaq bədəninə sıxıb qurşağa qədər suyun içində durmuşdu. Çox keçməmiş üzümə başladı və Arsen ancaq onun qara saçını, irəli atılan qollarını və hərdən üzə qalxan kürəyini görürdü. Vuivra irəlindəki dumana bürünmüş qamışlığa tərəf üzürdü. Arsen təpəni enib qızın üzünü sahilə tərəf getdi və bulaq sularını gölə axıdan arxın kənarına çatdı. Qız donunu burada soyunub otların üstünə atmışdı. Günəşin şüaları altında gümüş halqaya bərkidilmiş al qırmızı daş bərq vururdu. Arsen əyilib bu qiymətli daşa tamaşa elədi, amma onu əlinə götürmək həvəsinə düşmədi. O özünün gözütoxluğuna təəccüb etdi və fikirləşdi ki, yəqin ilanların qorxusundan

gözütöxlük edir. Hələ uşaq vaxtı tez-tez bu xəzinəni ələ keçirmək arzusu ilə xəyala dalardı və o vaxtlar yəqin ki, belə cəsarətsizlik üçün xəcalət çəkərdi. Bəli, elə bir neçə gün əvvəl də indiki cəsarətsizliyinə görə utanardı.

O, cəsarətini yoxlamaq üçün ləng hərəkətlə əlini daşa tərəf uzadıb dayandı. Əgər həmin vaxt gürzələrdən biri ona hədə gəlsə şübhə yox idi ki, acığa düşüb daşı götürməli olacaqdı. yəqin ilanlar mərdlik göstərmək istəyirdilər, o, daşı ələ keçirməmiş hücumu keçmirdilər. Ətrafda nə bir xışıltı eşidildi, nə də otlar tərpendi. Arsenin əli daşa tərəf uzanmaqda olsa da donun ağ ipək parçasına toxundu və ləngiyib qaldı. Hələ də bədən hərəkətini itirməmiş bu yumşaq parça onun könülsüz başladığı əməlin qarşısını aldı. Arsen bu ilıq parçanı üzünə sürtüb ətrini duymaq arzusuna düşdü, amma utandı. Vuyvra suda istiqamətini dəyişib sahilə tərəf üzürdü. Əlləri suya toxunanda səs çıxarsa da, kənara bir damcı da su çilənmirdi. Qiymətli daşı unudub Arsen ayağa qalxdı və sahilə yaxınlaşan qızın üzünü sezməyə çalışdı. Qız qol atdıqca başı gündən yanmış çiynlərinə tərəf əyilir və günün şüalarına bürünmüş sifəti getdikcə daha aydın sezməyə başlayırdı. Əlinin şappıltısı sakit meşədə əks-səda verir, bəzən meşənin dərinliklərindən eşidilən balta səsini xatırladırdı. Sahilə xeyli qalmış qız dayandı, suyun üstündə arxası üstə çevrildi, əllərini başının altında cütələşdirdi və döşlərini sudan yuxarıda qoyub hərəkətsiz uzandı. Bəlkə də beləcə ləngiyib oğlana öz bəxtini yoxlamaq üçün imkan yaradırdı. Arsen həm də fikirləşdi ki, qız onu sahilə görüb və sudan çıxmağa utanır. O geriye çəkilmək istədiyi vaxt qız üzümə başladı və oğlan üzünü döndərməyə macal tapmamış qız ayağa qalxdı. Onların baxışları rastlaşanda oğlan başını aşağı saldı, beləcə ayaq üstə durub tamaşa etdiyinə görə bir az sıxıldı. Amma çıxıb getmək qərarına gələ bilmədi. Qızın paltarından üç metr aralıda çəmənlikdə uzandı. Vuyvra sudan çıxıb günəş şüalarına büründü, arxın gölə töküldüyü boğazın çınqıllığına tərəf gəldi. Qız ayaqlarını şəffaf suyun axınında oynadır, ayağını qaldıraraq axarın qarşısına tutur, su çilənir, damlalar qıçı boyu süzülüb axırdı.

Arsen qızın bədəninin gözəlliyinə mat qalmışdı və utancaqlığı unudub ona tamaşa edirdi. Bu gözəlliyi o indiyə qədər heç bir insan orqanizmində görməmişdi. yaraşlıq bir ata tamaşa etdiyi vaxt sezdiyi yüksək əlamətlərə, sərbəstliyə, yığcamlığa, cizgilərin mütənəsbibliyinə heyran-heyran baxırdı. Qız suyun axarına uzanıb gölün suyunu bədənindən yudu, sonra əli ilə üzünün suyunu silib sahilə çıxdı. Oğlanın baxışları altında qız sərbəstcə yaxına gəldi, ona heç bir əhəmiyyət vermədən günəqarşıda dayanıb gölgəsini onun üstünə saldı və əllərini boynunda çarpazlayıb gözləri yumulu halda özünü günə verdi. Qızın belə təhqiredici saymazlığı Arsenin kişiliyinə toxundu və adətən, kobudluğa meyilli olmasa da, kobud bir səslə dedi:

— Sən o yanbızlarını kənara çək, günün qarşısını kəsmə.

Qız dinməzəcə bir addım kənara çəkildi və bu dəfə kölgəsi donunun üstündəki qiymətli daşın üstünə düşüb onun parıltısını söndürdü. Arsen indicə dediyi sözlərin xəcalətini çəkib qızardı. Amma deyəsən Vuyvra heç inciməmişdi də. O, bədənini günə verib qurudandan sonra sakit səslə oğlandan adını və harada yaşadığını soruşdu. Qızın səsində gənclik şuxluğu ilə yanaşı, danışarkən saıtləri uzadan Jüra əhalisinin şirin ləhcəsi də duyulurdu. Bu səsdə qəribə bir aydınlıq və yaxınlıq vardı. Arsen təbiətinə yad olan utancaq bir tərzlə ona cavab verdi. Qız soruşdu:

— yaxşı sən bu meşədə nə gəzirsən? Bu vaxt gərək otlaqda ot çalaydın. Bu il yay tez gəlib, bir neçə gündən sonra ot quruyub bərkiyəcək.

— Mən elə Vyey Vevrdə ot çalırım. Bura yaxındır.

— Tanıyıram, Vyey Vevr yararsız yerdir, otdan çox kol-kosu var.

— Hə, gərək şumlayıb yonca səpəydik, amma mən elə hər dəfə deyirəm ki, əziyyətinə dəyməz. Meşənin ortasındakı çökək bir yerdə yaxşı ot bitməz, torpağın özü də gillidir.

— Mən oranın bataqlıq olduğu vaxtı da xatırlayıram. Çox da köhnə yer deyil.

— Hər halda yetmiş il əvvəlin söhbətidir, amma bəzi yerlər adamın yaddaşında çox yaşayır.

— O qədər də çox yaşamır, — deyər Vuivra cavab verdi.

Sonra o çevrilib donunu elə sərt hərəkətlə götürdü ki, donun üstündəki gümüş halqa daşla birgə xeyli kənara düşdü və qız elə bil Arsenin burada olduğunu unutdu. O qollarını qaldırıb donu yuxarıdan aşağı bədəninə keçirdiyi anda Arsen qızın arxasının əzələlərinin necə oynadığına, ombasının dartılmasına, dolğun yanbızlarına və yığcam baldırlarına tamaşa edirdi. Elə bu vaxt Vuivranın çıpaq arxasına bir milçək qondu və qız milçəyi qovmaq üçün arxasının həmən tərəfini elə oynatdı ki, Arsen milçəyini qovan atların hərəkətlərini xatırladı. Paltar əvvəlcə ombaya qədər endi, az sonra isə sürüşüb aşağıları da örtüdü. Arsen bir az özünü toxtatdı və həmin andaca ona elə gəldi ki, utanmaq bilməyən bu məxluqa kin bəsləməyə başlayır. yad bir kişinin qarşısında lüt dayanmaq, arxasını, göbəyini açıqca nümayiş etdirmək hər qadının işi deyil. Burada anlaşılmaz bir hiylə vardı. Ehtirasdan yanan qızlar az deyil, amma heç onlar da yad bir kişinin qarşısında dayanıb oraburlarını nümayiş etdirməzdilər. Çünki onlar duyurlar ki, belə hərəkətlər qadını gözdən sala bilər. Arsen üçün bu o qədər də pis mənzərə deyildi, amma hər şeyin həddi var. Əgər bu qız da bütün günü əlində dırmıq biçənəkdə tər töksə beləcə soyunub lüt gəzməyə həvəsi qalmazdı. Bəli, Arsenin qəlbi kinlə dolmuşdu.

Vuivranın saçını səliqəyə salması bir neçə dəqiqə çəkdi. O, qollarını qaldırıb saçlarını yığıdığı vaxt qolların qıvrıqlığı və hərəkətlərin şuxluğu da Arsenin nəzərindən qaçmırdı. Qız yanakı durmuşdu, saç sancaqlarını dodaqları arasında tutmuşdu, baxışları Arsenin sifətində gəzirdi və Arsen bu baxışda qərribə bir təbəssüm də duydu. O, ayağa qalxanda gördü ki, qız boyca onunla bərabərdir. yəqin ki, Arsen çəkməli, qız ayaqyalın olmasaydı ondan uca olardı. Arsenin yadına düşdü ki, özünün burnu qısa və yastıdır, saçları inək tükü kimi coddur, gözləri xırda, qonur və sərt baxışlıdır. O, müqəddəs Fransua-Xabyerin, Volodever kilsəsinin şöbələrindən birini bəzəyən, gipsdən tökülmüş yaraşlıq heykəlciyini həsədlə yadına saldı. Bu müqəddəs atanın üzü saqqallı olsa da sifəti cazibəli yeniyetmə sifəti kimidir. yanağının qızartısı və başqa cazibəli cəhətləri qadınları elə cəzb edir ki, onun qarşısındakı daşın üstünə xırda pullar düzməkdən həzz alırlar.

Vuivra fit çaldı və suyun kənarındakı bir dəstə quru ot xışıldayıb tərpendi. Gözlərini onun gözlərinə zilləyib irəliləyən gürzəni görəndə Arsen bir addım geri çəkildi. İlan onun qarşısından keçərkən qüyrüğü çəkməsinin burnuna toxundu. Arsenin tükləri ürpendi və hirsindən söyüş söydü. Sonra qızın gözətçisini söydüyünə görə pərt oldu və üzrxahlıq edirmiş kimi soruşdu:

— Siz yenə gələcəksiniz?

— Əlbəttə, mən hər iki-üç ildən bir buralardan keçirəm.

Qız gümüş halqanı götürüb başına qoydu, parıltılı daşın irəlidə düz durduğunu yoxladı və ondan soruşdu:

— Hə, deməli daşı götürməyə cəsarətin çatmadı?

— Götürmək istəyirdim, amma sizin suda üzdiyünüzü görəndən sonra başqa şey haqqında fikirləşdim.

— Nə haqqında?

Vuivranın gözlərində bir mehribanlıq işığı yandı, sifəti qızardı və həyəcandan nəfəsi tənğidi. Qızın şirin həyəcanı Arsenin özünə də siyarət etdi, canına istilik çökdü, amma şərdən uzaq olmaq naminə özünü toxtadıb sakit səslə dedi:

— Elə sizin indi fikirləşdiyiniz haqqında fikirləşirdim, amma bütün bunlar boş işlərdir. Eys-ışrət üçün həmişə vaxt tapılır, amma iş gözləmir, dəryazımı otluqda qoyub gəlmişəm, gedim işimi görüm. Hələlik.

Arsen üzünü çevirib uzaqlaşdı və gəriyə baxmadan meşəyə girdi.

3.

Müzelyelərin və Mindörlərin həyətləri kəndin qurtaracağında. yol kənarında, bir-birindən yüz əlli metr aralıda yerləşirdi. Əvvəllər hər iki ailə bir bulağın suyunu işlədirdi. Bulaq iki həyətin arasında, yoldan iyirmi addım kənarda, Mindörlərin üzüm bağının ayağında idi. Müzelyelər keşkəl qazıb suyun bir hissəsini öz həyətlərinə axıtdılar və suyun yolunun nə vaxtsa kəsilə biləcəyi haqda da fikirləşirdilər. 1875-ci ildə Mindörlər ailəsi, heç bir qərəzləri olmadan və ancaq üzümlüyə girən inəklərin yolunu kəsmək üçün su yolunun üstünə kiçik bir qapı qoydular. Onlar alman təbiətli qonşu dayıuşaqlarını xəbərdar etməmişdilər və bu əhvalatdan incimiş dayıuşaqları belə güman etmişdilər ki, onların su yolunu qəsdən kəsiblər. Müzelyelər həyətlərində quyu qazıb su çıxarana qədər suyu kəndin içindən daşmalı oldular. Elə həmin vaxtdan yaxın qonşular elə yadlaşdılar ki, elə bil hərəsi bir diyarda yaşayırmış. Yç nəsil dəyişəndən sonra küsü ailələr arasında deyil, evlər arasında qalmışdı. Mindörlər ailəsinin kənarda ev qurmuş yeni budaqları köhnə küsüdə uzaq düşüb Müzelyelər ailəsi ilə mehribanlaşmışdılar.

Arsen günorta çağı meşədən çıxdı, taxıl zəmisinin içərisindən keçən cığırda gəlib Mindörlərin evi qarşısında əsas yola çatdı. Hər iki həyətin arxa üzü çaylağadək uzanan enişli bir otlaq idi. Çaylağın o üzündəki yoxuş isə elə bil göyə dirənirdi. yol kəndin ortasından keçirdi. Kəndin özü isə uzun bir təpənin üstündə salınmışdı və onunla meşənin arasında əkin sahələri uzanırdı. yol irəlində cənuba burulub Ronsyer kəndinə tərəf uzanırdı. Bu kənd də alçaq bir təpənin döşündə salınmışdı və təpə onu şimal küləyindən qoruyurdu. Otuz kilometr aralıda isə Jüra dağlarının sıraları gah mavi kölgə kimi göz oxşayır, gah da isti yay səmasına qarışib əriyir, görünməz olurdu.

Evə gedən cığırda Arsen Noel Mindörün yanından keçdi. Noel Mindörlər ailəsinin başçısı idi. O, meşədən kəsdiyi bir yasəmən budağını sürüyə-sürüyə aparırdı. Budağa baxan kimi bilinirdi ki, onu təmizləyib odda qurudandan sonra, yaxşı bel, yaxud yava sapı düzəltmək olar. Arsenlə Noel nə bir-birinin üzünə baxdı, nə də salamlaşdılar. Bəli, iki ailə arasında belə bir adət yaranmışdı, təkləkdə bir-birini görməməzliyə vururdular. Kənar adamların yanında bir-birinə ədəb naminə mehribançılıq etsələr də bütün Volodever kəndi onların arasındakı narazılıqdan xəbərdar idi.

Kənd yoluna çıxanda Arsen xoşagəlməz bir hadisənin şahidi oldu. Onların iti Leopard düşmənlər Mindörlərin həyətidə, onların Senyor adlı iti ilə üz-üzə durmuşdu və itlər bir-birinin üstünə cummağa, boğuşmağa hazırlaşmışdılar. Noelin oğlu Arman isə arxasında bir çubuq gizləyib itlərdən bir qədər kənardə durmuşdu və Müzelyelərin itini çubuqlamaq üçün məqam gözləyirdi. O, itləri ayırmaq istəyirmiş kimi ikiüzlüklə öz itini çağırırdı. Amma səşində elə bir ahəng vardı ki, elə bil itə ürək-dirək verir və hücumla çağırırdı. İtlər bir-birinin üstünə cumdu və boğuşa-boğuşa tozda eşələnəməyə başladılar. Arman itləri hürkətməmək üçün asta-asta yaxınlaşırdı. Leopard öz rəqibinin boğazından yapışib onu elə qəzəblə silkələyirdi ki, Senyor ağrıdan zingildədi. Vəziyyəti belə görə Arman çubuqla iti döyəcəlməyə başladı. Leopard əvvəlcə çubuğa fikir vermədi, amma qabırğalarına döşənən zərbələrin sayı artdıqca gerilədi. Arman itin boynundakı kəndirdən tutub, guya aralamaq istəyirmiş kimi geri dartdı və kənardə arxayınlıqla onu döyəcəlməyə başladı. Pəncərələrin birindən Armanın böyük bacısı Jermenin başı göründü. Jermen gülürüz, gombul bir qadındı və onun əxlaqsızlığı haqqında ətrafda söz-söhbət gəzirdi. Mindörlər ailəsi bu övlada görə xəcalət çəkir və qoxurdular ki, onun haqqındakı söz-söhbət ciddi və gözəl bir qız olan kiçik bacısı Jülyetin həyatını korlaya bilərdi.

İtinin döyüldüyünü görüb ürəyi sıxılma da Arsen fikirləşdi ki, Arman həyətlərinə girmiş yad iti döyməkdə haqlıdır. öirsini boğub özünü görməməzliyə vurdu. O, yolun o biri tərəfinə keçib arxasını Mindörlərin evinə çevirdi və qaşısındakı armud ağacının dibinə siyməyə başladı. Sonra səmtini dəyişib üzünü Mindörlərin evinə tutmuşdusa da bu evi heç

görməyirmiş kimi ləng hərəkətlə şalvarını düymələdi, Leopard Armanın əlindən qaçıb küçəyə çıxmışdı və quyruğunu qısıb bir az irəlidə öz sahibini gözləyirdi.

Müzelyelərin evi Mindörlərinkindən böyük olmasa da, görkəmcə ondan səliqəli idi. Bu ev başqaları kimi qənaətlə tikilmiş və imkan düşdükcə genişləndirilmiş evlərdən deyildi. Ymumi səliqədən duyulurdu ki, bərilər bacarıqlı bir bənnanın əli ilə hörüldüyü kimi, taxta işlərində də məhir bir dülgərin əməyi var. Qarşı tərəfin tavanı və sütunları qara rəngli olduğundan evə xüsusi görkəm vermişdi. Səliqə ilə əkilmiş ağac və sarmaşıqlar evə elə sarınmışdılar ki, elə bil onun əyninə biçilmişdilər.

Həyətin girəcəyindəki iki böyük qoz ağacının kölgəsində Arsen Leoparda çatdı və itin böyrünə bir təpik çəkib onu qandırmaq istədi ki, Mindörlərin həyətinə veyillənmək xeyir gətirməz. Leopard deyəsən bu cəzanı gözləyirdi və çox zingildəmədi. Arsenin qardaşı arvadı Emili Müzelye evin qarşısındakı keşkülün qırağında təkne qoyub paltar yuyurdu. Kənarına sıra ilə qovaq əkilmiş bu keşkül həyətin çöl üzünü ilə çəkilib gəlmişdi və həyətdə su quyusunun qazılmasından əvvəlki dövrün yadigarı sayılırdı. Evin qadınları paltar yumaq üçün keşkülün bulanıq suyuna köpükləndirici maddə qatmaqla həm paltarını yaxşıca təmizə çıxarırdı, həm də sabuna qənaət edirdilər. Emili girdə, şişkin sifətini Arsene tərəf çevirib qonşuda itlərin boğuşmasının təfsilatını soruşdu. Arsen isə dayanmadan qısa məlumat verib birbaşa mətbəxə tərəf getdi. Mətbəxin qarşısında quyudan su çəkməyə yollanan xidmətçi qız Beletlə rastlaşdı. Beletin on altı yaşını tamam olsa da özü elə sısqı idi ki, on üç yaşlı cılız bir qızcığaza oxşayırdı. Qız üzünə tökülmüş saçlarını əli ilə arxaya itələyib xırdaca sifətini Arsene tərəf çevirdi, mehriban, dostyana bir təbəssümlə ona baxdı.

Arsenin anası Luiz Müzelye başını mətbəx şkafına salıb eşələnir, gil nimçəni axtarırdı. Ciddi bir ittiham irəli sürməsə də şkafın içindən gələn boğuş səsinin ahəngindən duyulurdu ki, gəlinin ehtiyatsızlıq üzündən qabı sındıraraq gizlətməsindən şübhələnir. Arsenin böyük qardaşı Viktor pəncərə qarşısında oturub qəzet oxuyurdu və qardaşının gəlişini görməməzliyə vurdu. Belə münasibətlə o qardaşına bildirmək istəyirdi ki, qonşuda itlərin boğuşması və bu barədəki söz-söhbətə əhəmiyyət vermir. Əslində Viktor Mindörlərə qarşı heç vaxt ciddi kin bəsləməmişdi və uzun illərdən bəri iki ailənin bir-birilə küsü saxlaması ona gülünc görünürdü. Kiçik qardaşından çəkinməsəydi Viktor bu küsülülüyü çoxdan aradan götürmüş olardı.

yemək süfrəsi açılmışdı və Arsen dinməzəcə keçib öz yerində oturdu. Yrben masanın aşağı başında, öz xidmətçi yerində oturub gözləyirdi. Müzelyelər ailəsində xidmətçi işlədiyi otuz ildən bəri süfrə başına həmişə birinci gəlir. öeç bir ifadə bürüzə verməyən gözlərini bir səmtə dikib sakitcə gözləyirdi. Onun uzunsov papağı (bəlkə də kənddə axırıncı nümunə idi) ordları çökmüş arıq sifətini daha da uzun göstərirdi. O, başını qaldıraraq qorxu çökmüş sakit nəzərlə Arsenin üzünə baxdı və gənc sahibinin münasibətini duymaq istədi. Həyətdən quyuya sallanan vedrənin danqıltısı və çarxın cığıltısı eşidildi. Sonra isə qəhqəhəli gülüş və başqa qarışıq səslər gəldi. Xidmətçi qız Belet cırı səslə qışqırırdı:

— Bəsdir, çarxın dəstəyi əlindən çıxar.

Viktor duydu ki, onun balaca cüvəllağıları yenə fürsət tapıb qızın döşlərini oynadırlar və az qala həyətdə çıxıb uşaqları danlayacaqdı. Sonra fikirləşdi ki, boş şeydir, onsuz da Beletin döşləri hələ heç oğlan döşündən fərqlənmir. Luiz divar şkafından aralananda tam inanmışdı ki, gil nimçəni qırıblar, həm də belə bir xəta ancaq Emilinin əlindən çıxıb bilərdi. Qayınanası Emilini xoşlamasa da onun işgüzar olmasını və təsərrüfata yarımamasını da unutmurdu. Gəlinin əsas günahı onun tanınmış ailədən olmaması idi. On il bir evdə yaşasalar da qayınana gəlinin ətli, qırmızı sifətinə və şit mehribanlığına adət edib bilməmişdi. Gəlinin iri arxası və piyli göbəyi kənd arvadının fəxri sayılsa da Luiz xanımın xoşuna gəlmirdi. O, nəvələri Ogütlə Pyeri də xoşlamırdı, çünki uşaqlar eynilə analarına oxşayırdılar. İkisi də enlisifət idi, yediklərini yaxşı həzmə verib kökəldirdilər, həm yerləşləri, həm də davranışları onu əsəbiləşdirirdi. Uşaqlar sağlam və gülərlər olsalar da daxili zəriflikləri çatışmırdı. Doğrudur, düşünmək olardı ki, böyüdükcə dəyişib düzələcəklər,

amma belə hallar az olur və Luiz əmin idi ki, uşaqlar Müzelyelər nəslinə çəkməyiblər. Luizın sifəti zərif idi və yaş öz işini görse də qırışmamışdı. O, hər dəfə fikirləşəndə ki, oğullarının heç biri ona oxşamayıb bu sifətə qəzəb çökürdü. yeganə təsəllisi bunda idi ki, Arsenin sərt baxışlı xırda gözləri onun öz gözlərinə oxşamışdı. İstidən pörtmüş, gözügülər Emili nə isə danışa-danışa mətbəxə girdi və qayınansı onun sözünü kəsib dedi:

— yenə mənim gil nimçələrimdən birini qırmısınız.

Emili qətiyyətlə etiraz etməyə çalışdı. Luiz kənarı sarı haşiyəli nimçənin yoxa çıxdığını bildirib ittihamını əsaslandıranda Emili qəfildən onun sözünü kəsib qışqırdı:

— Budur ey, həmin qab.

Nimçə doğurdan da rəflərdən birində, lap göz qabağında durmuşdu. Emili əli ilə yanbızını şappıldadıb şən-şən güldü və hamı masa arxasına əyləşənədək dil-boğaza qoymadı. Luiz hirsindən dodağını gəmirirdi və fikirləşirdi ki, qab qırılmış olsaydı bundan yaxşı idi. Viktor da hirsələnmişdi. Dava-dalaşı sovuşdurmaq üçün qonşuda itlərin boğuşmasından söz saldı. Arsen gördüyü əhvalatı danışdı və Arman Mindörün qəddarlığını xüsusi nida ilə nəzərə çarpdırdı. Masa ətrafında fırlanan Leopardın axşamı da bu qəddarlığa canlı sübut idi. öamı qəzəblənmişdi və az qala Viktor da onlara qoşulacaqdı. Amma sonra yadına düşdü ki, üç həftə əvvəl onun öz cüvəllağları Mindörlərin həyətdən çıxmış bir toyuğunu tutub diri-diri tüklərini yolmuşdular. Arsen bildirdi ki, qəddarlığa qəddarlıqla cavab vermək lazımdır. Viktor kinayə ilə gülümsədi və bu kinayə heç kimə xoş gəlmədi. Müzelyelər ailəsində iş başlamasından cəmi altı ay keçsə də xidmətçi Beletin özü belə qonşulara qarşı ənənəvi ədavətin tərəfdarına dönmüşdü. Təkcə Yrben bu məsələdə bitərəf qalmışdı. O, adətən nahar vaxtı başını aşağı salıb möhkəmcə yeyirdi ki, güc toplayıb günortadan sonra da yaxşı işləyə bilsin. Şam vaxtı isə şorbasını içəndən sonra bir tikə yavan çörəklə də kifayətlənirdi. Əvvəla ona görə ki, şamdan sonra işləmək lazım gəlmirdi, həm də ki, onun vəziyyətində çox yeməyin özü də xoşa gəlməyə bilərdi.

Masa arxasına əyləşəndən sonra hamı sakitləşdi, dedi-qodu sovuşub keçdi. Luiz Müzelye fikirləşirdi ki, hər halda Mindörlər ailəsi ilə barışmaq pis olmazdı. Barışıq olsa bəzi torpaq sahələrini qarşılıqlı razılıqla dəyişmək olardı. Əsas arzusu isə Arseni İyulət Mindörlə evləndirmək idi. İyulət gözəl olmaqla yanaşı, həm də təmkinli və zəhmətkeş idi, gözəl uşaqlar doğub böyüdə bilərdi. Ailənin yeganə övladı kimi böyümüş Luiz həmişə görmüşdü ki, kənddə adama əmək aləti və gəlir vasitəsi kimi baxırlar. Hərdən özü də fikirləşirdi ki, gözəl bir uşaq yaraşlıqlı bir öküzdən də dəyərli sayıla bilər.

Luiz səhərlər ümumi otlaqda mal otaran Beletdən otlağın vəziyyətini soruşdu. Qız sözarası danışdı ki, meşənin yanından otlağa gedərkən meşə cığırında ağ paltar geyinmiş ayaqyalın bir qız görüb.

— Qaraşın bir qız idi, saçının hörüyü qərribə görünürdü. yaxından görə bilmədim, amma başında iri darağa oxşayan bir şey parıldayırdı. Əgər ayaqyalın olmasaydı adam fikirləşərdi ki, hansısa bir varlığın qızıdır.

Belə qərara gəldilər ki, həmin qız yay tətilinə gəlmiş varlı qızlarından biridir və bu qərribə zamanda ayaqyalın gəzmək kasıblıq əlaməti sayılmaya da bilər.

Beləliklə Arsen Vuivra ilə səhərki görüşünü yada salmalı oldu. İtlərin boğuşmasından sonra bu görüş onun xatirəsində ikinci plana keçmişdi. Arsen fikirləşirdi ki, insan gərək həyatın anlaşılmasız hadisələrinə biganə qalması da bacarsın. Əsas məsələ Vuivranın qeyri-adi bir varlıq olub-olmamasında idi. Arsen bilirdi ki, bu qız qeyri-adi varlıqdır, amma özünün gündəlik qayğılarından yayınmamaq naminə bu hadisəni yaddaşının uzaq bir küncünə qovmuşdu. Qeyri-adi əhvalatlar təbii və real olmadıqlarına görə ağıllı adam gərək onları öz həyat tərzindən kənar saxlasın. İncildəki yazılar həmişə Arseni təəccübləndirirdi. Müqəddəs din xadimlərinin görüb təsvir etdiyi möcüzələr ona qərribə görünürdü. Arsen onların yerində olsaydı heç nə danışmazdı. Ağıllı, təmkinli olmaq o deməkdir ki, aləmi çəşdirəcək əhvalatları ürəyində saxlamağı bacarasın. Volodever kəndində ağıldan kasıblardan və qəbirqazan Rekviyem kimi içki-pərəstlərdən başqa hamı

Vuivranı gördüyü haqqında söhbət edir və bununla lovğalanırdı. Arsen isə bu barədə özünükilərə söz açmağı heç ağına da gətirmirdi. Hələ yəqin ki, çox keçməmiş səhərki görüşü unudacaqdı.

Nahardan sonra Arsen Vyey Vevrə qayıdırdı və Viktor onunla birgə kənd yoluna qədər getdi. yola çıxıb təzəcə ayaq saxlamışdılar ki, çiyində dırmıq çöldən qayıdan Jülyet Mindörü görüb susdular. İki qardaşın nəzərləri altında irəliləyən qız qamətini şax saxlayıb başını dik tutsa da, yanaqları azacıq qızarmışdı. Arsen də yüngülcə qızardı. Səhər Vuivranı göldən çıxarkən nümayiş etdirdiyi lüt əzaları o indi Jülyetin paltarı altında sezməyə çalışırdı. Qız keçib gedəndən sonra Viktor pıçıldadı:

— Hər halda gözəl qızıdır. Əzə də ərə getmək vaxtı çatıb.

Arsen kobud səslə donquldandı:

— Mən ki, mane olmuram.

Əslində Jülyet onun xoşuna gəlirdi və bilirdi ki, bu qızla yaxşı ailə qurmaq olar. Amma fikirləşirdi ki, Jülyetin cehizi az olduğuna görə onunla evlənmək haqqında heç söhbət açmağına dəyməz və iki evin arasındakı kəsülülük bunun üçün ən tutarlı bəhanədir.

Belet inəkləri tövlədən çıxarıb otlağa aparırdı.

Viktor dedi:

— Hər kəsin öz zövqü var, mənə elə gəlir ki, Jülyet Beletdən yaxşıdır.

Viktor aralanıb getdi, Arsen isə gülümsəyib Beletə yaxınlaşdı. O, Beletlə dostluq edirdi və bu münasibət Müzelyelər ailəsində hamını nigaran qoymuşdu. Bir dəfə Arsen Dol bazarından Beletə don alıb gətirmişdi. Arsen kimi qənaətcil adamın öz puluna belə bazarlıq etməsi qəribə bir əhvalat idi. Luiz oğlunun belə cılız bir məxluqa mehribanlıq göstərməsinə pis gözlə baxırdı. O fikirləşirdi ki, günlərin birində Arsen o qızı xəndəklərin birinə çəkə bilər, amma istəyirdi ki, oğlu bu işi kinlə görsün. Çünki Luiz adamın şəxsiyyətinə ancaq ailəsinə görə qiymət verirdi. Belet isə kəndin ən kasıb, ən çirkli və tənbel ailəsi sayılan Bölelərin övladı idi. Bölelər qonşu Rönşyer kəndinə köçmüşdülərsə də yenə rəzalət içində yaşayırdılar.

Arsen Mindörlərin evi qarşısında Beletdən ayrılarkən doğuş vaxtı çatmış bir inəkdən göz olmağı tapşırırdı. Qonşu həyətdə aldığı çubuq zərbələrindən qorxmış Leopard bu yerə çatanda qorxudan naxırı irəli buraxıb sahibinin ayaqlarına sığındı. Belet itin bu vəziyyətini görüb Arsenə dedi:

— Viktor nə deyir desin, amma bu Mindörlər murdar adamlardır. İstəmirəm heç bu barədə sənə deyim, amma iş burasındadır ki, neçə gündür axşamlar mən fermadan qayıdanda Arman yolumu kəsib mənə əl atmaq istəyir.

Arsen Armanın bu təzə əməlinə çox da hirsələnmedi. Bəlkə də ona görə ki, bu söhbətə inanmırdı və Beletin yalançı olduğunu bilirdi. O sakit səslə soruşdu:

— Sənin haranı əlləmək istəyirdi ki?

Belet hirsindən qızardı və dodağını gəmirdi. Arsen isə gülümsəyə-gülümsəyə ona baxırdı. Qız çubuğu Leoparda çırpıb iti söydü ki, naxırın qarşısına keçib irəlidə getsin.

4.

Otluğa çatanda Arsen dəryazı əvvəlki yerində görmədi və yan-yörəni nə qədər gəzsə də onu tapa bilmədi. Əvvəlcə ağına gəldi ki, Mindörlərdən kimsə ona sataşıb. Sonra bu fikirdən vaz keçdi. Çünki Mindörlərin nə işi olsa da özgə malına tamah salan deyildilər. Başqa dəryaz götürmək üçün evə qayıtmaq istədiyini vaxt qəfildən ağına gəldi ki, bəlkə Vuivra ona zarafat etmək istəyib.

Gölün qırağına çatanda Arsen gördü ki, Vuivranın donu səhərki yerində çəmənliyə sərilib və donun üstünə atılmış qiymətli daş bərq vurur. Dəryaz isə dondan iki-üç metr

aralıda idi. Arsen dəryazı əlinə aldı və kəsərini yoxladı. Sonra Vuivranı axtarmağa başladı. Qız heç yanda görünmürdü və suyun üzü lal idi. Vyey Vevr otlığına qayıtmazdan əvvəl o ipək dona yaxınlaşıb onun üstündəki parıltılı daşa diqqətlə baxmağa başladı. Bu xırda həcmli böyük sərvət onu yüngül bir xəyala daldırdı. Əziz zəhmətkeş kəndli olduğundan bu daşın bəxş edəcəyi dəbdəbəli həyat ondan çox uzaq idi və zövqünə uyğun gəlmirdi. O belə həyata bir növ kin bəsləyir və düşünürdü ki, böyük sərvət onu işdən aldığı zövqdən məhrum edər. Bu xəzinənin sayəsində o işdə uğur qazanmaq, çətinliklərə üstün gəlmək həvəsini itirə bilirdi. O, milyonlardan istifadə edə bilməyən varlı bir xəsisə dönərdi. Tapıntı sayılacaq xəzinənin fikri cürbəcür qarışıq fikirlər gətirirdi. Bu xəzinənin ölüm qorxusu ilə bağlı olması fikri də öz işini görürdü. O, gümüş başlığı əlinə götürüb daşı günəşə tərəf tutdu və qırmızımtıl parıltıdan gözləri qamaşdı. Sonra fikirləşdikəni əgər belə bir sərvətə malik olsa İyulət Mindörlə ailə qurar. Arman onun yaxın qohumuna çevrilsə də ona kinini azaltmaz. Hər halda belə bir tale də ona dumanlı görünürdü. Arsen könülsüz-könülsüz gümüş halqanı büküb daşla birgə cibinə basdı.

Qalxıb dəryazı götürəndə gördü ki, göldən sahilə tərəf üzən üç ilan başı görünür. Şübhə ilə çevrilib geri baxanda isə qorxudan rəngi ağardı. Meşənin kənarındakı hündür otları yararaq bir sürü ilan qəzəbdən fısıldaya-fısıldaya ona tərəf gəlirdi. Ağacların kölgəsindəki qıjılıqlardan da qaynaşa-qaynaşa ilanlar gəlirdi, yaxınlıqlardakı kollardan, sağdan, soldan ilanlar çıxır, bəziləri çox iri olan gürzə və əfilər sel suyu kimi irəliləyirdilər. Göllə meşə arasındakı bütün meşə tərpnəirdi, elə bil torpağın özü cana gəlmişdi.

Arsen dişlərini qıcıyıb əlini cibinə saldı, əzilmiş gümüş başlığı çıxarıb donun üstünə atdı. Sonra dəryazın sapını qorxudan qıç olmuş barmaqları arasında möhkəm sıxıb arxada üzən ilanlara əhəmiyyət vermədən gölə tərəf geri çəkildi. Qarşından, iyirmi metr aralıdan böyük bir dəstə yaxınlaşırdı. Başqalarından irəli düşmüş bir əfi ilan onun ayağına çatmışdı. Arsen çəkməsinin dabanı ilə onun başını quru torpağa sıxıb əzdi və ilanın çənə sümüyünün xırçılısı eşidildi. İlanın başı tam əzilsə də bədəni sağ idi, açılıb-yığılır, quyruğu ilə Arsenin çəkməsini döyəcləyirdi. Arsen duydu ki, axırı çatıb və ruhunu tanrıya tapşırmaq üçün dua oxumaq istədi. Amma fikirləşdi ki, dua oxumağa vaxt itirsə xilas olmaq üçün son mübarizə imkanını əldən verə bilər. Onun fikrincə bu dünyanın ən kiçik bir həyat ümidi, o dünyanın cənnətindən nəğddir. İrəlindəki ilan sürüsünün yaxınlaşdığını gözlədiyi anda Arsen hiss etdi ki, qıçına iri bir ilan dolanır, ilanın soyuq gövdəsi şalvarını qıçına sıxıb onu üşüdür, ayağını ağırlaşdırırdı. O, yuxarı dırmanan koramalin başını da gördü. İrəlidən gələn sürünün ona çatmasına üç metr qalmış fit səsi eşidildi və ilanlar dayandılar. Lap irəli çıxmış on-on beş ilan yüyəni dartılmış at kimi şaxə qalxdı. Arsen dəryazı elə ustalılıqla çaldı ki, şaxə qalxmış ilanların başları biçilib yerə töküldü. Onun qıçına sarıxmış koramal da sürüşüb yerə düşdü. öücuma keçmiş ilanların arasına böyük bir çaxnaşma düşmüşdü. Onlar toqquşur, bir-birinin üstündən aşır, sarmaşır, geriyə yol arayırdılar. Arsen sol tərəfdən suyu süzülə-süzülə qaçan Vuivranı gördü. Qız gölə axan iri arxın üstündən bir addımla sıçrayıb qəzəblə qışqıra-qışqıra ona tərəf qaçırdı. Birinci zərbədən sonra daha da coşmuş Arsen isə kəsərindən qan süzülən dəryazını qaldıraraq yaxınlıqda qaynaşan iri ilan topasına elə güclü qolay çaldı ki, kəsər bütün topanı doğrayıb keçdi, ilanların quyruqları və başları havada oynadı. Onların doğranmış gövdələri qan gölməçələrində çabalayırdı.

Vuivra özünün lüt və hövlnak cüssəsi ilə Arsenin qarşısına keçdi, onu vəhşi, qaniçən adlandıraraq üzünə sərt bir sillə çəkdi. Arsen qızı yana itələyib hücumuna davam etdi, qəzəbdən coşmuş vəhşi bir gülüslə dəryazı sağa-sola çaldı. Onun dəryazı da, çəkmələri də al qan içində idi, əllərinə də qan çilənmişdi. Onun ağı başından çıxmışdı, hər dəfə dəryazı çalanda həzz ilə dişlərini xırçıldadırdı. Bir anlıq çəşqınlıqdan sonra özünə gəlmiş ilanlar geriyə, kolluqlara tərəf çəkilməyə başlamışdılar və Arsen bağıra-bağıra onların arxasınca irəliləyirdi. Arsenin dalınca qaçan Vuivra qolundan yapışdı onu saxladı. Var gücünü toplayıb onu iki əli ilə sillələməyə başladı. Qızın yaşıl gözlərində sərt bir parıltı vardı, dodaqları ağarmışdı və boğuş səslə qışqırırdı:

— Cani, qanıçən, gərək imkan verəydim ki, onlar səni didib yesinlər.

Qəfildən Arsenin bütün qəzəbi qıza tərəf yönəldi. Çox yaxın olduqlarına görə o dəryazdan istifadə edə bilməzdi və dəryazı yerə atıb qızın əllərini tutmağa çalışdı. Vüivra daha cəld olduğundan oğlanın səyini boşa çıxarıb ona sərrast sillələr ilişdirirdi. Onda Arsen kor-koranə qıza tərəf yumruq atmağa başladı və onun yumruq qolaylamasından duyulurdu ki, heç vaxt yumruq davası eləməyib, nə öz zərbəsinin sərrastlığı, nə də alacağı cavab zərbələri haqqında fikirləşmir. Gücündən çox çevikliyi nəzərə çarpan Vüivra isə sərrast zərbələr vurur və yaxşı da müdafiə olunurdu. Arsen qızın bədənindən yapışıb ortaladı və onu yıxmağa çalışdı. Qız isə kürəyini qabardıb ayaqlarını yerə möhkəm dirədi, əlləri və dirnaqları ilə müdafiə olundu. O hərdən müvazinətini itirir və az qalır ki, yıxılsın. Sonra isə çevikliklə qamətini düzəltməklə Arseni çaşdırırdı. Qızın çılpaq bədənini köynəyin üstündən özünə sıxmış Arsenə elə gəlirdi ki, qolları arasında ilanların ən qorxulusunu, cəhənnəmdən çıxmış şər və hiyləgər bir məxluq sıxır. O təsadüfən çəkməsi ilə qızın yalın ayağını tapdadı və bütün ağırlığını həmin ayağın üstünə saldı. qız ağrıdan qışqıranda Arsen "hə, bax belə bağırarsan, həyasız" deyib dizi ilə qızın qarnına ağır bir zərbə də vurdu. Sonra bir əli ilə qızın saçından yapışdı, o biri əlilə isə qızın çənəsindən yapışıb boynunu burmağa başladı. qız sonuncu dəfə əl atıb onun biləyini cırmaqlayandan sonra süstləşdi və yerə sərildi. Arsen tövşüyə-tövşüyə dedi:

— Bax, adamı belə əzişdirərlər!

Sonra qızın yumulmuş gözlərinə və ağarmış sifətinə baxıb təşvişə düşdü, güman etdi ki, onu öldürüb. O, qızı qucağına alıb keşkəlin yanına gətirdi, onu çəmənliyə elə uzatdı ki, başı kol topasının kölgəsinə düşsün. Vüivra tərpenmirdi, sifəti sakit və mülayim idi, elə bil ölüm onu yuxuda yaxalamışdı. Arsen hansısa bir kitabda oxumuşdu ki, xaç suyuna çəkilməmiş, xristianlaşmamış bir məxluq öldürmək ən böyük cinayətdir. Çünki belə bir ölümlə göylərin qapısını onun üzünə bağlamış olursan. Vüivra qeyri-adi bir məxluq, bəlkə də elə cəhənnəmin nümayəndəsi idi və belələrini dinə gətirmək daha vacibdir. Arsen Vüivranın hələ son nəfəsini vermədiyinə ümid edib, keşkələ tərəf qaçdı, ovucunu su ilə doldurub geri qayıtdı və onu xaç suyuna çəkmək istədi. Qızın sifəti də hələ də sakit və mülayim idi. O barmağını cütləyib Vüivranın alınına qoydu və uca səslə dedi: "Müqəddəs atanın adından səni xaç suyuna çəkirəm". Arsen duanın gerisini oxuya bilmədi. Müqəddəs atanın adını eşidən kimi qız gözlərini açıb dikəldi, sifəti rəngi dəyişib allandı. O Arsenin biləyindən yapışıb dedi:

— Niyə belə iş görürsən? Adamın özündən soruşmamış onu xaç suyuna çəkməzlər.

— Məni də xaç suyuna çəkəndə heç məndən soruşan olmayıb.

Vüivra gülümsədi və gözlərinə mehriban bir təbəssüm qondu:

— Deməli məni cəhənnəm odundan qurtarmaq istəyirdin?

— Eh, düzünə qalsa özüm üçün çalışırdım. Sonrakı vicdan əzabından qorxurdum.

Qız onu yanında oturtdu və onlar bir az əvvəlki döyüş haqqında söhbətə başladılar. Arsen dedi:

— Hələ indi fikirləşirəm ki, az qala sizi öldürmüşdüm. Amma siz istəsəydiniz ilanları geri çağırıb məni onlara yedirdə bilərdiniz.

— Belə bir fikir heç ağıma da gəlməyib.

— Hələ ondan əvvəl fit çalıb ilanları saxlamasaydınız işim bitmişdi. Əvvəlcə nələr baş verdiyini heç anlaya da bilmirdim.

— yaqutu qaytarıb yerə atdığına görə görə bəlkə də qaçıb canını qurtara bilərdin. Amma bu da imkandan asılıdır. İki-üç gürzənin sancması sənə bəs edərdi. Adətən daşımı götürmək istəyənləri ilanların öhdəsinə buraxıram. Çünki onlar paylarını almalıdırlar. Səni isə ölümlə üz-üzə qoya bilməzdim.

Vüivra əlini oğlanın çiyinə qoyub ona sıxıldı və lap yaxından danışmağa başladı:

— Xəbərin varmı ki, əlli ildən bəri sən yeganə kişisən ki, mənə qadına baxan kimi baxmısan. başqaları isə ancaq yaquta baxırlar, heç mənə əhəmiyyət vermirlər. Onların bu

dəyərli qaşın qarşısında dayanıb necə baxdıqlarına tamaşa etməyə göz gərəkdir. Bu zavallı heyvanlar başlarını bədənələrinə sıxıb gözlərini bərəldir, rəngləri qaçır, yan-yörəyə döyükbü qorxudan əsirlər. Elə ki, daşı götürməyə cəsərləri çatmır və mənim sudan çıxdığımı görürlər, gözlərinə vahimə və kin dolur. Adamın onlara yazığı gəlir, sümük gəmirən itə oxşayırlar. Hə, dünən Lu gölündə çimirdim. Sudan çıxanda gördüm ki, on beş yaşlı bir oğlan donumun yanında dizi üstə oturub və həyəcandan üzü od tutub yanır. Qiymətli daşı görüb gözü kəlləsinə çıxmışdı, əlini daşa uzadır, cəsərləri çatmır, qorxudan dişləri şaqquldayırdı. Məni görəndə isə ayağa qalxdı. Bircə anlıq mənə baxdı və gözlərini elə tez çəkdi ki, heç baxışlarımız rastlaşmadı da. O yenə daşa baxırdı. İstədim onunla söhbət edim. Soruşdum heç ömründə çıpaq qadın görübmü? yox, mən birinciyəmmiş. İstədim onun fikrini cəlb edim, axı onun yaşında olanlar bu işə daha çox maraq göstərir. Təsəvvür edə bilərsən? Tez və asan varlanmaq fikri onun aqlını da hisslərini də şikəst eləmişdi. Özü də bu adamın cəmi on beş yaş var... Amma sən onun kimi deyilsən.

— Heç bilmirəm aqlıma nə gəlmişdi? Düzü belə əhvalatlar məni o qədər də maraqlandırmır.

— Sudan çıxanda gördüm ki, gözlərini məndən çəkə bilmirsən. Onda sən heç yaqut haqda fikirləşməirdin, elə deyil? Mənə xoş gələn də elə bu oldu. Gərək səninlə elə həmin andaca açıq danışaydım, amma utandım. Hə, doğrudan bir az utanırdım.

Vuivra səmimi və həyəcanlı bir səslə danışır, ehtirasdan səsinin ahəngi pozulurdu. O, Arsenin əlini əlinə alıb onun çiyinə sıxılmışdı və həyəcandan tündləşmiş yaşıl gözlərini oğlanın gözlərindən çəkmirdi. Arsen bu yaxınlığın nə ilə qurtaracağını yaxşı duyurdu, amma nə müqavimət göstərir, nə də bu ehtirasa lazımı cavab verirdi. O, qarşısındakı qızın hansı dünyaya mənsub olduğunu ayırd edə bilmədiyinə görə qorxurdu ki, cəhənnəm nümayəndəsi ilə eyş-işrətə qoşulub ağır günaha bata bilər. Amma bu qız cəhənnəmlik oldu-olmadı adamı bütün günahlara şeytan kimi sürükləyir. Bəlkə də elə təsadüfi adamlarla günaha batmaqdan, elə şeytanın özü ilə günah etmək əlverişlidir. Hər halda Vuivranın nəvəsişi onu getdikcə coşdurur və fikirləşməyə aman vermirdi. Qız qolunu onun boynuna salıb dodaq-dodağa durmuş və astaca pıçıldayırdı. Arsenin özü də fəallaşmışdı və vaxtı çatanda özünün günah saydığı əməli də yaxşıca icra elədi.

Vuivra güman edirdi ki, bütün axşamı eyş-işrət davam edəcək, Arsen ayağa qalxıb şalvarının qayığını bərkidə-bərkidə dedi:

— Hə, eyş-işrət yaxşı şeydir, amma vaxt keçir, iş məni gözləyir.

Qız çaşqınlıqla ona baxdı və baxışında bir az kin də duyuldu. Arsen isə daha da ciddi görkəm aldı və qərarının qəti olduğunu bildirdi:

— İşi yaddan çıxarmaq olmaz. Sabah səhər ot yığanlar gələcək və otu çalınmış görməsələr özüm günahkar olacağam. yox, söz elə mən deyəndir: işi heç vaxt unutmaq olmaz.

Amma meşənin kölgəliyindən kənarında elə bərk isti vardı ki, imkanı olan belə havada işə girişməzdi. Mavi gölün suyu da qızmışdı. Arsenlə Vuivranın ətrafında qana bulanmış ilan leşləri səpələnmişdi və qara milçəklər onlara darışmışdılar.

— Hər şeydən iş vacibdir, — deyib Arsen sözünün üstündə durdu.

Vuivranın cavabı isə qanmaz uşağa gülümsəyən yaşlı adamın təbəssümünə bənzər bir təbəssüm oldu. Sonra o, ayağa qalxıb yüngülcə gərnəşdi və donunu geyinməyə getdi. Günün altında fırlanan bu çıpaq bədənin qıvraq hərəkətlərini görüb Arsen bir az coşsa da fikrini dəyişə bilmədi.

5.

Aysız, qaranlıq gecə vaxtı iki qardaş həyəətə girdilər. Leopard irəli çıxıb onlara yalmandı və Arsen dizi ilə onun qabırğalarına dostcasına yüngül bir zərbə vurandan sonra

qayıdıb it damına girdi. Qardaşlar cığırın qırağında durub siqaret yandırdılar. Viktor soruşdu:

— Hə, Vyey Vevrdə vəziyyət necədir?

— yaxşıdır.

— Oralarda heç kəsi görmədin?

— yox.

— Hava gözəl keçir, heyif ki, otluğu çalıb qurtarmamışıq. Gərək bu işi qurtarmağa tələsək. Səhər üçümüz gedərik ot çalmağa, məcə güntortaya qurtararıq.

— İkimiz getsək bəs edər — deyə Arsen cavab verdi — Yrbən daha belə işlərə yaramır. əlləri əsir, belə kələ-kötür yerdə dəryazı sındıra bilər.

— Məsələ onun necə işləyəcəyində deyil. Mən anama görə deyirəm. Əgər sabah səhər qocanı özümüzlə işə aparmasaq belə çıxacaq ki, o artıq işə yaramır. Xəbərin varmı ki, anam onu payızda işdən çıxarmaq istəyir?

— Onu işdən çıxarmağı anama mən məsləhət görmüşəm.

Viktor bir anlıq susub qaldı. O, qardaşına yaxşı bələd idi, amma heç ağına gətirə bilmirdi ki, qocanı evdən çıxarmaq fikrini Arsen irəli sürüb. Otuz ildən bəri Müzelyelər ailəsinə xidmət edən Yrbən Arsenin doğulduğu günü də xatırlayırdı. Arsen hələ beşikdə ikən atası ölmüşdü və Yrbən körpəyə ata məhəbbəti ilə bağlanmışdı. Ailə üzvlərinin yaxşı yadındadır ki, adətən dinməz və təmkinli görünən bu kişi körpə Arsenin sevincinə həmişə şərək olur, o ağlayanda isə könlünü alıb ovundururdu. Sonralar isə qoca ona at yəhərləməyi, ata qulluq etməyi, dəryaz tutmağı, ot çalmağı, taxıl səpməyi, donuz kəsməyi, bəzək ağaclarına və kollarına qulluq etməyi öyrətmişdi. Arsenin özü də ona rəğbətlə yanaşır, bəzən sərt danışmalı olsa da, onu ailə üzvlərindən ayırmırdı.

Viktor incik səslə dedi:

— yəni doğrudan sən belə iş görmüsən?

— Onu ömürlük saxlayan deyilik ki. Vaxt itirməyin nə mənası var? O qocalıb əldən düşüb.

Arsenin səsində elə bir laqeydlik vardı ki, elə bil yararsız hala düşmüş bir alət haqqında danışır.

Viktor evə getdi. Arsen isə gecənin qaranlığını çəkməsinin taqqıltısı ilə yara-yara küçəyə tərəf qayıtdı.

Luiz qab yuyur, Emili qabları silir, Belet isə taxta masanın üstünü qazıya-qazıya yuyurdu. Viktor içəri girib dedi:

— Sabah hava gözəl olacaq, gecə yaman qaranlıqdır.

Sonra Beletə tərəf çevrilib əlavə elədi:

— Məlum məsələdir ki, belə qaranlıq gecədə qulyabanı gəzməyə çıxacaq.

Belet gülümsəsə də rəngi ağardı və baxışı çaşqınlaşdı.

Luiz söhbətə qoşuldu:

— Əlbəttə qulyabanını belə havadan xoşu gəlir, gecə qaranlıqdır, hava isə mülayim. Belə havalarda qulyabanı meşədən çıxır, yollarda o baş-bu başa çapır.

Viktor qorxulu bir zarafata fitva verdiyini yaxşı başa düşürdü. Bir neçə gün əvvəl anası xidmətçi Beleti belə bir nağılla qorxutmağa başlamışdı və yəqin ki, axşam qaranlıq küçədə Arseni qarşılamağa çıxan qızcığazı bu işdən çəkindirmək istəyirdi. Başı aşağı masanı təmizləyən Belet isə başını qaldıraraq qorxu çökmüş gözlərini Luizin üzünə dikib dedi:

— Mən lap yaxşı bilirəm ki, bu söhbət uydurmadır. Qulyabanı heç yoxdur.

— Qulyabanı yoxdur deyirsən? yaxşı onda get Kloter Geriyadan soruş. O, qulyabanını gözü ilə görüb, sənə özü danışar. Onun söhbəti elə mənim də yadımdadır.

Qızı inandırmaq üçün Luiz Kloterin əhvalatını danışmağa başladı və səsi yavaş-yavaş həyəcanlı bir ifadə aldı:

"Hə, deməli Kloter Ronsyer kəndindən gəlirmiş, Qoşa Palıdın yanından keçəndən sonra duyub ki, arxasınca gələn var. Nə isə ayaqyalın adamın, ya da meşə heyvanının ayaq səsinə oxşayan bir səs gəlirmiş. O, sakitcə çevrilib arxaya baxır, amma heç kəsi görmür. Kənddən çıxandan sonra yol meşənin içində lap daralır və aylı gecələrdə də qəbir içi kimi zil qaranlıq olur. Kloter fikirləşir ki, arxasınca gələn it-pişik olar və hər halda onu yeyəsi deyillər. Amma hər ehtimala qarşı addımlarını yeyinləşdirir. Elə bu vaxt hiss edir ki, arxadan gələn addım səsləri yaxınlaşır. Arxadan gələn hər nə imişsə azı on ayağın səsi eşidilirmiş. Meşə yolu isə çox uzundur. Kloter addımlarını nə qədər tələdsirsə də heyvan onun arxasından uzaqlaşmır. Sonra o arxasınca gələn məxluqun nəfəsini də duymağa başlayır. O, ağzını Kloterin boğazına dirəyib "ha, ha" eləyirmiş. Beləcə bir neçə dəfə "ha, ha, ha!" sədaları eşidəndən sonra Kloter duyur ki, tüklü bir pəncə onun əllərinə və sifətinə toxunur...

Meşədən çıxan kimi Kloter arxaya baxıb və qulyabanını görüb. Hə, məlum məsələdir ki, ulduzların işığında çox da aydın görmək olmur. Beləcə Kloter görüb ki, onunla üzbəüz üç baş dayanıb, başlar meyid sifəti kimi sapsarı imiş, özü də hərəsinin alnında iri bir göz varmış. Həmin başlar da ilan dərisi kimi parıltılı, uzun boğazların üstündə yellənirmiş. Kloteri qorxuya salan bu olub ki, başlar tez-tez ölçülərini dəyişirmiş, gah şişib qarpız boyda olur, gah da kiçilib alma boyda qalır. Öyvanın bədənindən isə Kloter ancaq ortanı, qarın hissəsini görüb. Bu qarın isə şişkin, tüksüz və yumşaq siçovul qarına oxşayırmış. Hələ bir dəfə Kloter mənə dedi ki, bu heyvanın gövdəsinin həddi-hüdudu yox imiş, ətrafları gecənin qaranlığına qarışmış. İndi təsəvvür edin ki, yazıq Kloter nələr çəkib. Sonra Kloterin ağlına gəlib ki, xaç çevirsin. Bir dəfə xaç çevirib, on dəfə xaç çevirib, "müqəddəs atamız" və "Mən sizi salamlayıram" dualarını oxuyub, Bəli, belə vəziyyətdə duaların özü dilin uçuna gəlir. Amma heç xeyiri olmayıb. Sən demə qulyabanıya heç nə təsir etmirmiş. öeç nəyi vecinə almadan Kloterin yanı ilə getməyə başlayıb. Kloter özünü görməməzliyə vuranda isə başlar növbə ilə uzanıb onun burnunun qabağında dururlarmış. Sonra qəfildən başlar danışmağa başlayıblar, ona deyiblər ki, gəl gedək meşənin dərinliyinə, gecə yarısı bizi orada gözləyəcəklər. Elə həmin andan Kloter lap bərk qorxmağa başlayıb, onun yerinə kim olsa qorxardı. Başlayıb qaçmağa, güc verib ayaqlarına, nəfəsi daralınca qaçıb, lakin arxasınca qaçan da heç geri qalmırmış. Birdən Kloterə elə gəlib ki, gecənin qaranlığı onu sinəsindən itələyib ləngidir və başlayıb səndələməyə. Elə qulyabanı da belə məqam gözləyirmiş. O, Kloterin üstünə atılıb, onu pəncəsinə keçirib və başlayıb yerdə sürükləməyə. Xoşbəxtlikdən elə bu vaxt Kloter at səsi eşidib və başlayıb qışqırmağa. Sən demə Kudryelər ailəsi Omon şəhərindən, dəyirmandan qayıdırlarmış. Onlar Kloteri yolun üstündə huşsuz uzanmış görüblər, üz-gözü qan içində, pal-paltarı cırıq-cırıq imiş. yazıq Kloter pis günə düşübmüş."

Belet masanın arxasında donub qalmış və qorxudan bərəlmış gözlərini qapıdan çöldəki qaranlığa zilləmişdi. Viktor öz dələduzlarının dəftərlərini göstərib dedi:

— Hə, bir məsələ də məlum oldu! Mən də bayaqdan fikirləşirəm ki, nə əcəb bu uşaqlar belə tez gediblər yatmağa. Deməli ev tapşırıqlarını yazmağın dərdindən aradan çıxıblar.

— Sənə yüz dəfə demişəm ki, bu uşaqların axırı yoxdur, — deyə Luiz onun sözüne qüvvət verdi.

Emili tez özünü araya saldı:

— Müəllim onlara çox çətin tapşırıqlar verir. Tapşırıqlar onların yaşına uyğun deyil.

Luiz ona tərs-tərs baxsa da bir söz demədi. Xidmətçinin yanında gəlini ilə sözləşmək istəmədi. Sonra o, Beletə tərəf çevrilib, daha qorxu yaymayan mülayim səslə. gedib yatmağı məsləhət gördü:

— Heç fikrin özündə deyil. yaxşı, bu axşam işlədiyən bəsdür. Get yat, qalan işi özüm görərəm.

Belet isə bu axşam mətbəxdə daha çox ləngimək istəyirdi. Əlindəki qaşovu masanın üstünə qoyub zəif səslə "gəcəniz xeyrə qalsın" deyəndə Luizın ona yazığı gəldi. Çölə çıxandan sonra qızcıqaz bir anlıq pəncərə çərçivəsindən bayıra süzülən işığın yanında divara sığınıb qaldı. Elə oradaca eşitdi ki, içəridə Luiz gəlinini danlayıb deyir ki, uşaqları pis öyrədir. öava ilıq idi, yüngül meh gölün kənarındakı cökə ağaclarının yarpaqlarını xışıldadır, qaranlığın sükutunu cana gətirirdi. Belet ayaqqabılarını çıxarıb əlinə aldı, suyun dibinə cumurmuş kimi nəfəsini yığıb həyətin o başına qaçmağa başladı. Qoz ağaclarının dibindəki zil qaranlığı keçəndə Belet duydu ki, qulyabanı arxasınca gəlir. Az qaldı qışqırsın, lakin ağacların altından çıxandan sonra ulduzların işığı onu bir az ürəkləndirdi. Sonra da fikirləşdi ki, qaçanda küləyin səsi onu qorxuya salıb. Özünü inandırmağa çalışdı ki, qorxulu bir şey yoxdur. Elə təzəcə özünə gəlmişdi ki, canına yenidən üşütmə düşdü. O, hiss edirdi ki, yenə də qulyabanı arxasınca gəlir. Qız arxasınca gələnin həm tövşüdüyünü, həm də Kloterin təsvir etdiyi yumşaq addım səslərini eşidirdi. Belet addımlarını yeyinləşdirən kimi qulyabanı da addımlarını yeyinlətdi və daha dərin xırıltı ilə tövşüdü: Ha! Ha! Ha! Arsen həmişə gəzməyə çıxanda əsas yolla kəndin çıxacağına tərəf gedirdi və əgər bu dəfə yolunu dəyişmiş olsaydı, yəqin ki, Belet nəfəsi kəsilincə qaçmalı olacaqdı. O, dişlərini qıcıyıb tələsik addımlarla gedir, nə bərk qaçmağa, nə də qışqırmağa cəsarət etmirdi, qorxurdu ki, qışqırsa qulyabanı acıqlanıb onu tez qarmalaya bilər. Arxadan "ha, ha!" sədası eşidilirdi. Bir-iki dəfə də belə səs çıxarıldıqdan sonra qulyabanı qarışıq səslərlə danışmağa başladı və məkrli bir səslə güldü. Qız sözlərin mənasını anlamasa da gülüşün ahəngi sümüklərini gizlətdi. Arxaya çevrilməyə cəsarət etməsə də gözaltı yan tərəfə baxdı, çiyini tərəfdə yellənən üç eybəcər başı azacıq sezə bildi və eyni zamanda baldırlarına tükü bir pəncənin sığal çəkdiyini də duydu. Qız qorxudan az qala havalanıb ayaqlarına güc gəldi, vahiməli, üzgün səslə Arseni çağırmağa başladı. Qulyabanı isə bağırır, gülür, atılıb-düşür və onun arxasınca çapırdı. Qəfildən yolun ortasında bir kölgə göründü və Arsenin səsi eşidildi:

— Nə olub? Qorxmusan nədir?

Belet özünü onun üstünə atdı, qucaqlayıb sinəsinə elə sıxıldı ki, sanki içəriyə keçib gizlənməyə yol arayırdı. Arsen gülə-gülə onun belindən tutub qaldırdı, üzünü üzünə sıxdı və sonra onu yerə qoydu. Belet bir az özünə gəlmişdi, amma nigarançılıqla gəcənin qaranlığından gələn səslərə qulaq asırdı. Arsen dilləndi:

— Hə, Leopard, bəsdir veyilləndin. Qayıt get yat, dələduz.

Belet Leopardı görüb güldü, ayaqqabılarını ayağına keçirə-keçirə iti hədələdi. O, kiçicik əlini Arsenin iri, qabarlı əlindən çəkmədi. Sonra gəcənin qaranlığında ayaqqabılarının taqqılıtısına qulaq asa-asa dinməzəcə yol getdilər. Belet daha heç nədən qorxmurdu, yerin qaranlığına fikir vermədən göyün ulduzlarına tamaşa edirdi. Bir müddət susandan sonra Arsen dilə gəldi:

— Hə, de görək səkkiz dəfə yeddi neçə edər?

— Əlli altı.

— Bəs səkkiz dəfə doqquz?

— yetmiş bir. yox, yetmiş iki, lap dilimin ucunda idi.

Belet ömründə məktəbə getməmişdi və suallara adi söhbət dili ilə cavab verirdi. Arsen məktəb uşaqlarının tutuquşu kimi cavab vermələrini xatırladı. O, bir neçə suala da düzgün cavab alandan sonra razılıqla dedi:

—yadıdadır, sənə nə boyun olmuşdum? Demişdim ki, sən əgər vurma cədvəlini yaxşı öyrənsən, Dol yarmarkasına gedəndə sənə bir hədiyyə gətirəcəm. Nə alsam yaxşıdır?

Belet tərəddüd elədi, fikirləşdi ki, dəqiq bir söz desə payı azala bilər, hədiyyə seçməyi Arsenin ixtiyarına verdi. Sonra Arsen qıza Jüra əyalətinin coğrafiyası barədə suallar verdi. O, istəyirdi ki, Beletin doğulduğu diyar haqqında müəyyən məlumatı olsun. Qız isə söhbətə maraq göstərməyə çalışsa da ürəyində fikirləşirdi ki, bu axşam da xoş bir

söz eşitmədi. O hər axşam gözləyirdi ki, Arsen məhəbbətdən danışsın. Həyətin girəcəyinə çatanda qız Arsendən qulyabanının mövcudluğuna inanıb-inanmadığını soruşdu. Arsen isə əvvəlcə qəti səsle bildirdi ki, inanmır. Bir az fikirləşəndən sonra isə öz-özünə mızıldanmış kimi dedi:

— Bəlkə də mövcuddur. Çox mümkün ki, elə bir şey var.

Belet tövlənin arxasındakı otaqda yatırdı. Bu otağa alət otağı da deyirdilər və içərisi təzəli-köhnəli iş alətləri ilə dolu idi. İçəridə bellər, dırniqlar, dəryazlar, mişarlar, oraqlar, ketmənlər və artıq çoxdan işə yaramayan bir kotan da vardı. Otaq şimal üzdə yerləşdiyinə və pəncərəsi çox kiçik olduğuna görə içəridə həmişə soyuq və rütubət duyulurdu. Şərab çəni, kartof və çuğundur ehtiyatı da bu otaqda saxlanılırdı. Valideynlərinin evi daha rahat və natəmiz olduğundan Belet buradakı rahatlıqdan, şərab və çürüntü iyindən şikayətlənmirdi. O, bu otaqdakı sükut və tənhalıqdan daha çox əzab çəkirdi. Arsendən ayrıldıqdan sonra qız yerinə girib bir saat uzandı, yuxulaya bilmədi və bir saatda dörd saatın əzabını çəkdi. Ona elə gəlirdi ki, qulyabanı arxasınca sivişib otağa girib, otaqda fırlanır, fişildayır, hırıldayır, pıçıldayır. Küncdə bir qarğıdalı yarpağının xışiltısı lap sümüklərini gizlədirdi. Nəhayət o ayağa qalxıb, qapının yanındakı elektrik düyməsi ilə işığı yandırdı. Lakin yenə də gözünü qaranlıqdan çəkə bilmədi, qulyabanının qaranlıqda gizləndiyini güman edib Yrbəni yuxudan oyatmalı oldu.

Yrbən tövlənin bəri başında. alçaq arakəsmənin arxasında yatırdı. O, otuz il idi ki, burada qalırdı və ona ayrılmış küncdə çarpayı, bir kətil, alt paltarları və başqa xırda-para şeylərini düzdüyü taxta rəfdən başqa bir şey yox idi. Kişi yanğın baş verdiyini güman edib tələsik geyindi, heç nə soruşmadan qızın arxasınca otağa girdi. O, köhnə şlyapasını başına keçirməyə imkan tapmamışdı. Qız onu birinci dəfə başa açıq görürdü. Yzünə tökülmüş ağ saçları Yrbəni daha qoca göstərirdi və sifətinə sərt bir ifadə verirdi. Belet qocanı rahat etdiyinə görə üzrxahlıq elədi:

— Bağışlayın, sizi rahat etdim. Mənə elə gəlir ki, burada siçovullar gəzişir.

Qoca qapını örtüb otağın künc-bucağını yoxladı. Qız yerində uzanıb sakit-sakit ona baxırdı. Yrbən isə otağı on-on beş dəqiqə fırlandıqdan sonra boğuş səsle dedi:

— Burada siçovul yoxdur, arxayın yata bilərsən.

Qoca qapıdan çıxıb işığı söndürmək istəyəndə Belet pıçıldadı:

— Yrbən, mən qorxuram.

Yrbən çevrilib ona baxandan sonra işığı söndürüb geri qayıtdı və çarpayının qarşısındakı kətildə oturdu:

— Hə, indi yanıdayam, yat.

Qız əlini çarpayıdan kənara uzadıb qocanın əlini aradı. Qoca onun əlini əlinə alıb yuxuya gedənəcən yanında oturdu.

6.

— Keşiş ata, mən özümü bir cəhənnəm məxluqu ilə günah işlətməkdə təqsirkar sayıram.

Kiçik pəncərənin arxasında oturmuş keşiş nigarançılıqla qurdalanıb öskürdü. O, duyurdu ki, əngəlli bir günah etiraf olunacaq. Bilirdi ki, Arsen Müzelye kilsə ibadətinə vaxtılı-vaxtında gəlməsə də özü pis xristian deyil. Hər cəhətini götür-qoy edəndə hiss olunur ki, yaxşı xristian, daha doğrusu yaxşı katolikdir. Amma bir halda ki, Pasxadan iki ay sonra günahını etiraf etməyə gəlib, deməli nə isə ciddi bir günahı var. ya subay qızlardan birini hamilə edib, ya da kiminsə ailəsinə toxunub.

— Mən səni ciddi bir adam sanırdım. Günahı yerlilərdən biri ilə eləmişən?

— Əslində yerli deyil. öeç haradan olduğunu da bilmirəm. Axı sizə dedim ki, cəhənnəm əhlidir.

— Günahın hamısını onun boynuna yıxma. Başqasına cəhənnəm əhli adı vermək asandır.

Arsen duydu ki, keşiş "cəhənnəm əhli" ifadəsini məcazi mənada başa düşür.

— Heç bilmirəm sizə necə izah edim. Cəhənnəm əhli dedikdə mən Rekviyemin saxladığı Robide kimi fahişəni. yaxud günahsız bir kişini günaha batırmış başqa bir əxlaqsız nəzərdə tutmuram. yox, Sizə haqqında danışdığım məxluq sözün əsl mənasında cəhənnəm əhlidir. Onun nə atası, nə anası, nə ailəsi, nə də evi var. Bu elə bir qızıdır ki, nə pul tanıyır, nə də ölüm. Sizə başqa nə cür izah edə bilərəm?

— Sən nə baş-ayaq danışsan?

— Bilirəm ki, dediklərim qəribə görünür, amma hamısı həqiqətdir.

— yaxşı, o qızın adı var, ya yox?

— Əlbəttə ki, var.

Arsen bir az duruxdu. O istəmirdi ki, Vuivranın adını burada dilinə gətirsin. Keşiş deyindi.

— Ehtiyatlı ol, Arsen. Başa düş ki, günah etirafı qaydalarına yaxşı əməl etmirsən.

— Xeyr, mən sizə hər şeyi düzgün etiraf etmək istəyirəm. Həmin qızın adı Vuivradır.

— Vuivra! Bura bax, Arsen, mənə ələ salırsan, nədir?

— Bax belə! İndi də fikirləşirsiniz ki, sizi ələ salıram!

— yəni demək istəyirsən ki...

— Bəli, mən sizə onu deyirdim və yenə də təkrar edirəm: mən Vuivra ilə günaha batmışam.

Köşkün yarıqaranlığında keşiş fikirli-fikirli çiyini çəkdi. O, Müqəddəs Varlığa, Müqəddəs Anaya, cənnətin və peyğəmbərlərin, eləcə də cəhənnəmin və şeytanın varlığına tam inanırdı. Lakin şeytanın insan sifətinə girməsinə inana bilmirdi. Ruhani idarəsində xidmət etdiyi qırx ildən bəri belə bir halı sübut edən olmamışdı. Kəndli qadın Adelin Burdelon gəlib ona deyəndə ki, evin damında buynuzlu bir şeytan ona hücum edib, yaxud xidmətçi qız deyəndə ki, Müqəddəs Xavyer mətbəxə girib ona ayıblı sözlər deyib və birgə yatmağı təklif edib, keşiş bu etirafların heç birinə inanmamışdı. Bir dəfə o fürsət tapıb bu barədə Sən-Klod şəhərinin baş keşişi Monsenyor dö la Jay ilə söhbət etmişdi. Baş keşiş də onun fikrini təsdiqləyib bildirmişdi ki, bu halların hamısında xofluluq və qarabasma əsas rol oynayır. Baş keşiş həm də əlavə etmişdi ki, belə söhbətlərlə etirafa gələnləri səbrlə dinləmək, sözlərinə ciddi fikir vermək lazımdır. Çünki bütün bəd əməllərdə olduğu kimi qarabasma hallarında da şeytanın barmağı ola bilər.

Keşiş bir az susandan sonra Arsenə dedi:

— yaxşı, danış əhvalatı, onu birinci dəfə nə vaxt görmüsən?

— Dünən səhər. Elə əhvalat da dünən baş verdi. Bu gün Günorta yenə görüşmüşük.

— Lap əvvəldən olduğu kimi danış.

Arsen əhvalatı səbrlə, olduğu kimi danışmağa başladı. belə sağlam və ağıllı oğlanın ağılasığmaz söhbətini dinlədikcə keşiş daxilən əzab çəkirdi. Arsen danışdı qurtaranda isə o, rəhmdil bir tərzlə əhvalatı özü düşündüyü səmtə yozmağa çalışdı.. öaqqında danışılan varlığın Vuivra olduğunu sübut edən dəlil yoxdur. Ona görə ki, belə bir məxluq yalnız Jüra əhalisinin rəvayətlərində mövcuddur. Çox mümkün ki, əhlikef qızlardan biri göldə lüm-lüt çimməyi qərara alıb və onu cin-şeytan adlandırmaq olmaz. O ki qaldı qiymətli daşa, qızların saçlarında parıltılı adi bir daş gəzdirməsində təəccüblü bir şey yoxdur. "Bəs ilanlar" deyə Arsen etiraz etdi. Axı daşı götürmək istəyəndə ilan sürüsü hücum keçmişdi. O, ilanlarla vuruşmuşdu. Vuivra fit çalıb ilan sürüsünü dayandırmışdı. yox, o heç nə uydurmayıb. İlanların cəsədləri yəqin ki, hələ oradadır. Gedib baxmaq olar.

— yaxşı, tutaq ki, oradadır, — deyə keşiş dilləndi.

— Axı niyə şübhədə qalasıınız?

— Dayan sözümü qurtarım. bir dəfə Lonqvi bazarında bir əhvalat görmüşəm, özü də iyirmi il əvvəl, Lonqvi bazarının bütün əyalətdə məşhur olduğu və hamının ora axışdığı bir vaxtdan danışırım. Bəli, həmin bazarda heç şeytana oxşarı olmayan, sənin, mənim kimi adi bir kişi görmüşəm. Həmin kişinin bir yığın ilanları vardı. O, fit çalmaqla ilanları bütün ömrlərinə tabe etdirirdi. Sən hələ gəncsən, amma adamın dünya görüşü artdıqca belə şeylərə az təəccüblənir.

Keşiş heç ağına da gətirmək istəmirdi ki, həmin qız şeytan nəslindən olar, O, katolik əfsanələrini elmi əsaslar və sübutlarla ifşa edən radikal alimlər kimi danışdı. Axırda Arsen bezikib dedi:

— Çox qəribədir. Bazar günü moizələrində şeytanın adını tez-tez yada salır, hər bəd əməldə onu günahlandırırırsınız. Amma elə ki, həqiqi şeytandan söz düşdü, inanmaq istəmirsiniz.

Keşiş qızardı və qaranlıqda Arsenin bu vəziyyəti sezə bilməyəcəyinə sevindi. O sızıla-sızıla dedi:

— Ehtiyatlı olmaq lazımdır. İnamlı xülyanı qarışdırmaq olmaz.

— Mən heç nəyi qarışdırmıram. Başıma gələn əhvalatı danışırım. Həmin məxluqun Vuivra olduğuna inanmaq istəmirsinizsə, bu sizin öz işinizdir. yeganə istəyim budur ki, etirafımı qəbul edəsiniz. Keşiş fikirləşdi ki, qarşısındakı doğrudan da qarabasma keçirmiş xəstə bir adamdır, mövqeyini dəyişib mülayim səslə dedi:

— Biz nahaq yerə mübahisə edirik. Əslində eyni fikri müxtəlif yollarla söyləyirik, vəssalam.

Elə bunu deyəndə də keşiş öz sözünün üstündə durduğunu bildirir və günahkarın günahını heçə endirməyə çalışırdı. Etirafa gələn başqa adam görünmədiyinə görə keşiş Arsenlə kilsənin içində bir az gəzinib Volodever kəndinin bəzi xırda əhvalatlarından söhbət saldı. Arsenin təmkinli, ağıllı mülahizələri keşişi narahat etdi. İndi o inana bilmirdi ki, belə bir oğlanı qara bassın və ya ad çıxarmaq naminə əhvalat uydursun. Hələ üstəlik keşiş onu yaxşı tanıyır və bilirdi ki, Arsen xülyaya uymayan təmkinli katoliklərdəndir. Onun təbiəti də bu dinə uyğun gəlirdi. Tanrı hər şeyi görür, yaxşı və pis əməlləri fərqləndirməyi bacarır. Müqəddəslər əsl mənəvi müəllimlərdir və yaxşı peşə sahibləri axşam məktəblərində onlardan təhsil alırlar. Ana mehribandır, evin yaraşığıdır. Bu təmkinli və təmiz qadının gözəl təbəssümü adamların qəlbinə mehribanlıq gətirir. Arsenin fikrincə bu kəndin yeganə şeytan ocağı evlərinin yaxınlığındakı kabare idi. Buradan ucalan piano cilgiltisi, qışqırıq və gülüşlər əmək adamlarını cəlb edir, onlar içib keflənir, qızlarla əylənib üzülür, ertəsi gün isə zəmidə pis işləyirdilər. Onun nümunəvi təsərrüfatında ən çətin iş İsa peyğəmbərin mövqeyinin möhkəmlənməsi idi. O, evin oğlu sayılsa da nə göstəriş verir, nə də nəzarət edir, sözləri isə elə mülayim və yumşaqdır ki, adamı əməyə həvəsləndirmir. Arsenə qalsa onu müalicə məntəqəsinə xəstə baxıcısı təyin edərdi. Təsərrüfatda isə onsuz da keçinmək olardı. Arsenin və az qala bütün Volodever kəndlilərinin ilahiyyat haqqındakı bu ümumi təsəvvürünə keşiş az qala haqq qazandırardı. Çünki belə bir təsəvvür İsanın sözlərinin pis mənaya yozulmasının qarşısını almağa zəmin yaradır və onun öz fikrincə Tövrata yumşaq bir konstitusiya kimi salınmış Roma katolikizminə güclü dayaq sayılırdı. Ayrılmağa hazırlaşanda keşiş istəyirdi ki, Arsenə Vuivranın özü, hərəkətləri barədə əlavə suallar versin. Lakin süni bir utancaqlıq bu fikrə mane oldu və şübhəni canından çıxara bilməmiş uzaqlaşdı.

Kilsədən çıxarkən Arsen qəbiristanına baş çəkib ailə qəbirləri qarşısında xaç çevirdi. Qəbiristanın çıxacağında təzə qazılan bir qəbir gördü, içərisində qəbirqazan Rekvyumun başı sezilirdi. Qəbir dərinləşdikcə kənardakı tərəcik yüksəlir, torpağa qarışmış sür-sümük və ağac qırıntıları görünürdü. Qəbirqazana Rekviyem adı elə eyni peşəyə qulluq eləmiş atasından qalmışdı. Bu adın peşəyə uyğun gəlməsi əsasən məcazi mənə daşıyırdı, çünki Rekviyem pis əməlləri ilə daha çox tanınmışdı. Həmişə kefli olur, keçən qış Dol kəndindən gətirdiyi əyyaş bir qarı — Robide ilə iyirənc həyat sürürdü. Rekviyem başını

qaldırıb Arsenə baxdı. Onun kürəyi geniş və güclü olsa da başı çox xırda idi, dovşan gözlərinə oxşayan iri gözlərinə baxanda isə duyulurdu ki, bu xırdaca başın içində beyin çox az yer tutur.

— Qəbiri zavallı Onoreyə qazırsan? — deyə Arsen soruşdu.

— Əlbəttə, məlum məsələdir. öamı əvvəl-axır mənim yanıma gəlməli olur. yadımdadır, xeyli əvvəl, beş bəlkə də altı ay olar, Jüzenin kafesində vururduq, o yazıq daha ayağa qalxa bilmirdi, mənə vəziyyəti də yaxşı deyildi. Bəli, elə beləcə bir vəziyyətdə qəfildən mənə dedi: "Rekviyem, mənim gələcək mənzilim haqqında fikirləşirsən?" Mən də cavab verdim ki, əzizim Onore, sənin üçün geniş və gözəl bir mənzil hazırlayacam. Əvəzində Onore dedi: "mənzil geniş oldu, olmadı fərqi yoxdur, ora gedənin hamısı bərabərləşir".

Rekviyem fikirləşdi ki, Arsen hələ gənc olduğundan Onorenin dediyi sözlərin gizli mənasını açmaq lazımdır:

— Bilirsənmi, o demək istəyirdi ki, insan istər varlı olsun, istərsə də kasıb, torpağa veriləndən sonra bərabərləşir, iki arşın torpaqla məsələ həll olunur.

— Hə, doğru sözdür, — deyə Arsen razılaşdı.

Rekviyem isə tez etiraz elədi. Elə tələsik danışdı ki, ağızındakı tütün bükümü az qala nəfəs yoluna düşəcəkdə. O, dili ilə tütün bükümünü dodaqlarının arasına çıxardı, sonra onu götürüb qəbirin qırağındakı yastı daşın üstünə qoydu ki, söhbəti qurtaranda qaytarıb ağızına dürtsün.

— yox, Arsen, mən bu fikrə inanmıram. Bu dünyada bərabərlik necədirsə, o dünyada da elədir. Bu dünyada rahat yaşayanlar, O dünyada da rahatlıqlarını saxlayırlar.

O, əlini uzadıb qəbrin kənarındakı bir yığın sümüyün üstündən kəlləni götürdü.

— yaxşı, gəlin elə bu kəllənin sahibi haqqında danışaq. Görürsünüzmü kəllə təzədir, hələ çürüməyə başlamayıb. Mən özüm buralı olduğuma görə məsələyə yaxşı bələdəm. Qəbiristanın bu yerində torpaq gillidir. Burada cəsəd tez çürüyür. Bu meyidin basdırıldığı ən çoxu iyirmi il olar, vəssalam. Amma ölü üçün iyirmi il heç nədir. Bununla yanaşı basdırılan Şambornye ailəsinin qəbirlərini görürsünüzmü? Əbədi daş qəbirlərdir və həmişə də rahat yatacaqlar. Bunu isə öləndən iyirmi il sonra qəbirdən çıxarıb atırlar. Mən öləndən sonra da kəlləmin dişləri tökülməmiş qəbirdən çıxarıb atacaqlar. Bəli, pullu adam başqa şeydir.

Arsen dilləndi:

— Nə mənası var axı. Adam öləndən sonra hər şeydən məhrum olur.

— Hə, bilirəm, elə belə danışırım.

Sonra Rekviyem əlindəki kəlləyə diqqətlə baxıb dedi:

— Elə indicə fikirləşirdim ki, yəqin bu mənim atamın kəlləsidir. yaxşı yadımdadır ki, onu elə buralıqda basdırmışdılar.

O, kəlləni kənardakı sümüklərin üstünə atıb əlavə etdi:

— Mən ondan səfeh adam görməmişəm, amma hər halda pis kişi deyildi.

Sonra o Arsenin getməyə hazırlaşdığını görüb, tütün bükümünü orduna dürtdü və qəbirin içini hamarlamağa başladı. Az sonra qəbrin içindən onun boğuq və qəmli səsi eşidildi:

— yəqin elə cənnət də belədir. Mən oranı görməmişəm, amma dəqiq bilirəm ki, pulu olmayan ora da yol tapa bilməz.

Arsen ağızucu etiraz elədisə də yaxşı bilirdi ki, göylərin qapısı bu dünyada yaxşı pul qazanıb tanrıya təşəkkür etməyi bacaranların üzünə açılır. Lakin hər halda ehtiyatlı danışmağa çalışdı:

— Cənnətə getmək üçün hamıya imkan verilib. Adam gərək bu dünyada ikən o biri dünyaya hazırlıq görsün.

— Nağıl danışmağın mənası yoxdur. Məgər keşiş məni yada salır? öç salamımı almaq istəmir. Məni ona görə xoşlamır ki, bir dəfə Robideni çiynimə alıb kilsəyə

gəlmişdim və səs-küy aləmi götürmüşdü. Məətəl qalmışam. Əslində mən çox içən adam deyiləm. Doğru sözumdür, mən camaatın fikirləşdiyi qədər də əyyaş deyiləm. Elə dünənin özündə Robideni yenə kötəkləmişəm, çünki çox içmişdi. Arvad xeylağı murdar məxluqdur, elə ki, şərab içdi, başlayır hörmətsizlik etməyə. Məsələ burasındadır ki, elə mən də az içməmişdim. Zavallı arvadın saçından yapışib başını divara elə çırpdım ki, az qala burnu parça-parça olmuşdu. Görək elə o vaxt keşiş məni görəydi.

— Heç inanmıram ki, belə işə görə keşiş sənə sağ ol desin.

— Elə mən də belə fikirləşirəm. Amma onu da bilərəm ki, pulu olmayanın mərifəti də gözə görünür. öeç kim ona əhəmiyyət vermir. Bəli, söz elə mən deyəndir, hər şeydə ən başlıcası puldur.

Günortadan sonra hava ağırlaşmışdı. Meşədən o üzde şimşək çaxırdı. Kəndin üstünə axan qara buludlar Jüra dağını örtüb düzənlərə tərəf sürünürdü. Arsen aralanıb getmək istəyəndə Rekviyem qazdığı qəbirdən çölə sıçrayıb onun qarşısında durdu:

— Puldan söz düşmüşkən bir söz də deyim. öeç ağına gəlirmi kimlə rastlaşmışam? yox, heç yuxuna girməz. Bu əhvalatı Jüdenin kafesində danışsam, elə fikirləşəcəklər ki, kefliyəm. Nədənsə mənim dediklərimə inanan olmur. Hə, deməli bu gün səhər saat dördə durub tilov iplərini yumaq üçün çaya tərəf enmişdim. Oturub ipləri yuyurdum, birdən başımı qaldıranda nə görsəm yaxşıdır? Vuivranı.

Arsen fikirli-fikirli dedi:

— Elə şey olmaz.

Rekviyem tüpürüb xaç çevirdi, sağ əlini üzünə qoyub dedi:

— İsayə, Məryəmə and içirəm, əgər yalan deyirəmsə boynum vurulsun, əlim kəsilsin. Mən onu çayın o üzündə gördüm. Ondan irəlidə bir gürzə sürünürdü. Qız arxayınca yolunu gedirdi, iri yaqut da başında idi, bəli, qiyməti milyardlarla hesablanan yaqut başında idi. Mən heç nə edə bilməzdim, çünki qız o biri sahil ilə gedirdi, yaqut da ki, onun başında idi. Təsəvvür et ki, o daşı mən ələ keçirəydim. İşə bax ha, milyardlarla pul. Fikirləşəndə adam havalanır! Bir neçə milyard!

Arsen artıq özünə vermiş olduğu sualı Rekviyema da verdi:

— yaxşı, tutaq ki, həmin milyardlar sənindir. Bu pulla nə edəcəksən?

Qəbirqazan ağzını açıb key-key fikirləşəyə başladı, amma bu qədər pula sahib olacağını təsəvvürünə gətirəndə çox da sevinmədiyinə təəccübləndi. O əvvəlcə şərab haqqında fikirləşdi. Dedi ki, tək özü üçün bir çəllək şərab alardı. Ystəlik Robide üçün də nisbətən kiçik bir çəllək alardı. Arsen onu başa saldı ki, belə pulun qarşısında iki çəllək şərab heç nə deməkdir. Rekviyem çaşqın-çaşqın fikirləşdi, lakin başqa bir söz tapa bilmədi.

— Gedərəm Dol şəhərindəki restoranı bağlatdırıb, səkkiz gün yeyib içərəm.

— Lap ömrünün qalan günlərinin hamısını restoranda keçirsən də yenə o pulu xərcləyib qurtara bilməzsən.

Rekviyem pərt olmuşdu. onun ən böyük arzularını heçə döndərmiş bu var-dövlətin fikri onu yorurdu.

— Hər halda görüləsi vacib bir iş də var. Gələn dəfə elə bu günkü kimi qəbir qazmaq lazım gələndə bir adam tutardım ki, mənə kömək eləsin. düzdür, özüm əlimi qoynuma qoyub tamaşa edəsi deyiləm. Həmin adam quyunun əsasını qazar, qalanı ilə özüm məşğul olaram. Çala-çuxursuz, hamar, səliqəli bir qəbir qazıb hazırlamaq hər adamın işi deyil. Onu da bil ki, qolu güclü və təcrübəli olmaq hələ əsas deyil, görək işi görəndə fikirləşməyi də bacarasan. Gözucu baxmaqla qəbrin əyri-üyrülüynü görürəm, bu işdə mənə tay yoxdur, nə bizim kənddə, nə də kənardə.

7.

Arsen qəbiristanının hasarına söykədiyi velosipedinə minəndə yağış başladı. İri ilıq damlalar yaşıllığı və yolun tozunu isladıb ətrafa xoş ətir yaydı. Bir külək qanadı yolun

kənarındakı yasəmən ağaclarını yüngülcə tərpedəndən sonra birdən külək elə gücləndi ki, ətrafdakı ağaclar az qala ikiqat əyildilər. Biçənəkdəki otçalanlar tələm-tələsik quru otu tayalamağa başlamışdılar, lakin yaxınlaşan tufan aman vermədi. Qara bulud artıq kəndi haqlamışdı və gur yağış damlaları yamacları islatdı. Arsen heç iki yüz metr uzaqlaşmamış güclü şimşək çaxdı. Bir neçə dəqiqə ərzində havaya elə bil gecə qaranlığı çökdü, amma şimşək elə tez-tez çaxırdı ki, ətraf süd kimi ağ bir işığa qərq olurdu. Güclü yağış başlamışdı, Arsen velosipeddən düşüb sığınacaq axtarmalı oldu. O həm kilsə ibadəti, həm də Onore Bürtənin hüsründə iştirak etmək üçün təzə kostyumunu geymişdi və qorxurdu ki, paltarı islanar. Ətrafda Beletin valideynlərinin əvvəllər yaşadığı köhnə daxmadan başqa heç bir sığınacaq görünmürdü. Daxmanın gilli torpaqdan divarı ala-tala qopub tökülmüş, qaralmış, yerbəyerdən çürümüş dayaq ağacları üzə çıxışdı. Şüşə qırığı, konserv qabları ilə zibillənmiş ətrafı şahtikan və böyütkən kolları basmışdı. Cıgırla getdikcə kollar adamın paltarına ilişirdi. Keçən il daxmanı tərək edərək Belet onun qapısını və tək pəncərəsini çıxarıb aparmışdı. İndi bu koma hamı üçün açıq idi. Arsen içəri keçib velosipedini divara söykədi, daxmanın girəcəyində arxasını qaranlıq otağa çevirib gur yağışa tamaşa etməyə başladı. yağış elə gur idi ki, şırıltısı qulaq dəlir, göz qarşısına sıx pərdə çəkib şimşək işığını boğurdu. yol kənarındakı xəndəklər su ilə dolub daşmış, yolun özünü axar çaya döndərmişdi. Komanın ətrafındakı tala da göllənmişdi və su daxmanın girəcəyinə qalxırdı. Arsen dərddli-dərddli fikirləşirdi ki, belə getsə taxıl və darı zəmilərini su basacaq. Bir anlıq yağış daha da gücləndi və qəfildən süstləşməyə başladı. Əvvəlcə hava açıldı. Hər tərəfdən axan yağış suyunun gurultusu azalmasa da hava getdikcə işıqlanır, damlalar seyrəlirdi. Beləcə bir az əvvəlki leysan yavaş-yavaş zəifləyib, zümzüməsi çöllərə şirin yuxu gətirən adi yay yağışına döndü. Qara kostyumunu islanmaqdan qorumağa çalışan Arsen bu yağışın uzana biləcəyini fikirləşib narahat oldu. Bəlkə də anası Beletə çətir verib onu qarşılamağa göndərəcəkdə, amma Beletin heç ağına da gəlməyəcəkdə ki, o məhz burada gizlənib. O həm də hiss edirdi ki, xidmətçi Belet həmişə yolunu dünyaya gəlib, aclıq içində böyüdüyü bu daxmadan uzaq salmağa çalışır. Çünki bu daxma öz səfil keçmişini, bit-birə, rəzalət və çirkab içində böyüyən bir dəstə bacı-qardaşlarını onun yadına salırdı.

Bayaqdan yağışın şırıltısından başqa heç nə eşitməyən Arsenə elə gəldi ki, otağın küncündə nə isə tərpendi. O çevrilib baxanda qaranlıq küncdə ancaq gözləri işartı verən bir insan kölgəsi gördü. Şimşək çaxanda o, qonşu qız Jülyet Mindörü tanıdı. Əvvəlcə fikirləşdi ki, görəsən onunla salamlaşsın, ya yox. Düşmənçilik ənənəsi belə münasibətlərə yol vermirdi. Ələlxüsus Jülyetin münasibəti sərt olmalı idi. Əslində bu ənənə düşmən ailələrin övladlarının ünsiyyətinə yol verməsə də, onların kəlmə kəsməsini qadağan eləməirdi. Hər halda iki qonşu yanaşı durub özlərini tanımamazlığa da vura bilməzdi. Arsen dilləndi:

— Salam, heç ağıma gəlməzdi ki, sən buradasan.

— Mən səndən gizlənmək istəmirdim, amma elə qaranlıq idi ki, heç nə görmək olmurdu.

Jülyet boynuna almadı ki, şimşək çaxdıqca üzünü divara çevirib, barmaqları ilə qulaqlarını tıxayırdı. Amma Arsen bunu duydu. yadına düşdü ki, uşaq vaxtı məktəbdən qayıdarkən belə şimşək çaxanda Jülyet qaçıb ona sığınırı. O yaxınlaşıb qızın əlindən tutdu, onu girəcəkdəki işığa tərəf gətirərək dedi:

— Daha tufan bizdən uzaqlaşır, indi Senesyer kəndinə tərəf gedir. Bir azdan burada yağış da kəsəcək.

Arsen sözünü qurtarmamış güclü şimşək çaxdı və qulaqbatırıcı bir gurultu qopdu. Jülyet elə uşaq vaxtı olduğu kimi qorxa-qorxa Arsenə baxdı. Arsen isə elə həmin vaxtdakı kimi qızın başını sinəsinə sıxdı. Lakin indi qızın çılpaq çiyinindən aşağı, donun altındakı lifçiyinin bağlarını görüb qərribə bir sıxıntı keçirdi.

— Mən lap axmaqlıq edirəm — deyə qız üzrxahlıq etdisə də başını Arsenin sinəsindən qaldırmadı.

yenə güclü şimşək çaxdı. Jülyet barmaqları ilə qulaqlarını tıxadı. Arsen onun qarışın saçlı başını sinəsinə bir az da bərk sıxdı. Ona elə gəlirdi ki, səkkiz, on il əvvələ, məktəbdən qayıtdığı illərə qayıdıb. Onda Jülyet arıq, zərif bir qızcığaz idi, amma sifəti onda da yetkin və yaraşlıq, qonur gözləri mənalı, ciddi və sərt baxışlı idi. Bu iki məktəblinin dostluğu davamlı olmurdu. Elə ki, valideynlər arasında çəkişmə güclənirdi, məktəb yolunda onlar gizli razılığa gəlibmiş kimi, bir-birinin arxasınca, ya da hərəsi yolun bir üzünü ilə getməli olurdular. Əslində elə bil bu iki uşağın dostluğu ailələr arasındakı kəni daha çox yada salırdı. Jülyetlə qardaşı Arman yola getmirdilər. Onlar məktəb yolunu birlikdə gedib-gəlməyi xoşlamırdılar. yolları bir düşəndə isə çox vaxt didişib-dalaşır və Arsen onları ayırmalı olurdu. Elə bu iki oğlanın arasındakı ədavət də elə həmin vaxtdan başlamışdı. Onlar on üç yaşında ikən bir dəfə Arman bacısını sillələmişdi. Arsen isə qızı müdafiə etməli olmuşdu. Oğlanların vuruşması o yerə çatmışdı ki, hər ikisi cib bıçağını çıxarıb, bir-birinə hücum ediblər. Xoşbəxtlikdən, o vaxt artıq böyüyüb kişiləşmiş Viktor Müzelye özünü yetirib harayçılıq etmiş və onların bir-birinin qarnını yırtmasına mane olmuşdu. Böyüyəndən sonra da Arsen Armanın günahını bağışlamır, qızcığaza verdiyi əzabı unutmurdu. Jülyetə olan mehribançılığını isə uşaqlıq illərinin dostluğu ilə əlaqələndirirdi. İndi də iyirmi yaşlı bu gözəl və qürurlu qızın yaxınlığında uşaqlıq illərinin mehribançılığını arayırdı. Məktəbi bitirəndən sonra onları ailə nifaqı ayırı salmış, Arman Mindörlə Arsen arasındakı ədavət daha da güclənmişdi. Ailələr arasındakı ədavət davam etdikcə, bu iki gəncin arasındakı uşaqlıq sevgisi də yaşamaqda davam edirdi. Onların hər ikisi öz gələcək talelərinin əlaqəli olacağına inanırdılar; ya bu talelər birləşməli, ya da hər ikisi ayrılığın qüssəsini çəkməli idilər.

Lakin Arsen qızı sevdiiyə inana bilmirdi. Uşaqlıq dövründəki hissini arayıb tapa bilmirdi. On üç yaşındakı məhəbbəti əlçatmaz bir zirvəyə dönmüşdü. Onun kişi məhəbbəti ötüb keçən bir parıltı, həmişə sıxıntı gətirən anlaşılmaz bir xatirə idi.

Tufan kəsəndən də xeyli sonra Jülyet başını Arsenin sinəsindən götürdü. yağış hələ yağsa da, hava xeyli işıqlanmışdı və Ronsyer meşəsi üzərində parçalanmış buludun arasından bir parça mavi səma görünürdü. Onlar dinməzəcə dayanıb kəndin o başında səmanın açılmasına tamaşa edirdilər. Qız başını qaldıraraq qonur gözləri ilə Arsenə baxdı və yığcam bir təbəssümlə dedi:

- Hər dəfə şimşək çaxanda səni düşünürəm, amma səni hər deyəndə görmək olmur.
- Həyat belədir — deyə Arsen cavab verdi.

O istədi özünü cəmləyib sözünü davam eləsin, deyiləsi sözlərini desin, amma elə bil boğazı tıxandı. yenə sükut çökdü, uzun bir sükut çökdü, yenə də Jülyet dillənməli oldu:

— Sırağa gün səni gördüm, — deyə mızıldandı — Səni Qoje yolunda, cənub tərəfdə gördüm.

— Hə, elədir.

O, Jülyeti çox maraqlandıran, vacib bir sorğuya beləcə qısa cavab verdi. Jülyet bilmək istəyirdi ki, həmin yerdə Arsenin Roz Vuatüryə ilə söhbətinin məhəbbətə dəxli vardı ya yox. Adətən vaxta qənaət edən Arsen kimi bir adamın kəndin arasında, günün günorta çağında bir qızla çənə-çənəyə verməsi qərribə görünürdü. Voledevar kəndinin valisi Fostən Vuatüryenin yeganə qızı olan Roz arıq, ucaboy, sallaqçıyın, ətsiz-əndamsız bir qız idi. İyirmi beş yaşda olsa da uzunsov, qansız və şişkin sifəti onu otuz yaşlı qadına bənzədirdi. Amma xeyirxahlığı, ağılı və mülayim xasiyyətinə görə hörmət qazanmışdı. Qız Ronsyerli bir oğlanla nişanlanmış, lakin iki il keçməsinə baxmayaraq oğlan evlənməyə tələsməmiş və nəhayət onu bəxtini puça çıxarıb Bezansonlu kasıb, amma torbadəş bir qızla evlənməmişdi. Fostən Vuatüryə, adətən sarı, meşin çəkmə geyinən, qısaboy, arıq bir kişi idi. O, əyalətin ən varlı adamı sayılırdı. Çay sahilindəki gözəl otlaqlarından, bankdakı pul hesabından və tutduğu dövlət vəzifəsindən başqa, meşə kənarında bərəkətli torpağı da vardı. Bu torpaq sahəsi iki hissədən ibarət idi və onların arasındakı torpaqlar da dəyərli torpaqlar idi. Arsen qərəzlə olmasa da, işgüzarlıq naminə bu iki torpaq sahəsinə sahib olmaq, sonra aradakı

sahələri də almaqla əlli hektarlıq məhsuldar bir ərazinin ələ keçirmək, buranı traktorlar, kombaynlar və başqa müasir texnika ilə işlədib becərmək arzusuna düşmüşdü. On beş gündən bəri heç kimə sirr açmadan müxtəlif bəhanələrlə iki dəfə valinin evinə getmiş və varlı qızla rastlaşanda ona görün-baxım eləməyə çalışmışdı.

Yağış kəsmişdi və on beş dəqiqədən çox idi ki, onlar kəlmə də kəsməmişdilər. Onların gözləri qarşısında üzərinə süd rəngli bulud talaları səpilmiş mavi səma açılırdı. Bir qanad külək ətrafa və içərisinə yağış damlları sızan daxmaya bir üşütmə gətirdi. Jülyet yüngülcə titrədi. Arsen onun kürəyini örtmək üçün bir şey araymış kimi qurdalandı. Qız başını yelləyib bir az da yaxınlaşdı, onun gözlərinə baxıb xudahafızlaşdı.

Jülyet su basmış cıgırla aşağı endi, kol tikanlarından ehtiyat edə-edə aralandığı vaxt hər əlində bir çətir aşağıdan gələn Beleti gördü. Onlar cıgırın ayırıcında üz-üzə gəldilər. Belet pörtmüşdü. O, sərt hərəkətlə baş örtüyünü yuxarı qaldırıb acıqla Jülyetə baxdı və dedi:

— Hə, necədir yaxşı keçdimi?

Sonra o cavab gözləmədən iri addımlarla cığıra keçdi, paltarına ilişən kolları çətirlə vurub aralayaraq irəlilədi. öikkəli addımlarla daxmaya çatdı. Arsen onu dostyana bir təbəssümlə qarşıladı. Belet içəri keçib çətirləri yerə atdı və qəzəblə dedi:

— Hə, görürəm ki, oğraşlıq edirsən.

— Sənə demişəm ki, belə danışmaq olmaz. Bu nə adətdir belə? Qız uşağı belə sözlər işlətməz.

— Hə, mən dediyimi dedim və yenə də təkrar edirəm. Evdə özünü elə göstərirsən ki, guya Mindörlərdən zəhlən gedir, çölə çıxan kimi bu həyasızla görüşə çıxırsan, kəndin bütün kişiləri ilə görüşən bir həyasızla. Mən ona bələdəm. Onu yüz dəfə belə görmüşəm. O da bacısı kimi fahişədir!

— Bir dayan görün, — deyə Arsen onun sözünü kəsdi — indi səni tənbeh edəyəm, bilərsən ki, adamlar haqqında pis danışmazlar.

Belet isə sakitləşmək bilmirdi, daxmada fırlanır, ayaqlarını yerə döyə-döyə Jülyetin adına min bir söyüş yağdırırdı.

— Əvvəla bura bizim evdir, atamın evidir. İxtiyarım var kimi istəsəm içəri buraxım, başqasını isə qovum buradan. İstəmirəm Mindörlərin ayağı bura dəysin, ələlxüsus sənə o fahişəni burada görmək istəmirəm. Axı bura mənim evimdir, mənim evimdir.

Elə bu sözləri təkrar elədikcə Beletin səsi yavaş-yavaş zəiflədi. Bu adı sözlər onun bu daxmadakı ailə həyatını yenidən yadına salmağa imkan yaratdı: daxmanın ortasında hisi, tüstüsü göz yaşardan köhnə soba, üfunət, yanaşı qoyulmuş iki sınıq çarpayı. Çarpayıların birində o, iki kiçik qardaşı ilə yatırdı, o birisi daha çirkli çarpayıda isə valideynləri iki yaşlı körpə bacısı ilə birlikdə yatırdılar. Çirk içində olan otaq, sərxoş atanın söyüşləri, yumruqlaşmalar, şərab və tütün iyi, savaşlar, barışlar, hamilə ana, şüşə əvəzinə karton bərkidilmiş pəncərə, dilənçi payı kimi verilmiş köhnə paltar... yada düşən bu mənzərə qızı süstləşdirdi, keçmiş günlərin qalığı olan sərtliyi və söyüşlərinə görə utandı. Bir anlıq fikirləşdi ki, həyatın maddi imkanları məhəbbəti kölgədə qoyur. Qəhərlənmiş qız qapı yerinə söykənərək arxasını acı xatirələrlə dolu daxmaya çevirdi. Arsen gülümsəyərək ona baxırdı. O, uşaq məhəbbətinin nə olduğunu öz təcrübəsinə görə bilirdi, amma Beletin vəziyyətini anlamırdı. Fikirləşirdi ki, Belet onun dostluğunu heç kəslə bölüşmək istəməyən qısqanc bir qızcığıdır.

Həm əyni nazik olduğuna, həm də bərk həyəcanlandığına görə Beletin canına üşütmə düşdü. Arsen bunu hiss edib yaxınlaşdı və onun qara rəngli yüngül donuna əl vurub dedi:

— Sənə soyuq olacaq, mütləq soyuqlayacaqsan. Gərək əyninə palto geyəydin. Qoy pəncəyimi çıxarıb çiyinə salım ki, yola çıxıb isinənədək səni qızdırısın.

O, pəncəyinin düyməsini açmaq istəyəndə qız əlilə mane olub, acıqla dedi:

— Əl çək məndən. Heç nə istəmirəm. Eşidirsən? Heç nə istəmirəm.

Qız deməyə acı söz axtarırdı, amma göz yaşları səsini boğdu. Arsen onu yerdən qaldırıb, hıçqırtıdan silkələnən ariq bədənini sinəsinə sıxdı. Arsen onu, körpə uşaq kimi ovunduran kimi, dilə tutduqca qızın hıçqırtısı seyrəlirdi.

— Bax, indi qayıdırıq evə. Səni velosipedin dəmiri üstündə oturdaram, düşərik yola. Biz Jüdegil tərəfdən kəndə enəndə çoxlarının gözü bərələ qalacaq. Bizim baş-başa verib güllə kimi geçdiyimizi görənlər elə biləcəklər ki, biz ikibaşlı əjdahayıq.

8.

Müəllimin iki körpə qızı məktəbin həyətində oynayırdılar. Onlar bir-birinin ardınca qaçıb əllərini ağaclara vurur və bununla da hələ öyrənə bilmədikləri dördbucaq oyununu yamsılayırdılar. Qəsəbənin valisi Fostən Vuatürye ayaq saxlayıb körpələrin oyununa mehriban təbəssümlə tamaşa elədi. O, başqa kənd həyətlərində belə şeylərə fikir verməzdi, lakin vəzifə tabeliyindəki sahələr arasında məktəbə aid olan məsələlərə daha ciddi yanaşır və hər dəfə məktəb həyətinə girəndə ürəyində xeyirxah hisslər oynayırdı. Yç yaşlı kiçik qız valinin çəkmələrinin parıltısını görüb irəli qaçdı və çəkmələri sığallamağa başladı. Vali təəccüblənib sərt hərəkətlə onu kənar etdi, uşaq ağlamağa başladı. Uşaqların atası Hömblo öz bağçasında işləyirdi və səs eşidib hasardan boylandı. Vali onu görüb dedi:

— Deyəsən balacalar bir-biri ilə yola getmirlər. Bu yaşdakı qız uşaqları tez-tez savaşırlar.

— Savaşıqları kimi də tezcə barışırlar. Mənimlə işiniz vardı, cənab Vuatürye?

— Bəli, gəlmişəm sizinlə bir məsələ barədə danışım.

Qolları çırmanmış köynəkdə olan Hömblo məktəbin həyətinə keçdi. Onun zövcəsi də müəllimə idi, məktəbdə qızlara dərs deyirdi. Vali ilk növbədə müəllimənin əhvalını soruşdu, cavabında isə Hömblo dedi:

— Çox sağ olun. yay belə gözəl keçəndə hamının əhvalı yaxşı olur.

Vuatürye Hömbloya bir qədər qibtə ilə baxırdı. Bu cavan müəllim çox arxayın və nikbin görünürdü. Bütün günü öz xoşbəxtliyini duyurdu. O, uşaqları, öz peşəsini, bağbanlığı, balıq ovunu, Respublikanı sevirdi və bunların hamısını özünə məxsus sayırdı. Bütün günü də duyduğu xoşbəxtlikdən üzü gülürdü. O, hərdən yaradana şükür eləmək də istəyirdi, lakin fikirləşirdi ki, heç müfəttişlərdən də çəkinmədiyinə görə, kiməsə təşəkkür etməyə dəyməz. Vuatürye onun bu arxayınlığını xoşlamırdı və yersiz hesab edirdi.

Onun kənd məktəbinə aid elə bir sözü yox idi, amma müəllim sənətinə ciddi yanaşmır və güman edirdi ki, onların qazancı əziyyətsiz qazanandır. Həm də ki, öömblo yerli kəndlinin oğlu deyil, şəhərdən gəlmiş adam olsaydı, ona daha çox rəğbət bəsləyərdi.

— Görürəm ki, məktəbdə işiniz çox deyil.

Vuatürye bu sözlərlə kənd uşaqlarının çoxunun çöldə ot-ələf yığmaq və qoyun-quzu otarmaqla məşğul olduğuna işarə etmək istəyirdi.

— Sizin təsiriniz olmasa valideynlərə söz eşitdirmək çətindir. Buyurun, qulluğunuzda hazırım — deyə Hömblo cavab verdi.

Qarşıdakı seçkilərdən nigarən olan vali valideynlərə təzyiq göstərərək pis münasibət qazanmaq fikrində deyildi və özünün də günahkar olduğu bu mövzuya keçdiyinə görə peşiman oldu.

— Bu barədə sonra danışırıq. yəqin ki, dərs buraxan uşaqların sayı çox olmaz.

— Məndə çoxdur. Uşaqların dördü üçü dərsə gəlmir. Arvadımda isə vəziyyət yaxşıdır. Qızların dərsə davamiyyəti oğlanlarından yüksəkdir. Ona görə ki, tarlada onlara ehtiyac olmur. Həm də ki, qızlar sayca oğlanlardan çoxdurlar, sinifdə kifayət qədər uşaq olur.

— Heç gelişimin səbəbini sizə deməmişəm — deyə Vuatürye söhbəti dəyişdi, — təzə bir nigarançılığım var. Bəlkə bu Vuivra haqqında söhbəti siz də eşitmişiniz?

— Mən də elə hamı kimi eşitmişəm. Kiçik olanda nənəm bu əfsanəni mənə tez-tez danışdı. Amma heç nənəmin özü də danışdığına inanmırdı.

— Amma indi bu söhbət əfsanəlikdən çıxıb. Bir həftədir hamı danışır ki, Vuivra meşələrdə, hətta otlaqlarda da görünür.

İyunun sona çatdığı bu xoş günlərdə əfsanəvi məlakələrin gözə görünə biləcəyinə inanmaq istəsə də müəllim kinayəli bir təbəssümlə gülümsəməli oldu. Vuatüryə sözüne davam elədi.

— yəqin bilirsiniz ki, mən belə uydurmalara inanan deyiləm. Amma onu görenlər çox olub. Mən Rekviyem kimi sərəmələrdən danışmıram, xeyr, ciddi adamlar da görüb onu. Məsələn, elə Jozef Bonvalo. Jozefi mən yaxşı tanıyıram. Hərbi xidməti bir yerdə keçirmişik. O, zarafat eləyən, söz uyduran adam deyil. İşlək adamdır, imkanı olsa da əyyaşlıq edən deyil. Bir sözlə kişi adamdır. Bax onun özü də görüb Vuivranı. Şene meşəsində öz gürzəsinin arxasınca gedən görüb onu. Qız gölün sahilində paltarını soyunub, başındakı yaqutu da ağ donunun üstünə qoyub çimməyə başlayıb. Mən Jozefin danışdığını olduğu kimi sizə təkrar edirəm.

— Mən Jozef Bonvolonun sözlərinə şübhə etmək istəmirəm, amma hər halda...

Müəllim müxtəlif qarabasma və xülyalar haqqında danışdı. Vali səbrlə qulaq assa da üzündən duyulurdu ki, kənd camaatının dediklərinə şübhə etmir. Müəllimin bir-iki sambalı dəlilindən sonra o qızardı, yenə təmkinli olmağa çalışdı və nəhayət qəfildən coşaraq dilləndi:

— Ay canım, sizinlə mən danışırım və mənim özüm də bu Vuivranı görmüşəm! Özü də bu gün bir az əvvəl görmüşəm. Sahildəki otlaqlarıma tərəf gedirdim, boğaza, taxta körpüyə çatanda nə görsəm yaxşıdır? Gördüm ki, Vuivra bir topa qamışın üstündə üzü üstə uzanıb, çılpaq arxasını günə verir, yaqutu da yanındakı donun üstünə qoyub.

Vali ürəyini boşaldıb bir az sakitləşdisə də sirrini belə tez açdığına görə pərt olmuşdu. Müəllim onun sözlərinə inanmalı oldu. Çünki Vuatüryə qamışlıq və çılpaq arxa haqqında söhbət uyduran adamlardan deyildi. Hər halda görməsə danışmazdı. Hər ikisi nigarançılıq içində fikrə getdilər. Nəhayət Vuatüryə yenə dilləndi:

— Belə bir əhvalat bizə baş ağrısı gətirər. Söhbət kənara çıxmasa yaxşıdır. Görərsiniz hələ nələr olacaq, heç on beş gün keçməmiş əyalətin hər yerində, lap uzaqlarda da bu mövzuda danışacaqlar. Hə, onda bizə necə baxacaqlar? Heç kim inanmaq istəməyəcək ki, bizim kənd düzgün inkişaf yolundadır. İnanırsınız ki, bu əhvalatın vəziyyətə təsiri olacaq.

Hömblo "bəli, düzdür, təəssüf ki, belə oldu" deyirdisə də, mülayim səslə valini razı salmaq naminə danışır, təzəcə qırılmış sifətindən nikbinlik yağdı. Vuatüryə ikrahla fikirləşirdi ki, bu adam əsl Breslidir. Jüra vilayətində Bresliləri bivec adamlar kimi tanıyırdılar. Hömblo isə Bresin qonşuluğundakı Nöblan kəndindən idi. Vuatüryə qəfildən dedi:

— Elə bil bu əhvalatın sizə heç dəxli yoxdur.

— Mənəmi? Xeyr, əksinə mən də çox nigaranam (sifəti isə heç dəyişmədi).

Vali sözüne davam elədi:

— Siz buna arxayınlıqla baxmayın. Vuivra məsələsi sizin də işinizi korlaya bilər. Artıq dörd ildir ki, Volodevar kəndinin müəllimisiz. Əgər bu dövrdə kənddə belə əfsanələr yayılırsa, sizin rəhbərlər də fikirləşəcəklər ki, siz camaatı hürufatçılığa yönəldirsiniz. Bəlkə də din xadimlərinə bu işdə kömək edirsiniz.

Bu sözləri eşidəndə müəllimin rəngi ağardı və maarif rəhbərliyindəki qovluğuna təzə bir yazılı məlumat sancaqlandığını təsəvvürünə gətirdi.

— Axı bu əhvalatda mənim təqsirim yoxdur!

— Bəs mənim? Bəlkə mənim təqsirim üzündən Vuivra gəlib bizim kəndin ətrafında dolanır? Səs-küy qalxmalı olsa da gerek bizim kənd özünü doğrultsun və mən prefekt rəisinə müraciət etmişəm ki, ətraf kənd rəhbərlərinin yığıncığını keçirsin.

— Siz küylənmişiniz, cənab Vuatüryə. Axı Müqəddəs Ananın, yaxud Müqəddəs Katerinin zühurundan söhbət getmir.

— Eyni şeydir. Bir halda ki, Vuivra mövcuddur, deməli Müqəddəs Ana da, bütün müqəddəslər də, başqaları da mövcud ola bilər. Elə sübutun biri budur ki, eşitdiyimə görə keçən bazar günü, srağagün ibadətə həmişəkindən qat-qat çox adam toplaşmış. Hətta Jükylər ailəsi, Tetinalar, Lamblinlər kimi dərrakəli adamlar da ibadətə gəlmiş. Gedib onlardan səbəbini soruşa bilərsiniz.

Hömblo deyəsən vəziyyətin ciddiliyini anlamağa başlamışdı. Lakin qəfildən elə bil dirçəldi:

— Cənab Vuatüryə, biz lap uşaq kimi sadələvhlük edirik. Bu söhbətlərlə özümü özə verir, heç ağılıma gətirmirik ki, bu Vuivra heç mövcud deyil.

— Axı mən sizə dedim ki...

— Bəli, bəli, siz özünüz onu görmüşünüz. Daha doğrusu siz çıpraq bir qız görmüşünüz, bəlkə də istirahətə gəlmiş, meşədə çadır qurub özünü Vuivraya oxşatmaq istəyən qızlardan birini görmüşünüz.

Vuatüryə etiraz etmədisə də, yenə də öz dediklərinə şəkki yox imiş kimi danışdı:

— Bayaqdandı bu qədər söz danışmışıq, axırda məlum olur ki, heç danışmamışıq. Məlum məsələdir ki, Vuivra əhvalatı həm bizim üçün, həm də kənd üçün əngəlli işdir, amma daha ciddi bir məsələ də var. Unutmayaq ki, bu qızın başında gəzdirdiyi daşın dəyəri bir neçə milyarda çatır və günlərin birində kim isə bu məbləği ələ keçirmək istəyəcək. Elə mən indi sizinlə danışanda da ancaq bu barədə fikirləşirdim. Vuivra, onun çıpraq əndamı və qalan şeylər boş söhbətlərdir, yaqut isə ciddi məsələdir. Doğrudur, mən o qızın yanından əliboş qayıtdım və həyəcədən boğazım qurumuşdu. Amma mütləq bu günlərdə kim isə tamahkarlıq edib Vuivranın ilanlarına yem olacaq. İndi biz necə edək ki, belələrinə mane olaq!

— Əgər Vuivranın özü bir məzhəkəçi, başındakı isə qırmızı qrafın qapağı deyilsə, onun buralarda fırlanmağı doğrudan da nigarançılıq yaradacaq.

— Hər halda mən jandarm idarəsinə zəng edə bilmərəm ki, gəlib Vuivranı həbs etsinlər. Gülənc çıxar. Gərək siz təşəbbüsü ələ alasınız. Təhsil görmüş adamsınız, camaat sözünüzü eşidər.

Hömblo üzrxahlıq elədi, çünki o qulluqçu sayılırdı və belə səfeh bir məsələdə vasitəçilik etmək böyük risk tələb edirdi. Həm də o heç inanmırdı ki, hansısa bir məsələdə camaatın fikrini dəyişə bilər.

— Axı mən camaata nə deməliyəm? Deməliyəm ki, Vuivra mövcud deyil? Sizi inandıra bilmədimisə onlar da inanmayacaqlar. Deməliyəm ki, Vuivranın tacındakı yaqut qorxulu şeydir? Onlar bunu məndən də yaxşı bilirlər.

— Deməli mənə kömək etmək istəmirsiniz?

— Mən bacarmaram. Amma bir məsləhət verə bilərəm. Baxın, keşiş bu tərəfə gəlir. Məsələni ona danışın. Hər halda məndən də yaxşı köməyi dəyər sizə. Onun Vuivraya hücum etmək imkanı var.

Keşişlə əməkdaşlıq etməyə həvəsi olmasa da Vuatüryə müəllimin məsləhətinə pənah gətirdi. Keşiş yaxınlaşıb salamlaşan kimi validən soruşdu ki, kilsə nəzdindəki yaşayış evi qış düşənədək təmir olunacaqmı? Artıq bir il idi ki, bu məsələ uzadılırdı.

— Elədir, cənab keşiş, elə mən sizə demək istəyirdim ki, kənd şurası növbəti iclasında bu məsələni müzakirə edəcək.

— Kənd şurası məsələni uzatdıqca təmir xərcləri də artacaq.

— Bunu mən də bilirəm, cənab keşiş, amma kənd şurasının imkanlarını nəzərə alsaq, daha vacib məsələnin həlli ilə məşğul olmaq məcburiyyətindəyik. Bu kilsə evinin özü ağır bir yükür və tək sizin üçün həmin ev çox genişdir. Əgər mən sizi müdafiə etməsəydim, bu evi çoxdan sizdən geri götürmüşdülər.

— Mənə yamanlıq etmədiyinizə görə sizə minnətdaram, — deyə keşiş cavab verdi.

— Dəyməz, təbii haldır. Mənim də öz fikirlərim var. Fikirləşirəm ki, keşiş də başqaları kimi bir adamdır və onun da rahat mənzildə yaşamaq hüququ var. Amma hər halda siz bu geniş evdə saman tayasına girmiş birəni xatırladırsınız. Oranı doldurmaq üçün sizə arvad və bir dəstə uşaq lazımdır.

Vali bu sözləri deyib güldü. Müəllim onun əvəzinə xəcalət çəkdi. Keşiş isə köksünü ötürdü. O, arvad-uşaqsız olmasının xiffətini tez-tez çəkirdi, ələlxüsus indi, kilsə mənzilinin boş göründüyünə görə. Onun fikirləri öz xidməti borcunun icrasına səmtlənirdi. Ona müraciət edənlərin sayı isə getdikcə azalırdı. Kənd idarəsində, dəmir yolunda işləmək istəyən, təqaüd almaq istəyən məsləhət üçün valinin yanına gəlir, uşağının rəftarından narazı qalanlar isə məsləhət üçün müəllimə müraciət edirdilər. Keşişin yanına məsləhətə gələn tapılmırdı. Bazar günləri kilsəyə gəlib onun havayı danışığına qulaq asmaqla kifayətlənirdilər. Kəndin qarımış qızları, qarıları və bir neçə kəmsavadlarından, bir sözlə kəndin tör-töküntüsündən başqa ona pənah gətirən sığınan yox idi. Qalan camaat üçün isə o, müəyyən təlimatı yerinə yetirən adi bir qulluqçu idi. Beləliklə ancaq dua oxumaqla məşğul olan, nə pul, nə də yemək bolluğu görünən bu keşiş, sağlam meşə ağacları arasında dibçəyə əkilmiş bir bitkiyə bənzəyirdi. Əgər arvad-uşağı olsaydı Volodevar kəndinin camaatına qaynayıb-qarışar və adamların qəlbinə təsir edə bilərdi. Amma hələlik kəndə keşiş lazım olmadığını söyləmədiklərinə görə də şükür edirdi.

— Bu da bir zarafatdır, zarafat edirəm, — deyə vali sözünə davam elədi — bəziləri elə bilirlər ki, bizim kimi savadlı, inkişaf etmiş adamlar dinin əleyhinəyik. Xeyr, belə deyil. Məsələ bundadır ki, biz dinin ağla batan cəhətlərini qəbul edirik, qalan söhbətləri isə yox. Məsələn, Bibliyada yazıldığı kimi Yunis peyğəmbəri balinanın udması və üç gündən sonra balinanın qarından sağ çıxması əhvalatına məni heç kəs inandıra bilməz. Amma bunlarla yanaşı İsa peyğəmbər də var. İsa peyğəmbərin əleyhinə bir sözüm yoxdur. Əslində, əgər bilmək istəyirsinizsə, İsa peyğəmbər inkişaf etmiş adam olub. Əgər lap doğrusunu desək, İsa peyğəmbər əsl sosialist idi.

— Siz bir dəfə də bu barədə mənə danışmışsınız, — deyə keşiş hirsle onun sözünü kəsdi — amma səhv edirsiniz. Bu sosializm məfhumundan da böyük saxtakarlıq ola bilməz. Əslində bizim böyük Peyğəmbərimiz quldarlıq tərəfdarı idi. Əgər buna şübhəniz varsa Tövrətə oxuya bilərsiniz. Baxmayaraq ki, onun dövründə qulların sayı milyonlarla idi, həmin kitabda qullara rəhm və rəhmdillik barədə bir kəlmə də yoxdur. Onun fikrincə ictimai quruluşun heç bir mahiyyəti yoxdur və o ancaq allaha məhəbbəti təbliğ edir və bununla da sahibkarların öz xidmətçilərini əzməsinə şərait yaranırdı.

Keşiş artıq danışdığını duyub susdu. İsa peyğəmbərin quldarlığı haqqında moizə öömbəlonu təəcübləndirmişdi, təhsil vaxtı tanınmış mühazirəçilər isə Peyğəmbəri anarxiyaçı filosof kimi təqdim edirdilər.

— Hər halda mən Peyğəmbəri daha çox inkişaf etmiş sayırdım, — deyə Vuatürye dilləndi — amma siz ona məndən yaxşı bələdsiniz. Yaxın bazar günü moizəsində İsa Peyğəmbərin quldarlıq tərəfdarı olması barədə söz açsanız yaxşıdır. Onda camaat bir az fikirləşməli olar. Hələ bu bir yana, bəlkə Vuivra haqqında söhbət edək? Xəbəriniz varmı, cənab keşiş, bu həyasızın bir gürzənin arxasınca gəzindiyini görənlər olub.

— Elədir, mən də bu barədə bəzi söhbətlər eşitmişəm, — deyə keşiş ehtiyatla cavab verdi və mənalı bir təbəssümlə gülümsədi.

— Doğrudur, bu əhvalatlar mənə təsir edə bilməz, lakin buna etinasız da qala bilərəm. Mənim kimi düşünənlər məni başa düşürlər. Amma məsələ bundadır ki, mən kəndin valisiyəm və camaatın gəlib mənə Vuivra haqqında müxtəlif sözlər danışmasına etinasız qala bilmərəm. Camaat bu söhbətə yamanca inanıb.

Müəllim söhbətə qoşuldu:

— Deyə bilərsinizmi, cənab keşiş, Vuivranın bu cür gözə görünməsi katolik dini təlimi əsaslarına uyğun gəlirmi?

Keşiş cavab verdi ki, şeytan bütün şəkillərdə, eyni zamanda əfsanəvi personaj şəklində də gözə görünə bilər. Amma bu şəkildə görünməyə çox da risk etmir. Şeytanın əsas peşəsi onların daxilinə keçib onların qəlbini korlamaqdır. Gözə görünmək şeytana sərf eləmir, çünki onu görüb duyanlar onun varlığına inanar, beləliklə dinə inam arta bilər. Onu görəndən sonra da dinə inanmayanlar isə Allahın və Peyğəmbərin qarşısında uzunqulaqdan fərqli deyil. Hər halda hər bir şübhənin gizli bir əsası da var.

Vuatürənin alnını iri tər damlları örtmüşdü. Bu damllar radikal təbiətli din düşməninin, kilşəyə və xürafata qarşı vuruşmuş bir kişinin həyəcan təri idi. O, qəfildən duymuşdu ki, şeytan onun həyatına daxil olub və oradan da Tanrıya, onun oğluna yol açılır. Keşişin sözləri onun gözünü açmışdı. O, elə bir vəziyyətə çatmışdı ki, özünü döyüb peşiman olduğunu, var gücü ilə bağırıb dinə və Allaha inandığını söyləməyə hazır idi. Lakin Vuatürə daş kimi sərt adam idi, taleyin hökmünü görüb duyanda belə onda öz mövqeyini aramağı bacarırdı. O, keşişin və Volodever dindarlarının, elektrik işığını xoşlasalar da quldarlıq dövrünü arzulayan bu adamların, xidmətində durmaqdan ölməyi üstün tutardı. Vuatürə özünü yığışdırıb dirçəldi, sərt və qürurlu bir görkəm aldı. Qərara almışdı ki, İsa peyğəmbərin haqq olduğuna inansa da, o dünyanın cənnət bağlarından bu dünyadakı deputat vəzifəsini və xurafatsız həyat idealını üstün tutmalıdır. Keşiş sözünə davam elədi:

— Doğrudur, mən belə şeyə inanmıram, amma hər halda Vuivranın gözə görünməsi düz çıxsa, dinə böyük zərbə dəyəcək. Lakin Volodever camaatının mənəvi və əxlaqi vəziyyətini nəzərə alanda fikirləşirəm ki, bəlkə də Tanrı onları sınaqdan keçirir.

Vuatürə alnının tərini silə-silə dedi:

— Xoşbəxtlikdən bu gözəgörünmələr adicə söz-söhbətdir.

— Hm! Mən bunun söz-söhbət olduğuna inana da bilmirəm. Bəli, şər deməsən xeyir gəlməz. Cənab vali, heç fikirləşirsinizmi bizim camaatdan biri o məşhur yaqutu ələ keçirmək istəsə nələr olar? Güman edək ki, qorxu bu hərəkətin qarşısını alar, yaxşı, bəs almasa necə? Tamah adamları yoldan çıxara bilər.

— Bir halda ki, bu adi söz-söhbətdir, deməli nigaran olmağına dəyməz. Elə deyilmi, cənab Hömblo? yaxşı, indi öz aramızda məsləhətləşək, cənab keşiş. Tutaq ki, bu söz-söhbət bir həqiqətdir, onda siz nə məsləhət görürdünüz?

Keşiş cavab axtarırmış kimi bir az fikirləşdi, əslində isə onun cavabı elə söhbətin əvvəlindən hazır idi.

— Əgər biz doğrudan da şeytan cinsli bir məxluqla mübarizə aparmalıyıqsa, tək bizim hərəkətimiz bir nəticə verməyəcək. Allahdan kömək istəməliyik və ən dəyərləli işimiz bu olar ki, səliqəli bir dini nümayiş təşkil edək, müqəddəs rəmzlərimizi kəndin hər tərəfində nümayiş etdirək.

— yox, belə olmaz!— deyər Vuatürə qışqırdı.

O, sərt hərəkətlə dikəlib çənəsini yuxarı qaldırmışdı və quyruğu üstə qalxmış yelmar ilan kimi başını yelləyirdi. öirsindən sifəti qızarsa da vəzifə borcu onu yumşalmağa məcbur etdi:

— Əslinə qalsa mən belə bir tədbirin tam əleyhinə deyiləm. Bunun bir xeyiri olmasa da zərəri də olmayacaq. Amma bu şərtlə ki, kiçik bir dəstə ilə nümayiş keçirilsin, özü də kənd içində, Rabütonun evi qarşısındakı yol ayırıcına qədər. yoxsa icazə vermərəm.

— Belə kiçik bir nümayiş Allahın rəhmi naminə, baş aldatmaq tədbirinə oxşayar və buna yol vermək olmaz. Göylərə kələk gəlməklə bir şey qazanmaq olmaz, amma çox şey itirmək olar. ya gərək nümayiş bütün kəndi dolanıb Şene və Nu göllərinin, Vyö-Şato xarabalığı ətrafını da dolansın, ya da heç keçirilməsin.

Vuatürə cavab verdi:

— Bir halda ki, siz bu işdən özünüzün pis məqsədləriniz üçün istifadə etmək istəyirsiniz, deməli nümayiş baş tutmayacaq.

9.

Viktorun sürdüyü ot yüklənmiş öküz arabası biçənəyin içi ilə kəndə tərəf yol almışdı. Günəş çayın o üzündə, Senesyer meşəsi üzərində qürub etsə də quru otlardan hələ də sərt bir isti qalxırdı. öküzlər başlarını aşağı salıb işləyib üzölmüş arabanı çəkir, çökəklərdə güc verdikcə qaynar nəfəsləri odlu havaya qarışırdı. Biçinçilər yuxulu addımlarla arabanın arxasınca gedirdilər. yorğunluqdan kəlmə kəsməyə təqətləri qalmamışdı, yerdən qalxan qızmar hava, quru ot-ələf qoxusu burun-boğazlarını qurutmuşdu. Bir azdan işə başlayacaqları, otu tayaya vuracaqları haqqında fikirləşməyə də halları qalmamışdı.

— Siz gedin, mən də gəlib çataram,— deyə Arsen onlardan ayrıldı.

O, arxasını arabaya çevirib günə qarşı getdi. Çaya çatıb yerə uzandı, qollarını və üzünü suya saldı. Vuivra gəlib onun yanında oturdu, çılpaq qıçlarını suya salladı. Arsen başını qaldırıb ona baxdı və dedi:

— Bura bax, Vuivra, daha hara gedirəm səni görürəm. Mən hansı səmtə getsəm sən də gəlib oralarda fırlanırsan. Səni belə görmək məni...

— Çəkil kölgədə otur, gün qızdırıb səni, — deyə Vuivra onun sözünü kəsdi.

Arsen gəlib onun yanında oturdu və çəkinmədən qızın bədəninin gözəlliklərini süzməyə başladı. Sifətinin sadəliyi və təmizliyi, hərəkətlərinin məlahəti və yığcamlığı, əzalarının uyğunluğu və mütənasibliyi onu ovsunlamışdı. Bütün bunlar ona nə vaxtsa duyduğu və anlayıb dəqiqləşdirə bilmədiyi bir xülyanı xatırladırdı. Vuivra onun üzünə baxır, sifətindəki, xırda və çəhrayı gözlərindəki həyəcanı izləyirdi. Nəhayət Vuivra soruşdu:

— Qorxursan ki, kənddə söz-söhbət yayılır?

— Söz-söhbət onsuz da yayılıb. Məni nigaran qoyan başqa şeydir.

— Cəhənnəmdən qorxursan? (Arsen susdu). Deməli fikirləşirsən ki, mən cəhənnəmdən gəlmə bir məxluqam?

— Hər halda sənin bir mənşəyin olmalıdır, — deyə Arsen dilləndi.

— Mənim kim olduğumu siz Jüralılar bilməli idiniz. Əgər bir az yaddaşınız olsaydı məni cəhənnəmdən gəlmiş bir qız sanmazdınız. Mən şeytanı hələ görməmişəm, amma mənim təsəvvürümcə o balaca oğlan olmalıdır.

— Necə yəni?

— Şeytanın, hətta siz insanların da bu dünyaya gəlişindən hələ çox əvvəl mən bu düzənləri və bu Jüra dağını dolanırdım. Milyard illər mən burada tək, bu dünyanın yeganə canlıları olan heyvanlarla meşələrdə yaşamışam.

— yəqin güzaranız o qədər də şən keçirmiş — deyə Arsen dilləndi.

— Qorxulu heyvanlar çox idi, amma ən qorxulu şey bu ərazinin özü idi. Aşağıda ancaq güngörməz meşələr, bataqlıqlar vardı. Mən çox vaxt dağ başında, gurultulu şələlələrin yanında, meşə örtməmiş qayaların üstündə olurdum. Gecə-gündüz ətrafdan canavarların, maralların, ayıların, kərgədanların, mamontların səsinə eşidirdim.

— Elə itlərin də səsi bəzən adamı bezdirir — deyə Arsen əlavə etdi.

— Mən həyatın özündən irəli düşmüşdüm, model idim, həyat yavaş-yavaş bu model əsasında yaranmalı idi. Mən heyvanların baxışlarında mənə, şüurluluq arayırdım. Bu şüur mənim tənhalığıma son qoya bilərdi. Əslində isə ilk insanların gəlişini gözləyirdim. Onların bu çöllərdə və Jüra dağlarında ilk addımlarına necə məhəbbət və ümidlə kömək etdiyimi unutmuram. Mən bu eybəcər, qozbel adamcıqları sevirdim; alınları yastı idi, yeriyəndə qıçları bükülürdü. Əllərindən tutub onları Arley, Roşdan, Konveyar, Roşfor kahalarına aparırdım ki, heyvanlardan, şaxtadan, tufandan qoruna bilsinlər. Sonra birgə od almağı öyrəndik, yavaş-yavaş danışdıq: "Qa no qrr qrr ua"

Vuivra Jüralıların ən qədim dilində danışmağa başladı. Arsen əsnəyərək ağzını tutdu, sonra çevrilib çəmənliyə tərəf baxdı. Uzaqda araba fermaya yaxınlaşırdı. Beş dəqiqədən

sonra o qalxıb yola düşəcəkdə, özü də tələsməyəcəkdə ki, arabaya vaxtından əvvəl çatmasın. Vüivra sözüne davam elədi:

— Onlar mənə yaxşı tanıyırdılar, çünki onlar üçün sığınacaq və ümid yeri idim. Mən insanların anası, həyat, işıq, torpaq, günəş, şlalə adlandırdılar. Sonra onlar çoxaldılar və bu adları allahlara verdilər. Mən Jürallıqlarla fəxr edirdim, onlar böyüyür, çalışır, qurub-yaradır və eyni zamanda mənim xidmətimi də unuturdular. Siz Şalən gölü ətrafında saldıqlığınız ilk qəsəbəni tikəndə də, sonra Bezanson, Mandor, Sekobodyum, Arintod qəsəbələrini tikəndə də mən sizinlə idim. Allahların adı dəyişsə də sizlərin mənə rəğbəti dəyişmədi. İndi Lüksöy adlandırdığınız Lixsavyumdan Sekan varlıqlarının gəlib mineral su aparmağa başladığı dövrdə siz mənə hələ su mələkəsi Sirena adı ilə sevirsiniz. Bəzən Minsor və Apollon haqda danışanda da mənə nəzərdə tuturdunuz. Onda zaman da gözəl idi, yurdumun adamları da. O vaxt şeytan yox idi. İnsanlar öz güclərini, gözəlliklərini, alicənablıqlarını öz allahlarında görürdülər və ümid edirdilər ki, gələcəkdə onlara bərabər olacaqlar.

Arsen ayağa qalxaraq dedi:

— Mən darıxmıram, amma getməyin vaxtı çatıb.

Vüivra da ayağa qalxdı və onun əllərindən tutaraq dedi:

— İndi anladınmı ki, mənim şeytanla əlaqəm yoxdur. Mən sirsiz-sehirsiz bir qızam. Meşəni, gölü, çayı, fəsiləri sevirəm. öç bir dərd-sərim yoxdur, xoşum gələn işi görür, xoşum gələn oyunu oynayıram. Elə bir bəd əməlim də olmur ki, onda şeytanı günahlandırım. Əslində elə qaranlıq adam sən özünsən. Sənin boş başında qara fikirlər dolanır. Ymumiyyətlə əbədiyyəti təlim edənlər sizi allahlardan üz döndərməyə vadar edəndən bəri siz Jürallıqlar dəyişmişsiniz.

— Bu tək sənin fikridir.

— Tək mənim fikrimdir? Eh, kaş ki, sən əvvəlkiləri görmüş olaydın. Onlar sizin kimi daimi şübhələrlə yaşamır, addımbaşı öz şüurunun yoxlamır, özlərini əbədiyyəyə calamağa çalışmırdılar. Sadəcə olaraq mənə bənzəməyə çalışırdılar.

— Hə, artıq mən getməliyəm.

Arsen əllərini çəkmək istədisə də Vüivra onun əllərini əlində saxladı və ona sığınaraq soruşdu.

— İndi inanırsanmı ki, mən cəhənnəm məxluqu deyiləm?

Arsenin üzü onun üzünə söykənmişdi və qızın bədənindən meşə, torpaq, şəh ətri duyurdu. Qızın qolları ağac budaqları kimi aralanmışdı. Gözlərində çay sularının maviliyi axır, saçları isə meşənin qaranlığını xatırladırdı. Parıltılı dərisində Jüra yayı istisinin sevinci, səhər yuxusundan ayılmış heyvancıqların məsumluğu, sadə və sərt uşaq oyunlarının hərarəti duyulurdu. Arsen həm də duyurdu ki, burada şeytan əhvalatı yoxdur. Amma bu məsumluq da ona yad, qeyri-insani və qəribə görünürdü. Əgər bu məsumluq şeytanda duyulsa onu qavramaq olardı, çünki şeytanın insana az da olsa yaxınlığı var.

— Əgər imkan olsa, bu bərədə danışarıq — deyə Arsen uzaqlaşdı.

Arabanı tövləyə salandan sonra Viktor bir cam şərab içib velosipedinə minmiş və dəryazını təmir elətdirməyə yollanmışdı. Yrbən isə Arseni gözləmədən arabanın üstünə qalxmış və otu boşaltmağa başlamışdı. yıxılmamaq üçün ayaqlarını aralı qoyub, yabanı tayaya sancır, otu qaldırır Emiliyə tərəf uzadır, Emili isə otu qucaqlayıb Beletə ötürürdü. Arabanın üstündə bərk isti olmasa da dam örtüyü bərk qızmışdı və Yrbəni tər aparırdı. Onun yorğunluğuna bir nigarançılıq da əlavə olunmuşdu. Luiz ona ağır işlə məşğul olmağı qadağan etmişdi və indi ətrafda fırlanıb işə nəzarət edirdi. Yrbən onsuz da əvvəl başladığı cəld iş ritmini saxlaya bilmirdi, yorulmuşdu. Arabanın üstü boşalandan sonra içindən ot qaldırmaq çətinləşmişdi. yabanı ota sancıb yuxarı qaldıranda qolları əsir, müvazinətini itirirdi. O özünü düzəltməyə çalışsa da hiss edirdi ki, əzələləri, həm də nəfəsi tənqiyib, gözlərinə də qaranlıq çökür. O bir də yabanı sancıb qaldırmaq istəyəndə gördü ki, qıçları

qatlanır, səndələdi və yıxılmamaq üçün ota sancılmış yabanın sapından yapışdı. Heç özünə gələ bilməmiş Luizın səsini eşitdi:

— Məni lap qorxutdunuz, Yrbən! Düşün aşağı, bu iş sizin üçün çox ağırdır.

Yrbən yabanı otları birgə qaldırmağa çalışanda Luiz acıqlandı:

— Yrbən, sizə dedim ki, düşün aşağı. yoxsa bir də görəcəyəm ki, yabanı ayağınıza sancmışınız.

Yrbən daha inadkarlıq etməyib, tövşüyə-tövşüyə otun üstündə oturdu. Bayaقدandı girəcəkdə dayanıb bu mənzərəyə tamaşa edən Arsen dinib-danışmadan içəri keçdi. Yrbənin əllərindən tutaraq yerə düşürdü, özü arabaya çıxdı və işə başladı. Emili ilə Belet də ona qoşuldular və Arsen kimi dinməzəcə işlədilər.

On beş dəqiqədən sonra Luiz tövləyə girib Yrbənin yataq otağı sayılan küncə tərəf getdi. O çarpayısında, əlləri dizlərinin üstündə oturub fikrə getmişdi. Luizın yaxınlaşdığını görüb üzünü ona tərəf çevirsə də, onun gözlərinin içinə baxmadı. Baxışından acizlik və yalvarış duyula biləcəyindən çəkinirdi. Luizın həyəcandan ürəyi sıxıldı.

— Bu gün siz lap çox işləmişiniz, Yrbən. Səhər saat dördədən çöldə, bu istidə ot yığırsınız, belə işdən kim desən yorular. Siz də mənim vəziyyətimdəsiniz, Yrbən, biz daha iyirmi yaşlı cavanlar deyilik.

Luiz istəyirdi Yrbənə desin ki, oktyabr ayından sonra haqq-hesabı alıb işdən çıxıb bilər, amma deməyə dili gəlmirdi. Arsenlə bu barədə söhbətləri olmuşdu və bu Arsenin fikri idi. Elə arabanı boşaldanda da yəqin Arsen öz fikrinin davamını söyləmək istəyirmiş. Bəlkə elə gecikməkdə də məqsəd güdürmüş ki, Yrbənin əldən düşmüş olduğunu sübuta yetirsin. Luiz sözünə davam etdi:

— Sizə imkan verilsə axır nəfəsə qədər işlərsiniz. Otuz ildən bəri, bizdə işlədiyiniz dövrdə təsərrüfatın bütün işini siz görmüsünüz. Ərim Aleksandr öləndən və böyük oğlanlarım müharibəyə gedəndən bəri siz hamının əvəzinə işləmişiniz və bir an da istirahətə macalınız olmayıb. Amma adam müəyyən yaşa çatandan sonra iş çətinləşir, əzab verir. Belə getsə günlərin birində qəza baş verə bilər. Bir də ki, siz öz qeydinə qalantardan deyilsiniz. İmkancınızı nəzərə almadan ən ağır işlərə girişirsiniz.

— Siz necə istəsəniz elə də edərəm, Luiz, — deyərək Yrbən mızıldandı.

Onun səsindəki mülayimlik Luizi kövrəltdi. O, kişinin yanında, qayıqdan hörülmə çarpayısına sərilməmiş köhnə yorğanın üstündə oturdu. İndi qocalıq dövründə sahibkarla təqaüdə çıxan xidmətçi arasında yaranmış bu səmimiyyət Yrbənə sərt bir kinayə kimi göründü. Təsəvvürünə götirdi ki, belə bir yaxınlıq burada çalışdığı otuz il əvvəllərində, cavan vaxtı, sahibəsinə vurulduğu, onu lal, gah ümitsiz, gah da ümidli bir məhəbbətlə sevdii vaxtda baş verə bilərdi. elə Luizın özü də indi üstündə oturduğu bu sərt çarpayının əvvəllər onun xəyalını necə məşğul etdiyini yadına saldı. Dul qalandan sonra uzun illər bu tək kişinin çarpayısının cazibəsindən qorunmağa çalışmışdı. Yrbən o vaxtlar cazibəli və qıvrıq bir kişi idi, hələ də gəzdirdiyi şlyapası onu ispan senyorlarına bənzədirdi. İyirmi il əvvəl o sağlam və yaraşqılı idi. O vaxtlar öz küncündə tək və məhəbbətsiz yatan bu kişi Luizi cəzb edirdi. Uşaqlar yatandan sonra Luiz dəfələrlə mətbəxdən çıxıb, gecə yarısı Yrbənin yatdığı yerə tərəf getmişdi. Bu arzu güclü idi və Yrbənin mərdliyinə, kişiliyinə inam onu daha da dözülməz edirdi. Amma hər dəfə öz vəziyyətinin qüruru, sahiblik ləyaqəti və bu təmiz kişinin nə düşünəcəyi fikri onu dözməyə və qapıdan geri dönməyə məcbur etmişdi. Bir dəfə o səssizcə içəri də keçmişdi. Qaranlıq tövlədə ehtiras və həyəcandan əsə-əsə yuxuya getmiş xidmətçinin çarpayısı yanında durmuşdu. Beləcə bir neçə dəqiqə tərəddüd içində dayanmış, arzusuna kömək edəcək bir təsadüf gözləmişdi. Nəhayət, öz cəsarətindən utana-utana, barmaqları ucunda, səssizcə geri qayıtmışdı.

İndi yanaşı oturub keçmişdə bir-birinə necə gərəkli olduqlarından xəbərsiz, həmən keçmişin kor ehtirası, cavabsız istəklərlə dolu illəri haqqında fikirləşirdilər. Hər ikisi özünü günahkar sayırdı, kişi cəsarət edib sevdiiyinə, qadın isə cəsarət etmədiyinə görə. Luiz Yrbənə tərəf əyilib əlini dostcasına onun kürəyinə qoydu. Bu hərəkət həm də bir sınaq idi.

Luiz fikirləşirdi ki, əvvəllər belə bir adi hərəkətdən onun damarlarında qanı coşa bilərdi. Qoca tərپənməyə belə cəsərət etmirdi. Pəyənin ala-qaranlığında sifətindən xoşbəxtlik və mehribanlıq yağırdı. Gözlərindən iki damla yaş sızdı və həftədə bir dəfə qırxdığı sifətinin tüklərinə ilişib qaldı. O öz ani xoşbəxtliyindən həzz alırdı. Yrbənin göz yaşını görüb Luiz də özünü saxlaya bilməyib ağladı. Onun göz yaşları qüssə damlaları deyildi, əksinə, uzun və ağır daxili mübarizəyə aydınlıq və xoş yekun gətirən səmimi göz yaşları idi. Ağlayıb bir az susandan sonra Luiz dilləndi:

— Müəyyən yaşa çatandan sonra istək məsələsini həll etmək asanlaşır. Peşimançılıq çəkməyin nə mənası? Siz Yrbən, bizim ailə üçün Bersayində yaşayan qardaşım Luidən də, bacım İzabelin oğlu Qlodpyerdən də əzizsiniz. Axı niyə bizdən ayrılıb başqa yerdə yaşamalısınız? Sizin yeriniz elə buradır.

Luiz danışdığına görə onların heç biri addım səsinə eşitməmişdilər. Arsen tövlənin girəcəyində göründü. Luiz sıxıla-sıxıla əlini qocanın çiyindən götürdü. Arsen anasının axırıncı sözlərini eşitmişdi. Göz yaşına qər q olmuş bu iki sifətin qarşısında onun xırda və çəhrayı gözlərində qəzəb oynadı və soyuq, amiranə səslə dedi:

— Bəli, Yrbən, anam sizə dedi ki, oktyabr ayında hesabınızı ala bilərsiniz. Cavan vaxtı işləyən qocalanda istirahət etməlidir. Sizin də istirahətə haqqınız var.

O bir anlıq ara verib Yrbənin cavabını gözlədi. Qoca isə yüngülcə başını yelləməklə razılığını bildirdi.

Arsen yekulaşdırdı:

— Gələcək həyatınız haqqında danışmağa isə hələ vaxt var. İbadətdən qayıdandan sonra İyulət Minder evdəki pencəklərdən birinə düymə tikirdi. Anası ocaq başında şorba qazanının yanına çırpı doğrayıb yığır, iri kösövləri sacayağın altına itələyirdi. Mətbəxin damı alçaq, pəncərəsi isə xırda idi. İçəridə kifayət qədər mətbəx avadanlığı olsa da bir boşluq duyulurdu, bərkimiş torpaq döşəmə, yerdəki talaşa qırıntıları, qab-qaşığı, it yalının və quş yeminin qalıqları mətbəxə kasıb bir görkəm verirdi. Əhənglə ağardılmış divardan bir tikiş maşınının reklam şəkli və poçta təqvimini asılmışdı. Stullardan birində köndələn oturmuş Noel Mindör oğlunun üzünə baxmadan onun dediklərinə qulaq asırdı. Arman deyirdi:

— Sizə deyirəm qızı öz gözlərimlə görmüşəm. Soyunub hazır idi...

— Abırsız danışmağına görə gərək vurub sənəin ağzını əzəm.

— Guya ki, özünüz çox təmiz danışırınsınız. yaxşı, bəs necə deməliyəm?

Ata cavab vermədi. Arman arxaya çevrilib anası ilə bacısının fikrini bilmək istədi. Elə bu vaxt həyətdən zəhmli bir səs eşidildi, Mindörün böyük qızı Jermen əyilərək mətbəxin qapısından içəri pərçim oldu və qışqırdı:

— Tapdım boz toyuğun yalağını, on bir yumurtası vardı, yığıb gətirdim.

O, ətəyinə yığıdığı yumurtaları göstərdi. Ailə üzvləri rahat nəfəs aldılar. Onlar həmişə qorxurdular ki, Jermen çöldən evə hər qoltuğunda bir kişi qayıda bilər. Div gövdəli bu qadının bütün əzaları əndazəsindən çıxmışdı. Ucaboy, enlikürək Prusiya döyüşçüsünə, Napoleon keşikçisinə oxşayırdı. Dolu tuluqlar kimi silkələnən döşləri, həddini aşmış dik arxası hər kəsi çaşdırırdı. Əzə də çox ehtiraslı, şorgöz, od-alovlu idi. Otuz yaşında dörd dəfə ərə getmişdi. Axırıncı əri Senesyer kəndinin vergiyığıanı idi və onunla axırıncı davasında kişini şil-küt eləmişdi. Əri ayrılmaq üçün ərizə vermişdi, o da atası evində oturub nəticəni gözləyirdi. Valideynləri bu əhvalatdan narahat olsalar da onu pis qarşılamamışdılar, çünki təsərrüfat işlərində üç kişini və iki öküzü əvəz edə bilirdi.

— Neçə gündür ki, mən bu boz toyuğa göz qoyurdum, fikirləşirdim ki, ay canım bir halda ki, bu toyuq yaxşı dən yeyir, xoruzdan qaçmır, deməli o yumurtlamalıdır. Neçə dəfə istəmişəm onu pusub yalağını tapım, mənəi azdırıb. Bircə toyuqdur, izləndiyini duyur. İndi samanlıqdan çıxanda nə görsəm yaxşıdır? Gördüm ki, bizim bu boz toyuq qaqqıldaya-qaqqıldaya üzümlüyün çəpərindən çıxır.

— Yzümlüyün çəpəri? — deyə anası təəccüblə soruşdu — yox ola bilməz. Bizim tərəfdən üzümlüyün çəpəri görünür axı.

Jermen çaşdı və baş qarışdırmaq üçün ətəyindəki yumurtaları ehtiyatla masanın üstünə düzməyə başladı. Noel ayağa qalxdı və qızının hərəkətlərinə göz qoya-qoya ona yaxınlaşdı.

— Hə, samanlıq deyirsən? Bəs o hansı samanlıqdır elə? Deməli sən Müzelyelərin samanlığından danışsan, buna şübhə yoxdur.

— Bax ey, yumurtanın biri sındı — deyə Jermen uşaq sadələvhlüyü ilə araya söz qatdı. Həm də ki, bu Müzelyelər sizin fikirləşdiyiniz qədər də pis adamlar deyillər. Mən orada Viktorla rastlaşıb söhbət edirdim.

— Onların samanlığında?

— Eh! Samanlığa girməyimizlə çıxmağımız bir oldu. Elə fikirləşməyin ki...

Ər-arvad Mindörlər və Arman gözlərini ona zilləmişdilər. Bütün bu yaxın kəndlərdə onun ən böyük fahişə olduğunu hamı bilirdi və ailə buna adət etmişdi. Ailə başı aşağı bu dərdə dözüür və ətrafdakılara da deyirdilər ki, Mindörlər ailəsi böyük qızının əməllərinə görə xəcalət çəkirlər. Lakin evdəkilərin heç ağlına gəlməzdi ki, günlərin birində bu həyasız düşmən sayılan Müzelyelərin nümayəndəsi ilə də belə əlaqəyə girə bilər. İndiyə qədər onlar Tanrıya şükür edirdilər ki, Jermen yan-yörədəki kişilərə dəyib toxunmur. Jermenin bu hərəkəti ailənin başqa üzvləri kimi Jülyeti də pərt eləmişdi. Amma ona toxunan əsas cəhət bu idi ki, Jermen Viktoru da başqa kişilər kimi asanlıqla caynağına keçirmiş, götür-qoy eləməmişdi. Ona elə gəldi ki, bu abırsız əhvalat onun Arsenə qarşı olan ciddi və səbrli hisslərinə də toxunur. O həm də fikirləşirdi ki, bu acgöz qadın tək Viktorla kifayətlənməyəcək. Bir halda ki, Müzelyelər ailəsinə qarşı tabu pozulub, günlərin birində o Arsenə də girişə bilər. Kişilərin isə adəti belədir ki, çox vaxt tamahlarını saxlaya bilmir, asan bir şəhvət naminə gözəl və təmiz qızlardan da üz döndərirlər. Fikirləşəndə ki, onun bacısı günlərin birində Viktorun qardaşına ərə gedə bilər, Jülyetin canına üşütmə düşdü. Onun rəngi bozardı, gözlərinin ətrafına qara haşiyə çökdü. Noellə oğlu isə hirsliyə qızarmışdılar. Arman bağırırdı:

— Murdar! Həyasız! Əxlaqsız!

Ata isə qabarlı əlini qaldıraraq qızının üzünə bir sillə çəkdi. Jermen sillədən qorunmağa imkan tapmadısa da, sillənin təsirini də duymadı. Ata kifayət qədər ucaboy olsa da, boyu qızının çiyinə güclə çatırdı. Qız inək gözlərinə oxşayan iri gözlərilə uşaq oyununa tamaşa edirmiş kimi atasının hərəkətlərini izləyirdi. Kişi özünə gəlib fikirləşdi ki, onsuz da bu qıza sillə təsir eləmir, əlini ağrıtdığı əhəmiyyəti yoxdur. Çevrilib Armana dedi:

— Get mənə bir şey gətir.

Ana irəli çıxıb dedi ki, cəzanı nahardan sonraya saxlasalar yaxşıdır, xörək artıq bişib, qazan çox qaynasa içindəki tərəvəz əriyib xaşılara dönəcək. Arman artıq mətbəxdən çıxmışdı və Jermenin özü qərar qəbul etməli oldu:

— yox, qoy elə indi cəzalandırsın, yoxsa qıy-qışqırığınız nahar vaxtı da kəsməyəcək. yaxşısı budur elə indi qurtaraq.

O, üzünü divara çevirdi, korsajı əzilməsin deyə onu çıxartdı və arxasını qurşağa qədər soyundu. Ot yığarkən onun boyunu və qolları gündən yanıb qaralmışdı, əzələli çiyinləri, öeraklsayağı enli və qıvrıq kürəyi isə gün görmədiyinə görə qaralmamışdı... Belində göyərmiş zolaqlar sezilirdi. Bunlar bir həftə əvvəl cəzalanarkən vurulmuş çubuqların izləri idi. Belə cəzanı adətən ən ciddi səhvlərə görə, kiminsə ailəsinə nifaq saldığına, arvad-uşaq bir kişiye girişdiyinə görə alırdı. Mənası da bu idi ki, özünə kişi seçərkən götür-qoy elə. Bu dəfə isə daha ciddi cəza gözlənilirdi. Ailənin qeyrəti naminə cəza verilməli idi. Noel qızının pəhlivan kürəyinə baxanda qürur hissini bir təhər boğdu. Az qala onu əhv edəcəkdə.

Belə əzələli və sağlam cüssə hər kəsə qismət olmur. Jülyet də bacısına baxanda həmin hissi keçirir və elə buna görə də bacısına qarşı kini artırırdı.

Noel soruşdu:

— Sən bu təzə əhvalata nə vaxtdan başlamısan?

Jermen əlindəki korsajı ilə sinəsini örtərək atasına tərəf döndü və kişi yenidən soruşdu:

— Deyirəm ki, Viktorla əhvalata çoxdan başlamısan?

— yox ey, bu nə sözdür? Bu gün birinci dəfə idi, Jülyetin canına and içirəm ki, birinci dəfə idi.

Arman əlində çubuq kinli bir təbəssümlə mətbəxə qayıtdı,. Atası çubuğu alıb əlində oynadaraq sambalını yoxladı. Çubuq nazik olsa da tutarlı idi.

— Hə, başlayaq — deyə Noel dilləndi.

Jermen dönərək üzünü divara çevirdi və əlləri ilə korsajını tutdu. Kişi qızının enli kürəyini çubuqlamağa başladı. Atasının coşduğunu görən Arman arxasında gizlətdiyi ehtiyat çubuqla bacısının xırman kimi enli kürəyini o biri tərəfdən döyücləməyə başladı. Atası əvvəlcə istədi onu saxlasın, amma oğlunun da qeyrət borcu olduğunu fikirləşib mane olmadı. Çubuq zərbələrinin çoxaldığını duyub Jermen şübhə ilə çiyinin üstündən arxaya baxdı. Armanın da çubuqladığını görəndə korsajı buraxıb geri döndü, qəzəblə qardaşının üstünə cumdu. Arman geri çəkilib müdafiə olunmağa imkan tapmamış çənəsinə elə bir yumruq ilişdirdi ki, o geri gedib arxası üstə kürsüyə sərildi, huşunu itirib başını sinəsinə salladı. Jermen korsajını götürüb sinəsinin açıq qaldığına görə üzrxahlıq edərək dedi:

— Təqsir ondadır. Mən buna dözə bilməzdim.

Jermen öz yerinə qayıtdı və Noel cəzanı bu əhvalatla bitirməmək naminə çubuğunu yenidən işə saldı. Amma indi könülsüz vururdu. Onun ata qüruru ürəyinə qəribə bir duyğu salmışdı. Oğlunu bircə zərbə ilə yerə sərmiş bu təbii qüvvəyə rəğbəti güclənmişdi. Bu qüvvənin hansı məqsədlə işlənməsindən asılı olmayaraq, onun qeyri-adiliyi və estetik mənası adamı düşünməyə vadar edirdi. Estetik mənanı Noel dərk edə bilməsə də özünü ələ almaq üçün çubuğunu axırıncı dəfə artıq geyinməkdə olan Jermenin arxasına vurdu. Qız təəccüblə ona baxıb yenidən coşduğunu, yoxsa hirsinin soyuyub zarafata çevrildiyini bilmək istədi.

Uşaqların anası Selest Mindör cəza vaxtını boş dayanmayıb hazır şorbanı iri çini qaba boşaldıb masanın üstünə qoymuşdu. O qüssəli və narahat bir qadın idi. Həmişə ziddiyyətli fikirlərə düşür və tez-tez də fikrini dəyişirdi. O da böyük qızı kimi cüssəli idi, amma ondan çox xırda görünürdü. Özünün daxili çəkişmələri bu qadına qaş-qabaqlı bir görkəm verirdi, o heç kimdən, heç nədən razı qala bilmirdi. Çox vaxt kinli və qaradınməz olur və onun bu ovqatı bütün ailə üzvlərinin canına çökürdü. Həmin ovqata yoluxmayan tək cə Jermen olurdu, çünki hamıdan bir baş uca idi və başqa hava ilə nəfəs alırdı.

Ətli şorba yeyilib qurtarınca süfrə başında kəlmə kəsən olmadı. Noel ağ, sallaq bığlarının gah bir tayını, gah da o biri tayını dişləyir, sonra sağ qolu ilə həm bığlarını yana çəkir, həm də onlara bulaşmış şorba suyunu silirdi. Bu hərəkəti ona fikrini cəmləməkdə də kömək edirdi. Qarıxıq fikirlərini sahmana salıb bir nəticə çıxara bilmək üçün hərdən başını qaldırıb Jermenə də baxırdı. Kürəyindəki çubuq yerləri qızını incidirdi deyəsən. Boynunu və çiyinlərini ləng tərpedir, əzələlərini oynatmamağa çalışırdı. Hərdən sərt bir ağrı duyanda üzünə qəribə bir təbəssüm qonurdu. Qəfildən atası duydu ki, qızı xəyalə dalıb. İnek gözlərinə oxşayan iri, yaraşlıq gözləri bir nöqtəyə zillənmişdi. O, qollarını sinəsinə elə sıxmışdı ki, sanki xəyalən hansısa bir kişini sinəsinə sıxırdı. Noel əlini bığına atıb acı bir gülüşdən özünü güclə saxladısı da sifəti qızardı və vəziyyətdən çıxmaq üçün əlini masaya çırpıb dedi:

— yaxşı, bəs necə oldu ki, bu əhvalat baş verdi? O, hər halda səni evdən çağırıb aparmayıb...

— yox, çağırmayıb. Mən Leon Putyogilin qarğıdalı tarlası ilə meşədən qayıdırdım.

— Meşədən qayıdırdın? — deyə hamı birdən təəccübləndi.

— Hə, meşəyə getmişdim. Amma orada çox qalmadım.

— Bəlkə meşədə Arsenlə görüşürdün? — deyə Jülyet kinayə ilə güldü.

Arman da güldü. Bu gülüşlə o həm böyük bacıya, həm də nigarançılığını yaxşı duyduğu kiçik bacıya kinayə edirdi. Təzə bir fəlakət duyan valideynlərin qorxudan boğazları qurudu. Jermen onları sakitləşdirmək üçün tələsik dedi:

— yox canım, bu nə sözdür danışırınsız? Mən orada Qüst Böya ilə görüşdüm. Gördüm ki, meşənin qırağı ilə gedir. Onunla söhbət elədim, amma lap az danışdıq. O, tələsirdi.

Qüst Böyanın adı valideynləri arxayınlaşdırsa da Jermenin öz şöhrətinə xələl gətirirdi. Böya cüssəli, alyanaq bir oğlan idi. Xırdaca dodaqlarının üstündə nazik qara bığ saxlayırdı, yağlanmış işiltılı saçlarını tən ortadan ayırırdı. Anasının himayəsində, müharibədə həlak olmuş atasının təqaüdü ilə böyümüşdü. O, kənd camaatını xoşlamadığını gizlətmirdi. Özünü şəhər adamı kimi aparır, kostyum geyir, sancaqlı qalstuk taxırdı. Amma şəhərdə də işləri düz gətirmirdi. Əvvəl dəlləkxanada şagird olmuş, sonra isə qəhvəxana xidmətçisi işləmiş, lakin bu peşələrin heç birini öyrənə bilməmişdi. yemək və yatacaq ucbatından hər dəfə kəndə qayıtmalı olduğuna görə öz fərsizliyini deyil, kəndi günahlandırırırdı. Axırncı dəfə Dol şəhərində bir neçə ay əbəs yerə akkordeon çalmaq öyrənəndən sonra yenə də kəndə qayıtmış və Vuatüryenin qızına görün-baxım eləməyə başlamışdı. Əsas fikri də bu idi ki, qızla evlənib onun atasının puluna Bezansonda təmtəraqlı bir kafe-bar alsın, iri sənayeçilər və yüksək çinli zabitlərlə yaraşlıq fahişələrin görüşü hesabına pul qazansın. Arsen Böyanın Roz Vuatüryeyə girişməsi xəbərdar olsa da, onu özünə qarşı ciddi rəqib saymırdı. Vuatürye qızını onun kənddəki təsərrüfatını dağıdacaq bir adama vermək istəməzdi. Jülyet də Böyanın canfəşanlığının baş tutmayacağını güman edirdi, amma onun qalstuku, kostyumu və hərdən qızlara xoş sözlər demək qabiliyyətinə ümid bağlayırdı.

— yəni onunla görüşün vardı? — deyə Jülyet soruşdu.

Suallar Jermenin tənqitməyə başlayırdı. Əslində Böya elə kişilərdən idi ki, Jermenin onunla görüşməsi ailə üzvlərinin şərəfinə və qeyrətinə xələl gətirməzdi. O acıqlanaraq Jülyetə yox cavabı verdi. Jülyet isə israrla soruşdu:

— Çox qərribədir, onda bəs Böya meşədə nə gəzirmiş?

— İndi ki, belə maraqlanırsan, deyə bilərəm: o Vuivranı axtarırdı, — deyə Jermen bağırdı.

Onların hələ indi yadlarına düşdü ki, Jermen mətbəxə gələndə Arman bu barədə söhbətə başlamışdı. O əvvəlki söhbətinə belə yekun vurdu:

— Lap əminəm ki, Vuivranı heç kəs mənim kimi yaxşı və yaxından görə bilməyib.

— O necə idi?

— Necə olacaq? Elə camaat kimi onun da iki qolu, iki qıçı vardı.

— yaxşı, bəs saçları nə rəngdə idi?

— Sarışın idi. yox, deyəsən qaraşın idi. Bəlkə də orta bir rəng idi. Əsas məsələ budur ki, yaqutu özündən arxaya, donunun üstünə qoymuşdu, doğru sözümdü, daşın iriliyi yumurta boyda olardı. Hə! Bax bu daş yaxşı yadımda qalıb. Gümüşdən yonulub halqavari əyilmiş bir ilan fiquru vardı, ilan ağzını geniş açıb dişləri arasında həmin qiymətli daşı tutmuşdu.

— Qız daşı qoruyurdu?

— Heç ağına da gətirmirdi. Qəfildən ayağa qalxıb suya atıldı. Daş da qaldı donun üstündə. gözüm kəlləmə çıxmışdı. Arxada, beşcə metr aralıdakı kolun dalında gizlənmişdim. O məşhur yaqut da bax beləcə, gözlərimin qabağında idi.

Həyəcandan Armanın elə bil ağzı əyilmişdi və əllərini elə tutmuşdu ki, guya qiymətli daşı qamarlamağa hazırlanırdı.

— Bəs sonra? — deyə atası soruşdu.

— Necə yəni, sonra?

Armanın sifəti azacıq qızarmışdı. Atası soyuq bir nəzərlə ona baxandan sonra köksünü ötürüb üzünü yana çevirdi.

— Qızın yaqutunu götürmək ağına gəlmədi? — deyə Jülyet kinayə ilə güldü.

— O, qorxu olmayan yerdə qoçaqlıq edir, — deyə Jermen əlavə elədi.

Arman bacılarını söyüb bildirdi ki, əgər onun ölümünü gözləyirlərsə, ümidlərini üzüb gözlərini yığsınlar. Atası dedi:

— Xörəyini ye. Onsuz da bu gün çox şey itirmisən. öeç olmasa xörəyini soyumamış ye.

11.

Səhər saat doqquzda Arsen cöngələrin ikisini də satmışdı. qardaşı ilə anası cöngələrin Dol bazarında satılmasını ona həvalə etmişdilər, çünki mal alverini yaxşı bilirdi. O, bazarda işgüzar və soyuqqanlı olmağı bacarır, cavan olsa da qiymət mübahisələrində özünü təmkinli aparırdı. Cöngələri satandan sonra bir neçə cavan donuz almalı idi, lakin mal bazarını xeyli dolansa da sərfəli bir qiymətə rast gəlməyib bu bazarlığı gələn dəfəyə saxladı. Luizlə Emilinin sifarişlərindən başqa onun özü də dəmirçi dükanından bəzi təsərrüfat şeyləri almalı idi. O, atına ot verib şəhər içindəki dükanlara tərəf yollandı...

Arsen şəhərin mərkəzində həmişə tündlük olan Aren küçəsində Rekviyemi gördü. Rekviyem ona yaxın gəlib soruşdu:

— Bura bax, bəlkə Robideni görmüş olasan?

— yox, mən mal meydanından gəlirəm.

— Görürsən bu həyasız! — deyə Rekviyem deyindi.

O bərk nigaran idi. Dovşan başına oxşayan xırdaca başı enli kürəkləri üstündə fırfıra kimi fırlanır, ətrafa boylanırdı.

— Görürəm cöngələri satmışsan. Bu gün əsl iyul istisi başlayıb. Mən istidən boğuluram.

— Mən isə tələsirəm -deyə Arsen cavab verdi.

Rekviyem onun qolundan tutub pis qoxulu bir küçədəki darısqal bir kafeyə apardı. Gombul səliqəsiz bir qadın onlara bir litr qırmızı şərab gətirdi, ləngiyib özünün də içməyə dəvət olunacağını gözlədi. Amma Rekviyem acıqla ona işarə etdi ki, gedib öz işi ilə məşğul olsun. Arvad deyinə-deyinə mətbəxə tərəf getdi. Rekviyem köksünü ötürüb söhbətə başladı.

— Qəribədir, bax elə bu masanın arxasındaca oturmuşduq, kafeyə girməyimizi özü istəmişdi. Mən içən deyiləm, amma o susuzlamışdı. Hə, gəlib oturdun. elə-belə söhbət eləyirdik. Düzdür, gələndə vağzalda onun dalına bir təpik ilişdirmişdim. amma mənə heç inciməmişdi. Hə, oturmuşduq, birdən qalxıb dedi ki, indi qayıdıram, kimin ağına gələrdi ki, qayıtmayacaq? Stəkanı yarımçıq idi, doğru sözümdü, heç stəkanı boşalmamışdı.

— Qayıdar, uzağa getməz.

— yox Arsen, qayıtmayacaq. Mən onu yaxşı tanıyıram. Deyə bilərsən ki, bu Robide nə adammış axı. Buna sözüüm yoxdur. amma hər halda Robide elə-belə arvad deyil...

O Arsenin dinib danışmadığını görüb sözünə davam etdi:

— Biz fikirləşirik ki, arvadlardan elə-belə istifadə edirik. Amma hər halda onların da öz fikirləri, cürbəcür fikirləri olur, arvad birə deyil ki, girib adamın saçının içində otursun.

Rekviyem sözünü bitirib fikrə getdi və Arsen fürsətdən istifadə edib ayağa qalxdı. O, şərabın pulunu vermişdi. Rekviyem şüşənin dibini öz stəkanına süzüb yenidən xəyal aləminə cumdu.

Arsen itirilmiş vaxtı qazanmaq üçün kəsə yolla, xırda küçələrlə parça bazarına tərəf yollandı. Vyey-Buşera küçəsinə çatanda bir dalanın qarşısında durub papiros kötüyü sümürən Robideni gördü. Bu arıq sallaqqarın arvadın əynindəki boz, yöndəmsiz paltarın nə vaxt və hansı dəbdə tikilməsini anlamaq çətin olardı. O, donqa belini divara söykəyib

dalanın gölgəsində sərinlənirdi. Şəhər ab-havasına qovuşmasından duyduğu məmnunluq onun göz qapaqları qızarmış, qırışlarını çirk basmış şişkin əyyaş sifətindən hiss olunurdu. Kəndlilərdən zəhləsi getdiyinə və Volodevar camaatının hamısına bir gözlə baxdığına görə Arseni görməməzliyə vurdu.

Nasyonal meydanı ətrafındakı mağazaların qarşısı izdihamlı idi. Arsenə on iki metr pərdəlik parça almaq tapşırılmışdı. Mağazaların birində pərdəlik parçanın qiymətini salmağa çalışan kəndli arvadın satıcını yola gətirdiyini görə kimi satıcıya dedi:

— Elə həmin parçadan on iki metr də mənə kəsin.

Növbəsini gözləməli olduğundan o, küçədə gəzişən camaata tamaşa eləməyə başladı və boz şlyapa qoymuş Vuivranı camaat arasında görüb mat qaldı. Onunla belə yerdə görüşün xeyir verməyəcəyini fikirləşib özünü bir az arxaya verdi. Vuivra gəlib onun yaxınlığından keçdi və adamların arasında itinədək Arsen onun geyiminə fikir verdi. Vuivra qısaqol yay kostyumu, corab, əlcək, dikdaban ayaqqabı geymişdi, əlində yığcam çantası vardı. Şəhər geyiminin Vuvraya yaraşması və onun burada sərbəst gəzinməsi Arsendə belə bir fikir oyatdı ki, yəqin bu qız Dol şəhərində yaşayan zarafatçı qızlardan biridir və Volodever kəndinin xürafatçılığını ələ salmaq üçün oralarda dolanır. Amma ilanlar məsələsini yada salan kimi bu fikirdən daşındı.

Arsen qoltuğunda bir büküm parça bazar meydanından çıxıb baş küçədəki xırda dükanlara tərəf üz tutdu. Dükanlardan birində qardaşı uşaqları üçün iki top aldı. Toplardan biri rezin, o biri isə kauçuk idi, hər ikisi əlvan rənglənmiş olsalar da keyfiyyətsiz, həm də ucuz idilər. Sonra o, gəlincləri bir-bir götürüb seçməyə başladı. Satıcı fikirləşirdi ki, o topları fikirləşmədən aldığı kimi, gəlincliyi də asanlıqla alacaq. Amma Arsen gəlincliyi o üz bu üzə çevirir, paltarın tikişini, formasını yoxlayır, ələlxüsus gəlincliyin sifətinə fikir verirdi. Seçib götürmək istədiyi gəlincliyi də geri qaytarıb dedi:

— yox, bunun sifəti xoşuma gəlmir, əxlaqsız qızlara oxşayır.

O "ata", "ana" deyə bilən başqa bir gəlincliyi də bəyənmədi, çünki səsi xırıltılı və gülünc çıxırdı. Nəhayət, iri körpəsifət bir gəlincliyi seçdi. Gəlincliyə qırmızı don, corab və pəpüş geydirilmiş, başına qırmızı beret qoyulmuşdu. Başındakı xırda bir qüsura görə gəlincliyin qiymətini dörd frank yarım aşağı saldıra bilmişdisə də səksən beş frankı sayıb satıcıya verəndə ürəyində qiymətdən narazı qaldı. Satıcı gəlincliyi karton qutuya qoyub rəngli şəridlə bağladı.

Ən axırda Arsen dəmirçi dükanına girdi. Bəzi dəmir əşyalar və bir topa ip alıb bağlama düzəltirdi. Sonra əlindəki uzun siyahını bir də oxuyub özünə lazım olan bir neçə şeyi də elə həmin dükandan öz puluyla alıb bazarlığa yekun vurdu. Dükandan çıxanda qapı ağzında Arsen kəndin dəmirçisinin arvadı Anjel Merişo ilə rastlaşdı. Arvad bir az öz bazarlığından danışandan sonra küçənin o biri tərəfi ilə gedən iki nəfəri göstərüb dedi:

— Odur ey, Vuatüryenin qızı təzə nişanlısı ilə gedir.

Arsen o tərəfə baxıb nişanlıları görsə də ustalıqla susub qısqanclığını gizlətdi. Anjel Merişo sözünə davam elədi:

— yəqin sən hələ xəbər yoxdur, əhvalat dünən baş verib və şübhə yoxdur ki, Vuatürye razılıq verincə çox çək-çevir etməli olub. Lakin qız öz sərfəsini yaxşı bilir, bəlkə də elə Qüst Böyadan da yaxşı bilir.

— Axı mənim eşitdiyimə görə onun özü qızın arxasınca düşübmüş.

— O da düzdür. Amma mən başqa bir söhbət də eşitmişəm. Deyirlər ki, Böya on gündən çoxdur ki, Vuivranı da axtarırmış. Əgər Vuivranın qiymətli daşını ələ keçirə bilsə, zavallı Roz Vuatürye onun arxasınca gəzməli olacaqdı.

Arsen gülümsəyərək soruşdu:

— Sizin özünüz Vuivra söhbətinə inanırsınız?

— Mənim oğlum da, qızım da onu görüblər. Başqaları da görüb. İnanmaqdan başqa çarəmiz qalmır. Bəs sən özün necə, inanmırsan?

— Mənmi? Mən bir söz deyə bilmərəm. Həm də sizi ləngitmək istəmirəm, Anjel.

Bağlamalarla yüklənmiş Arsen fikirli-fikirli mal meydanına tərəf qayıtdı. Xəbər ağır xəbər idi. Roz Vuatüryenin birinci nişanlısı vəfasızlıq edəndən bəri Arsen onunla evlənib Volodeverin ən böyük mülkədarı olacağına ümid edir, bu arzu ilə yaşayırdı. Xəyalən yaxşı texnikası, kimyəvi gübrələri ilə tanınacaq iri bir təsərrüfat yaratmışdı. Ən pisi bu idi ki, onun qismətini fərsizin biri, avara, heç dəlləkliyi də öyrənməyə bacarığı çatmamış bir yelbeyin əlinə keçirmişdi. Əslində Roz Vuatüryenin belə bir nişanlı seçməsi heç də təəccüblü görünmürdü. Arsen bu təzə nişanlıların şəhərin küçələrini qol-qola verib gəzdiklərini yadına saldı. Qızın üzündəki sevinc az əvvəl Robidenin şəhər mühitinə qayıdıb duyduğu rahatlığı xatırladırdı. Kostyum geyib qalstuk taxmış nişanlısının qoluna girib şəhəri dolanan Roz Vuatürye elə bil yeni bir dünyaya, cənnətin qarısına qədəm qoyurdu. Görünür ki, son ayları onu qoyub şəhərə qaçmış ilk nişanlısı haqqında çox fikirləşirmiş. yəqin elə Qüst Böyanın uğur qazanmasına qızın ürəyindəki şəhər arzusu da kömək edib. Arsen alicənablıq naminə vaxtı uzatdığına görə özünü danladı. O, gözləyirdi ki, qız dərddini unudub sakitləşəndən sonra ona elçilik etsin. Əgər belə ləngiməsəydi qız onun olmalı idi, çünki Vuatüryenin özü də ona xoşlayırdı.

Mal meydanına çatanda Arsen gördü ki, Rekviyem arabının yanında onu gözləyir.

— Hə, Robideni görmədin? — deyər qəbirqazan soruşdu.

Arsen cavab vermədən əlindəki bağlamaları arabaya yığdı və gördü ki, arabadakı samanın arasında iki şüşə qırmızı şərab gizlədilib.

— Bilirsənmi, elə bayaqandı həmin kafedə oturub onu közləməkdən yoruldu. Axırda başa düşdüm ki, daha gəlməyəcək. öeyf, yaxşı arvad idi. Mən onu adi bir arvad saymırdım. Başqa əlacım yoxdur, qayıdım kəndə, həmişəki kimi qəbir qazmaqla məşğul olum. Deyirəm, bəlkə mənə də arabaya götürəsən.

— Asan məsələdir. Amma gərək bir az gözləyəsən. Hələ şəhərdə işim var. indiki burdasan mənim bağlamalarımın da göz ol. Əgər ata su versən, işimiz xeyli irəli düşər.

Arsen aralanandan sonra Rekviyem atı açib hovuzda sulamağa apardı və yolda özünün kefli səsi ilə ata pıçıldadı ki, Robide kimi ikinci bir arvad tapmaq çətin məsələdir, belələri ancaq böyük adamlarla yatmağa layiqdirlər.

Arsen kimi isə arayırmış kimi şəhərin küçələrini dolanmağa başladı. İkinci dəfə Flor meydanından keçəndə gördü ki, akkordeonda çalıb oxuyan iki nəfərin ətrafına xeyli adam toplaşmış. Adamların arasında Vuivranı sezib yaxınlaşdı və əlini onun çiyinə qoydu. Qız çevriləndə o, mehriban bir təbəssümlə gülümsədi. Qız da bu görüşə sevindiğini gizlətmədən onu kənara çəkdi. Bir neçə dəqiqədən sonra onlar mal meydanı yaxınlığındakı üç masalıq kiçik bir kafedə oturmuşdular. Ystünə pivə şüşələri yığılmış qonşu masanın arxasında bir kəndli ailəsi yığılmışdı. Onlar iri, rəngli çantalarından çıxardıqları azuqəni masanın üstünə yığıb yeyir və Volodeverlilərin danışıqına bənzəməyən yad bir ləhcədə danışdılar. Arsenin bu qəribə ləhcəyə təəccübləndiyini gören Vuivra pıçıldadı:

— Bunlar ya Oflanj, ya da Muasey kəndindəndirlər. O tərəflərdə belə danışırlar.

— Deməli, sən əyalət ləhcələrinin hamısını bilirsən?

— Bu ləhcələrdə danışsam da hamısını tanıyıram. Bəli, lap qədimdən tanıyıram. Jüra vilayətinin hər yanı mənim üçün doğmadır.

— Görürəm ki, lap Dol şəhəri də sənə üçün doğmadır. öeç ağıma gəlməzdi ki, sənənlə burda rastlaşaram.

— Niyə axı?

— Bilmirəm niyə. Mənə elə gəlirdi ki, sənə ancaq meşədə, düzdə, bir sözlə təbiətin qoynunda rast gəlmək olar.

— Təbiət elə hər yerdə təbiətdir, Dol şəhərində də, Volodeverdə də. Hələ mənə elə gəlir ki, təbiət burada daha çox duyulur. Mən buralara lap qədimdən bələd olduğuma görə indi bu çöllərdəki taxıl zəmilərini, kartof sahələrini, cürbəcür əkinləri görəndə ürəyim sıxılır. Cəmi beşcə min il əvvəl buralardakı çəngəllikləri, bir yandan qocalıb çürüyən ağacları, o biri tərəfdən cavan zoğları ucalan sıx meşələri, bitkilərin işığa çıxmaq üçün bir-

birini üstələyə-üstələyə ucalmasını görmək gərək idi! Bu gün sizin taxıllıqlar, kartofluqlar, tarlalar arasında itən kəndləriniz, inəklər daraşdırılmış otlaqlarınız, cərgəyə düzülmiş qovaqlarınız adi bir kənd həyatını xatırladır. Meşələrinizdə əllə əkilmiş, qulluq görən, hamarlanan ağaclar, səliqəli sarmaşıqlar, cığırılar, yol ayrıcları kənd həyatınə bitişik parka oxşayır. İnan ki, mən təbiəti şəhərdə daha yaxşı duyuram. Şəhər əsl meşədir. Dərin cığırılar, xəndəklər, qaranlıq dəhlizlər, bir-birinə bitişmiş evlər və ömürlər. Bəzisi tələsir, bəzisi macərə axtarır, qadın izləyir, savaşıır, hiylə qurur. Burada hər cür təbiət var. Dünən axşam şəhərə gələndə Vyö-Şato küçəsində bir kafeyə girmişdim. Burada polşalılar, şəhərin avaraları, abırsız qızlar, xırıltılı səslər, mexaniki pianonun cığiltısı bir-birinə qarışmışdı. İçəridən quş əti, sidik iyi gəlirdi. Bahalı geyinib yaxşı bəzəndiyimə görə kişilər də, qızlar da gözlərini məndən çəkmirdilər. Çaşqın heyvanlar kimi baxırdılar, bilmirdilər mənə hücum çəkməlidirlər, ya yox. Ətrafımda tərəddüd və qüسسə içində boğulan vəhşi bir həyat duyurdum, belə bir həyatı indi heç dağlarda da duymaq olmur. Başqa bir dəfə Valentineyə gəlmişdim, orada Pejo zavodunun fəhlələri mitinq keçirirdilər. Onlar çəngəllik ağacları kimi sıx toplaşib tufan gurultusuna bənzər səslə bağırışirdılar. Təbiətdə heç nə itmir. Bir tərəfdə itən, o biri tərəfdə yaranır. yaxşı, de görüm mənəim şlyapamdan xoşun gəlirmi?

Arsen gülümsəyərək dedi ki, bu görkəmdə lap mərkəz qızlarına oxşayır. Vuvra sevinərək gülümsədi və güzgüsünü çıxarmaq üçün meşin çantasını açdı. İlk baxışda Arsenə elə gəldi ki, çantada güzgü, daraq, yaylıq və pulqabıdan başqa heç nə yoxdur, Lakin diqqət verəndə duydu ki, çantanın orta gözü çox şişkindir və astaca tərənir. Sonra həmin gözün düyməsi sürüşüb açıldı və güzəninin başı yavaş-yavaş bayıra çıxdı. Qonşu masa arxasında oturmış kəndlilərin xırdaca qızı qorxudan elə qışqırdı ki, yeməyi boğazında qaldı. Arsen də stulunu bir az arxaya çəkməli oldu. Vuvra barmağı ilə ilanının başına toxunub onu geri qaytardı, çantasını bağlayıb mülayim səslə dedi:

— Axır vaxtlar lap az görünürsən, hər dəfə də deyirsən ki, mənəimlə görüşməyə vaxtın çatmır. Daha xoşuna gəlmirəm yəni?

Arsen gülümsəyərək səmimi baxışla etiraz elədi. Qızın əynindəki yaraşlıq kostyum, ipək corab, sifətini gözəlləşdirən şlyapa, yüngül kirşan, dodaq boyası, əllərindəki əlcək onun gözəlliyinə bir qadın məlahəti də calamışdı. Bu məlahəti Arsen meşədə duya bilməmişdi. Onun yaşıl gözlərinin işığı elə bil daha uzaqdan axıb gəlirdi. Arsen sızıla-sızıla dedi:

— Bilirsənmi, yay gələndə bizim işimiz başımızdan aşır. bir iş qurtarmamış başqa bir iş başlayır. Məhəbbət haqqında fikirləşmək xoşdur, amma iş elə şeydir ki, adamın əl-qolunu bağlayır. Hər halda günü sabahdan çalışacağam ki, bir imkan tapım.

Vuvra onu əllərini əllərinə alıb sıxdı, sonra başını əyib hər iki üzünü onun əllərinə sürtdü. Arsen çaşıb qalmışdı, qoxurdu ki, küçədən keçənlər arasında tanış-biliş ola. öç küçədən keçən olmasa da hər halda gülünc mənzərə yaranmışdı. Arsen əllərini çəkdi. Qız başını onun çiyininə söykədi. Arsen qızı yüngülcə itələyib dedi:

— Sakit otur. Yaxşı deyil.

Qız onun üzünə baxıb elə sirayətədedici bir təbəssümlə gülümsədi ki, Arsenin sızıntısı daha da artdı. Vuvra onu özünə ən şirin gələnlərlə oxşayırdı:

— Mənəim dovşancığım, mənəim cüyürüm, mənəim çöl donuzum, mənəim qızıl ilanım.

Arsen acıqlı səslə soruşdu:

— Şəhərə piyada gəlmisən?

— yox, dünən axşam qatarla gəldim.

— Deməli sənəin pulun da varmı.

— Əlbəttə. Bileti pulsuz vermirlər axı.

— Qəribədir, axı pul meşədə, bataqlıqda bitən şey deyil?

Vuvra üzünü yana çevirdi, incikliyini və sualın yersiz olduğunu duyurmaq istəyirmiş kimi qısaca dedi:

— Lazım olanda tapıram.

Qonşu masadakılar yaxınlıqdakı dükandan aldıkları piroqları yeyirdilər.

Vuivranın çantasında ilanı görmüş qız valideynlərinə məsələni danışmışdı və indi hamısı çəkinə-çəkinə ona baxırdılar. Vuivra onlara məhəl qoymurdu, fikrə getmişdi və nəyi isə xatırlayıb bir az uca səslə Arsenə dedi:

— yadımdadır, üç yüz il əvvəl...

Arsen onun sözünü kəsdi:

— Vaxt keçir, mən getməliyəm. Gün günorta olub.

— Məni də öz arabanda apararsanmı?

Arsen etiraz edə bilmədi, çünki yaxın vaxtda Vuivra ilə görüşmək fikrində idi.

Meydana çatanda gördülər ki, Rekviyem arabının içində samandan özünə başaltı düzəldib yuxu bəşirir. Boşalmış şərab şüşələri də yanında idi.

12.

Arsyer kəndinin yol ayrıcında Arsen arabanı saxladı və Vuivra arabadan düşdü. Meşəyə tərəf yollanmazdan əvvəl Vuivra istədi ki, verdiyi vədəni Arsenin yadına salsın, amma Rekviyem oyanıldığını görüb sadəcə sağollaşmalı oldu. Arsen isə şapkasını qaldırıb yad bir qadınla xudahafisləşirmiş kimi təzim etdi və Rekviyemə dedi:

— Bu qadın Arsyerə gedir, yolda xahiş elədi ki, onu da götürüm.

Rekviyem arabanın içində dizi üstə durub yoldan uzaqlaşan zərif qadın silüetinə xeyli baxandan sonra dedi:

— Lap elə bil Robidedir. yerışı də onun yerişinə oxşayır. Yuxudan oyanıb onun başını görəndə elə bilmişdim ki, Robidedir. Bilmirəm sən fikir verdin, ya yox, ağzının xırdalığı. burnu, gülümsəməsi, hamısı Robideni xatırladır. İndi təsəvvür et ki, mən nə günə düşmüşəm.

Sonra o ayağa qalxıb irəlindəki oturmaqda Vuivranın yerində oturdu. Arsen yüyəni tərpedib atı hərəkətə gətirdi. kəndə bir kilometr yol qalmışdı və o istəyirdi ki, saat ikiyəcən evə çatsın. Dol şəhərindən çıxandan az sonra göydə bulud görünmüş və sərin meh əsməyə başlamışdı. Elə buna görə də at yolu rahat və tez gəlmişdi. Sərin mehi duyub buludlara baxandan sonra Vuivra demişdi:

— Şo meşəsi tərəfdə, Vyey-Loyda güclü yağış yağıb.

Vuivra havanın necə olacağını bir-iki gün əvvəldən deməyi bacarırdı və Arsenin maraqlandığını görüb iki gün sonra buralarda da yağış yağacağını söyləmişdi. Lakin yol boyu olan söhbətlərdən Arseni ən çox təəcübləndirən başqa məsələ olmuşdu. Vuivra belə bir söhbətə başlamışdı:

— Mindörlər ailəsində yaşayan nəhəng, isveç döyüşçüsünə oxşayan qızla aran necədir?

— Hə, o Mindörlərin böyük qızıdır, amma bizim onlarla ailəvi kəsümüz var.

— Bax burda yalan danışdın. Bazar günü səhər o qızı sizin samanlıqdan çıxan gördüm.

— Ola bilər. Bazar günü səhər mən ibadətdə idim, bir söz deyə bilmərəm. Amma qəribə əhvalatdır.

— Samanlığın qapısından əyilməmiş çıxı bilmirdi. Qadının belə nəhəng olması gülünc görünür. Döşləri isə lap əndazadan çıxıb.

Rekviyem Robidedən danışmağa başlayanda da Arsenin fikri bu əhvalatla məşğul idi. Məlum məsələdir ki, Jermen öz-özünə gəlib onların samanlığına girməzdi. Onu ora gətirən varmış, bu da ancaq Viktor ola bilərdi. O, həmişə qardaşını ciddi kişi saymışdı, bilirdi ki, çox işgüzar deyil, xasiyyəti yumşaqdır, bəzən isə lap heyvərəlik və zəhlətökənlik də edir. İndi bu samanlıq əhvalatı onun xasiyyətində az nəzərə çarpan zəiflikləri də üzə çıxırırdı.

İndi o anlamağa başlayırdı ki, qardaşının bu xırda zəiflikləri daha ciddi nöqsanlara da gətirib çıxara bilər. Onun lovğalığına, xəsisliyinə, qarınqululuğuna və qızlara meylinə hələ indi əhəmiyyət verib yada salmalı oldu. Məsələn Beletin onlara gəldiyi ilk vaxtlarda Viktorun qızçığazın yan-yörəsinə fırlanmasını sezə bilməməsinə hələ indi təəccüb edirdi. O təsəvvürünə gətirəndə ki, Viktor qızçığazın zəifliyindən və kimsəsizliyindən istifadə edə bilər hirsindən yumruqları sıxıldı. Elə bu vaxt Rekviyem dilləndi:

— Fikirləşirəm ki, bəlkə o qayıdıb evdə mənə gözləyir?

Arsen nə isə donquldandı. Lakin şübhəli fikirlərdən yaxa qurtara bilmirdi. Jermeni samanlığa çəkən Viktor bəlkə elə orada belə iş görməyə adət edibmiş. Axı Beletin çarpayısı samanlıqdakı kiçik alət anbarında qoyulub, yəqin ki, Viktor o nəhəng qızı da həmin çarpayıya çəkib. Rekviyemin canı isə Robidenin yanında idi və fikirləşməyə aman vermirdi:

— Onu şəhərin küçələrində tapa bilmədim, deməli saat doqquzda çıxan qatara çatmaq üçün vağzala qaçıb. ya da ki, kafeyə qayıtmağa vaxtı çatmayıb və bir minik tapıb evə qayıdıb. Sən necə fikirləşirsən, Arsen?

— Hər şey ola bilər.

Arsen özündən xəbərsiz atın yanbızına bir şallaq ilişdirdi. At hürküb arabani yana dartdı və az qaldı ki, onu aşırınsın, sonra dördnala çapmağa başladı. Arsen heyvanı incitdiyinə peşiman olub, səsi ilə onu oxşadı və sürətini azaltdı. Rekviyem dil-boğaza qoymurdu:

— Mən özümə təskinlik verirəm, amma bilirəm ki, o evə qayıtmayıb. Çünki qatara çata bilməzdi, həm də ki, bizim tərəfin adamlarının miniklərini bəyənib onlarla qayıtmazdı, qürurlu qadındır. O, kənd adamlarını heç saya salmır. Elə mən özüm, mən kiməm axı onun üçün? Onunla müqayisədə mən adi bir donuzam. Gözləməyin nə mənası var? Mən kobud adamam, bunu özüm də bilirəm. Onun kimi dünya görmüş, mərifətli bir qadın mənə qoşulub qala bilməz. Mən kobud kişiyəm. O isə sərbəst bir qadındır, ömründə iş görməyib. O, başqa bir həyatın adamıdır, bizlər həmin həyata bələd deyilik. Ona bircə litr şərab, bir büküm tütün verəndə bütün günü keyfi kök olur. Mən səfeh də onu axtarıb tapmaq fikrinə düşmüşəm. İndi yəqin mənə heç yadına da salmır.

Əslində Rekviyem Robideni evdə görəcəyinə ümid bəsləyirdi və ümitsizliklə danışmaqla elə bil arzusunu bəd nəzərdən qorumaq istəyirdi. Kəndə yaxınlaşdıqca narahatlığı daha da artırdı. O, Volodeverin qarşısındakı yoxuşda arabadan düşüb ata kömək eləmək üçün arxadan itələməyə başladı. Kəndin girəcəyindəki evlərin yanında yol keçən bir qadını səsləyib soruşdu:

— Luiz, bizim balacanı buradan keçən görməmişən?

— Hansı balacanı?

— Robideni deyirəm, ey!

— Hə! Robide! — deyə qadın kinayə ilə əlavə etdi — Başa düşməmişdim. Balaca qarı deyib soruşsaydın başa düşərdim. yox, mən onu görməmişəm.

Rekviyem inciyərək üzünü yana çevirdi və qadına heç sağ ol da demədi. Bir az aralıdan keçən qocanı səslədi:

— Bura bax, Ernest, Robideni buradan keçən görməmişən?

Əxlaqsız bir qadın haqqında ona sual verilməsini ədəbsizlik sayan qoca hirsə cavab verdi:

— yox, ay oğul. Doğrudur, burdan murdar bir qancıq keçdiyini görmüşəm, amma o dördayaqlı idi.

Belə bir söhbəti tez kəsmək üçün Arsen atı tələsdirdi, amma Rekviyem onsuz da cavab qaytarmaq fikrində deyildi. Qanı qaralmışdı. Qəmli-qəmli fikirləşirdi ki, gözəllik və zərifliyə paxıllıq edən çox olurmuş. Bu fikrini bir də yoxlamaq üçün Arsendən soruşdu:

— yaxşı, Arsen, bəs sənə Robide haqda fikrin necədir?

— Mənim fikrimi bilmək istəyirsənsə Robidenin bu dünyada tayı-bərabəri yoxdur.

Rekviyem gülümsədi və keyfi kökəldi. Belə düzgün cavaba görə Arseni bağrına basmaq istəyirdi və belə bir təklif elədi:

— Gəl Jüdenin kafesində dayanaq. Bir şüşə şərab içərik. pulunu mən verərəm.

— Elə fikirləşmə ki, səninlə oturmağa həvəsim yoxdur, amma evdə məni gözləyirlər, onsuz da gecikmişəm. Başqa bir vaxt oturarıq, biz ki, tez-tez görüşürük.

Rekviyem təəssüfləndi. O Arsenə öz minnətdarlığını çatdırmaq istəyirdi. Kövrək, mehriban bir səslə dedi:

— Bura bax Arsen, Əgər məndən əvvəl öləsi olsan bil ki, ən gözəl, ən səliqəli qəbri sənün üçün qazacağam. bunu yadında saxla.

O bu sözləri deyə-deyə əllərinin hərəkəti ilə qəbrin içinin hamarlığı və düzlüyünü təsvir etməyə çalışırdı. Arsen isə təəccüblənmədən sakit səslə dedi:

— Çox sağ ol. Mən də sənə əvvəlcədən razılığımı bildirirəm.

Arsen arabanı Krua meydançasındakı yol ayrıcında saxladı, Rekviyem arabadan düşdü. Qəbirqazanın yaşadığı ev buradan üç yüz metr aralıda, qəbiristanlığın qarşısında idi. Evə tərəf yollanmazdan əvvəl o, daş topasına sancılmış iri dəmir xaçın qarşısında dayanıb xaç çevirdi və asta səslə öz duasını oxudu: "ya İsa, elə et ki, Robideni evdə tapım. Əgər o evdə olsa sizə söz verirəm ki, bir dovşan kəsib, bir şüşə qırmızı şərabla birlikdə kəndin keşişinə pay apararam. Mən sözümün üstündə duran adamam. İndi gedirəm şərabı Jüdenin kafesindən götürürəm. Müqəddəs Ata və Oğul naminə, müqəddəs Sənt-Eksperi naminə diləyimə əməl elə". Rekviyem işini ehtiyatlı gördü. Jüdenin kafesindən yüz su dəyərində iri bir şüşə götürdü ki, vədinə əməl edə bilsin. Lakin bədbəxtlikdən geri dönəndə bərk susuzladı, yanğısını söndürmək üçün nəzir dediyi şüşədən iri bir qurtum vurdu. Əvvəlcə ancaq boğazını yaşlamaq istəmişdi, amma susuzluq güc gəldiyinə yenə içməli oldu və şüşə yarıya düşdü. Onsuz da vədini pozduğunu və peyğəmbərin onu bağışlamayacağını fikirləşib şüşəni tamam boşaltdı. Evə qayıdanda isə gördü ki, Robidedən əsər-ələmət yoxdur.

Arsen evlərinə yaxınlaşanda saat ikiyə az qalmışdı. Mindörlərin həyəti qarşısından keçəndə it hürüb arabanın arxasınca qaçdı. O, iti vurmağa səy göstərmədən qamçı ilə qovdu. Arsenin ovqatı yaxşılaşmışdı, Viktorun hərəkətinə münasibəti də yumşalmışdı. Fikirləşirdi ki, hər bir kişinin zəif cəhətləri ola bilər və bəzən şəraitin özü belə zəifliklərə imkan yaradır. Onun özünün Vuivra ilə münasibəti daha çox zəiflik sayıla bilər və əgər bu barədə söz-söhbət yayılsa ailə daha pis vəziyyətə düşər. Viktorun Beletə görün-baxım eləməsi də yəqin ki, adi bir şübhə imiş.

Evdəkilər gec nahar etdiklərinə görə həyətdəki təsərrüfat işləri hələ indi canlanmağa başlayırdı. Uşaqlar yeməklərini yeyib məktəbə getmişdilər. Arvadlar qab yuyurdular və yəqin ki, Viktor açıq pəncərə qarşısında oturub qəzet oxuyurdu. Yrbən quyudan bir vedrə su çəkib tövləyə tərəf gədirdi. Toyuqların bir hissəsi mətbəx masasının üstündəki çörək qırıntılarını dənləyir, qalanları isə evin baş tərəfindəki peyinlikdə mürgü vururdu. Şəhərdən qayıtdıqdan sonra kənd həyətinin belə sakit mənzərəsini yenidən seyr etmək Arsenə ləzzət verdi.

Belet inəkləri tövlədən çıxarıb Vyey-Vevr düzündə otarmağa aparır, Leopard isə malın ayaqlarının ətrafında o yan bu yana qaçırdı. İt arabanı görüb irəli qaçdı, onun sevincək qaçışı, oynayan sarı quyruğu, sevinc yağın balaca sifəti də Arseni məmnun elədi. Mindörlərin iti hələ də hürə-hürə arabanın arxasınca gəlirdi və Leopardı görəndə kimi səsinə kəsib həyətin girəcəyində dayandı. Arsen arabanı su hovuzunun yanına çəkib saxladı. Belet yaxınlaşıb hal-əhval tutdu. Arsen ona baxıb gülümsədi və əlini uzadıb arabadakı bağlamalardan birini aramağa başladı. Hədiyyə alacağını duymuş Beletin sevincdən gözləri parladı. Arsen soruşdu:

— Doqquz dəfə doqquz neçə edər?

— Səksən bir.

— Əla. Deməli sənə hədiyyə düşür.

Arsen üstü şəridlə bağlanmış qutunu götürüb Beletə uzatdı. Qutu ağır idi və Belet belə iri bir hədiyyə gözləmədiyindən qızardı. Onun sevincindən həzz alan Arsen gözlərini qızdan çəkmirdi. Belet şəridi açdı. qutunun qapağını götürdü, üstdəki cığara kağızı qaldırıb qutudakı qırmızı donlu gəlinciyi gördü. Qızın rəngi qaçdı, o, gözlərini Arsenə zilləyib həyəcan və qəhər dolu bir səslə soruşdu:

— Bu gəlinciyi mənim üçün almısan?

— Hə. Vurma cədvəlini yaxşı öyrəndiyin üçün almışam.

Qəzəbdən dodaqları səyriyən Belet gəlinciyin ayağından tutub var gücü ilə hovuzə tərəf atdı. Göz yaşları onun üzünü islatmışdı. Arabaya söykədiyi dəyənəyini götürüb inəkləri qovmağa başladı və arxaya çevrilmədən uzaqlaşdı. Arsen çaşdı qalmışdı və səksən beş franka aldığı gəlinciyin hovuzda üzməsinə tamaşa edirdi. Gəlinciyin qırmızı donu islanıb suya batmışdı, su yavaş-yavaş gövdəyə hopurdu. övuzun qırağında yem axtaran iki ördək yaxınlaşıb gəlinciyin ətrafında üzməyə başladı. Gəlincik isə islandıqca suya batırdı və nəhayət görünməz oldu. Arsen arabanı irəli sürüb evin qarşısındakı fındıq ağaclarının altından keçdi. Viktor mətbəxin pəncərəsi qarşısında oturub qəribə bir təbəssümlə kiçik qardaşının hərəkətlərini izləyirdi. Luizlə gəlini eyvana çıxanda həyətdə itlər boğuşmağa başladılar. Leopardla Senyor ehtiyatla yaxınlaşıb bir xeyli mırıldaşırdıqdan sonra bir-birinin üstünə atılmışdılar. Arsen arabanı boğuşan itlərin yanında saxlayıb yerə atıldı, Senyoru boynundakı xaltadan tutub əlindəki şallağın çubuğu ilə onu döyücləməyə başladı. İt qəzəb duyulmayan qorxaq bir səslə zingildədi. Elə bu zəif zingilti də qonşu həyətdəki sahiblərini duyub salmağa kifayət edirdi. İntiqam hissini anlamayan Leopard düşmənin başqa ələ keçməsinə təəssüflənirdi. Qonşu itin belə cəza alıb zingildəməsi onun yadına özünün döyülməsini saldı və bu cəzadan heç bir sevinc duymadan dönüb inəklərin arxasınca getdi. İtə lazımınca cəza verdiyini güman edəndən sonra Arsen onu buraxdı. Viktor, Luiz və gəlin lap yaxına gəlmişdilər. Viktor qardaşını əclaf, qəddar və vicdansız adlandıraraq onu danlayırdı:

— Bu heyvanın sənə nə yamanlığı deyib axı? Zəhmət çəkib bir cavab ver. Dilsiz-ağızsız heyvana zülm verməyi ancaq sən kimi ədəbaz bacarar.

Arsen ona cavab vermədən atı qoşqudan açmağa başladı. Həmişə qardaşı ilə ehtiyatlı olmağa, pərdə saxlamağa çalışmış Viktor indi özünü saxlaya bilmirdi. Onun bu qəzəbinin səbəbi yəqin ki, Mindörlərin itin döyülməsi deyildi. Arsen burada başqa bir səbəb də duyurdu. Şübhəsiz ki, Arsenin Beletə verdiyi gəlinciyi görmüşdü. Qardaşı uşaqlarına mehribançılıq göstərməyən Arsenin xidmətçi qız üçün belə bədxərclik etməsi onu haldan çıxarmışdı. Bu qəzəbin bəlkə başqa bir səbəbi, qısqanclıq səbəbi də vardı, amma Arsen bu barədə söz açmaq istəmirdi. Viktor qəzəblə dedi:

— Sonra demə ki, günah Mindörlərdədir. Demə ki, davaya onlar başlayırlar.

— Mən ki, bir söz demirəm.

Luiz araya keçdi:

— yaxşı, indi bir itə görə sözləşməyə dəyməz axı.

— Mən heç sözləşməyə həvəsim də yoxdur — deyə Arsen cavab verdi.

Viktor bu cavabda nə isə bir tənə duyub dedi:

— Məlum məsələdir. Bizim dediklərimiz bu ağa üçün adi çərənləmələrdir. Onun bizim hamımızdan zəhləsi gedir; anasından da, qardaşından da, uşaqlardan da. Təkcə Belet adam sayır. Belet ona elə indiki kimi fors eliyəndə də onu bizdən üstün tutur. Biz isə ancaq onun göstərişlərinə əməl etməliyik.

Yrbən pəyədən çıxıb onlara yaxınlaşdı və atın yüyənindən tutub apardı. Yrbən uzaqlaşmamış Viktor səsinə qaldırdı:

— Elə Yrbənə münasibətdə də özünü göstərdin. Göstərdin nəyə qadirsən.

Arsen ona tərəf çevrilib dedi:

— Əgər belə çox danışsan, mən də hirslənə bilərəm.

İki qardaş üz-üzə durmuşdular və onlar ilk dəfə idi ki, bir-birinin içini görmək istəyirdilər. Adətən, özünü təmkinli göstərməyə çalışan Viktor həmişə Arseni soyuqqanlı, iradəli və bir az da lovğa bir qardaş sanmışdı. Onun heç ağına da gəlməmişdi ki, qardaşının təbiətində qəddarlıq və ya mehribanlıq arasın. İndi onlar bir-birini süzdükcə, indiyə qədər görməməzliyə vurmağa çalışdıqları cəhətləri açıq görməyə başlayırdılar. Viktor dilləndi:

— Heyvanlarla zalım olduğun kimi, adamlarla da zalımsan. Otuz il bizə, əsasən elə sənə hər cür xidmət göstərmiş bir adamı, zəifləyib gücdən düşdüyü vaxt, it kimi qovub evdən çıxarmaq istəyirsən. İmkanın olsa onu da şallaqla döyüb qovardın. Bu əhvalatı ətraf camaat biləndə bizə əhsən deməyəcək.

— Düzdür, — deyə Emili köksünü ötürdü — Bu yazıq qoca burada qalsa heç kəsə maneçiliyi olmaz.

Belə bir söhbətə gəlinin də qoşulmasından narazı qalan Luiz onu mətbəxə göndərdi. Viktor isə coşur, qardaşına sübut etmək istəyirdi ki, ailədə öz sözünü yeritmək üçün o hələ çox cavandır.

— Bu uşağın sözü ilə durub-oturduğumuz bəsdir. Mən sənə böyük oğlunam. Elə birinci onu demək istəyirəm ki, Yrbən bu evdən gedəsi deyil.

— Mən isə sənə cavab verirəm ki, o oktyabrda gedəcək və istəsəm daha da tez yola sala bilərəm. Bilirəm ki, bu iş sənə sərf eləmir. Sən istəyirsən ki, Yrbən nə qədər canı var bu həyətdə işləsin., onun əməyindən bəhrələnsən, axırda da əldən düşüb elə bu pəyədəcə heyvan kimi gəbərsin. Amma mən buna yol verməyəcəyəm. Nə qədər bəhanə gətirsən xeyri yoxdur. Evin böyüyü anamdır və onun icazəsi ilə işləri mən aparıram. Sən isə boş-boş gəzinib xırda-para işlərlə məşğul olursan. Başqa heç nəyə yaramırsan.

— Hə, bu lap ağ oldu! Deməli mən daha heç nəyəm! Axı nəyə görə bu evdə sən məndən üstün sayılmalısan.

— Səbəbini demək bir az çətindir. Amma əslində səbəbi sən özün məndən də yaxşı bilirsən. Göstəriş verib boş yerə çərənləməyinin əhəmiyyəti yoxdur.

Arsen arxasını qardaşına çevirib arabaya tərəf getdi və oradakı bağlamaları yığıb mətbəxə apardı. Həyətin ortasında anası ilə tək qalmış Viktor qardaşını böyüksüzlüyündən gileylənməyə başladı. Anası isə onu ustalıqla sakitləşdirməyə çalışdı:

— Dikbaşlıq elə onun canındadır, heç nə edə bilmərik. Onunla gərək dil tapasan. Bunu elə sən özün hamıdan yaxşı bacararsan. Sən onunla hirsələnməmiş, sakitliklə söhbət edəndə həmişə haqlı çıxırsan və o sənə sözünə baxmalı olur.

Viktorun özü yaxşı bilirdi ki, bu sözlər təsəlli naminə deyilir, amma anasının xoş sözlərinə inanmış kimi başını yellədi.

13.

Volodeverin keşişi möminlərlə dolu kilsə zalında moizə oxuduğu vaxt da Vuivranı yadından çıxara bilmir və özündə sağlam bir mübarizlik ruhu duyurdu. O, Vuivranı öz gözlərilə görmüşdü və gəzən söz-söhbətin adi bir şaiyə olmadığını bilirdi. Keçən axşam kilsə bağındakı çiyələk ləkini suvarandan sonra yol tərəfdəki sıx kolluq və gavalı ağaclarının arasında gəzə-gəzə xeyli götür-qoy etmişdi. Həmişə olduğu kimi yenə də fikirləşirdi ki, əgər burada yaxşı maddi əsas yarada bilsə, öz nazirliyinin də hörmətini artırar. Onun fikrincə indi dinə xidmət etmək üçün bərəkətli torpaq parçası və sürəti dəyişən müasir bir velosiped ən təsirli dualardan çox xeyir verərdi və bu fikrində heç bir uyğunsuzluq görmürdü. İlahi bəşəri varidatı, nisbi bəşəri, hətta az bəşəri varidatı xoşlayır və onun ən gözəl uğuru şeytanı da dinə xidmətə məcbur etməsidir. Tanrı bildirir ki, varlıların sədəqə verməsi gözəl nümunədir. Bibliyada yazılıb ki, Tanrı yaxşı çobanlara xeyir-dua verir və onların mal-qarasına artım gətirir. Volodeverin keşişi kənd adamlarının evlərinə baş çəkdiyi anları qüssə ilə yad edirdi. Onun göstərdiyi cüzi yardımı camaat soyuq

qarşılayırdı. Əynindəki əbası köhnə idi və kasıblara pis təsir göstərirdi. Vali isə yerli büdcədən az da olsa kömək alırdı və bununla yanaşı həm seçki kompaniyasından, həm də kasıbların ateist ovqatından istifadə etmək imkanı vardı. Elə bu fikirlərlə gəzindiği vaxt keşiş yolun o tərəfindən ayaq səsi eşitdi... O üzdəki biçilmiş otlaq axşamın sükutuna və yenicə qalxıb qaranlığa üstün gəlmiş ayın işığına qərq olmuşdu. Vuivranın ayaq səsləri qurbağaların həzin qurultusuna qarışmışdı. O, ağ don geymişdi və quru otu xışıldada-xışıldada gürzəsinin arxasınca gedirdi. Çəpərin yanından keçərkən keşişi aydınca görsə də ona məhəl qoymadı. Keşiş xaç çevirib Tanrını köməyə çağırmaqla yanaşı bu hiyləgər məxluqa diqqətlə tamaşa etdi və onun xaç çevirməsinə qızın məhəl qoymamasına təəcübləndi. Keşiş qızın aldadıcı gözəlliyinə, yaşıl gözlərinə, cəhənnəm odu rəngində bərq vuran qiymətli daşına, ayaqları altında sürünən cəhənnəm nişanəli ilanına da göz yetirdi. Əvvəlcə onu sınağa çəkən bu dəhşətli məxluqu gördüyünə və özünün dinə sadıqlığını bürüzə verdiyinə görə öyünürdü. Amma elə ki, gecə yatağına girdi, yuxusu ərsə çəkildi və müxtəlif fikirlərə düşdü. Dinə sədaqətini dönə-dönə təkrar etməklə yanaşı, qızın başındakı qiymətli daşı ələ keçirmək fikri də ona rahatlıq vermirdi. Vuivranın bu xəzinəsi onun çoxlu sədəqə paylamasına və bununla da bu qədərbilməz camaatın gözündə dinin hörmətini qaldırmağa kömək edərdi. Elə həmin pulla özünə bir velosiped alması da Tanrıya xoş gedərdi. Bu cür imkanlarla o radikalları da düzgün yol tutmağa məcbur edə bilərdi.

Moizəçinin bütün dedikləri şər qüvvəyə qarşı mübarizə mövzusunda həsr olunmuşdu. O, əmin idi ki, Vuivranın kilsə ətrafında fırlanması dinə qarşı yeni bir qəsdədir və o, sinəsini bu qəsdə qarşı verib qəlbinin təmizliyini, Volödever camaatı içərisində Allahın sadıq nümayəndəsi olduğunu sübuta yetirirdi. O, Allahın köməyi ilə bu mübarizədə qalib gələcəyinə inanır və öz qələbəsinə əvvəlcədən sevinirdi. Hər dəfə dindarlara baxanda ona elə gəlirdi ki, dinə inam və ümid getdikcə güclənir. Hərdən arxaya boylanıb ayaq üstə durmuş kişilərin arasında Arsen Müzelyeni arayırdı və fikirləşirdi ki, düşmənlə intim yaxınlıq eləmiş bir adamla əlaqə də vacibdir. Arsen isə daha Vuivranı şeytanın övladı sanmırdı. Qızın sağlam vücudu, dərin düşüncələri, səmimiyyəti onda saf və şəffaf bir məxluq təsəvvürü yaratmışdı və onda cəhənnəm əhlinin əlamətləri duyulmurdu. Məsələnin dərinliyinə getmədən Arsen fikirləşirdi ki, bu qızın insana məxsus olmayan bəzi qəribəlikləri var. İnsanların müxtəlif qəribəliklərinə adət etmiş adam onun da qəribəliklərini qəbul edə bilərdi.

Arsen moizəyə diqqətlə qulaq asır və bütün bu söz-söhbətdə heç bir mistika duymadığına sevinirdi. Onu əhatə edən kənd əhli buraya ənənəyə görə toplaşmışdı. Bu toplantıdan bir xeyir olmasa da ənənənin saxlanmasının özü də bir təskinlik gətirirdi. Allah buraya toplaşmış möminlərinə, eyni canfəşanlıqla həm dua oxuyan, həm yer şumlayan, səliqəli və təmiz geyinib kilsəyə toplaşan zəhmətkeş bəndələrinə yaxşı bələd idi. Mal-qaradan ayrılıb üzlərini sabunla yuyandan sonra onlar həftəlik əməyin ağırlığını duymağa başlayır, tarla işlərini unudur, məbədin qübbəsinə həkk olunmuş rəsmə tanrının iri gözlərinə tamaşa edirdilər.

Belet Luiz və gəlinlə birgə irəlindəki iri oturacaqda oturmuşdu. O, Luizun narazılığına məhəl qoymadan tez-tez arxaya boylanır və Arseni arayırdı. Gəlincik əhvalatından sonra onların münasibəti soyumuşdu. Axşamlar birgə gəzinəndə də çox vaxt susurdular. Hərdən kəlmə kəsəndə isə sıxıntıları daha da artırdı, çünki fikirləri ilə sözləri düz gəlmirdi.

Moizə Beleti darıxdırırdı və bu gün o həyəcanla özünəməxsus bir dua oxuyurdu: "Ey Tanrının anası müqəddəs Məryəm, mənə bir az boya-başa çatdırın. O qədər kiçiyəm ki, başım oturacağın söykənəcəyinə çatmır. öç olmasa bir az boyum artsın. Mən artıq bir şey istəmirəm. Keçən ay on altı yaşım tamam olub, amma baxanlar elə bilir ki, hələ on iki yaşım ancaq olar. Tanrının anası müqəddəs Məryəm, mənə boy-buxun verin, əvəzini dualarımla çıxaram. Bir arzum da var ki, mənə bir cüt sambalı döş verin. Elə əsas onlara ehtiyacım var. Sinəm arıq oğlan sinəsi kimi yam-yastıdır. Bunu da tez-tez başıma qaxırlar. Bilirsiniz ki, oğlanlar qıza əl gəzdirməyi xoşlayırlar. Mən isə pis gündəyəm. Böyüyüb

korsaj taxsam, on altı yaşlı qıza oxşayaram. Sizə salamımı və minnətdarlığımı yetirirəm, Məryəm."

O biri sırada oturmuş Jülyet Mindör isə müqəddəs Məryəmə təşəkkür edirdi ki, Arsenlə Roz Vuatüryenin evlənməsinə yol verməyib və onun ümidlə yaşamasına şərait yaradıb. Qızın anası Selest Mindör isə sıranın yanında, müqəddəs Fransua-Xavyerin heykəli önündə dizi üstə çöküb ona yalvarırdı ki, Jermenin Viktor Müzelye ilə görüşməsinə imkan verməsin. Həmişəki kimi bu bazar da onun ibadətə gəlməsinə icazə verməmişdilər, çünki onun kilsəyə gəlişi də əngəl törədirdi. Bu acgöz qadın kilsədə kişiləri gözləri ilə yeyirdi və hətta bir dəfə valideynləri onun müqəddəs Fransua-Xavyenin heykəlinə də şorgözlüklə baxdığını görüb qızarmışdılar. Ən qorxulusu isə bu idi ki, kilsədən çıxanda o hamının gözündən yayınaraq kişilərdən birini qamarlayıb yoxa çıxırdı. Keşişin Noelə hörməti olsa da, ondan xahiş eləmişdi ki, böyük qızını kilsəyə gətirməsin. Doğrudur belə bir qadağa dini əqidəyə uyğun gəlmirdi, amma qayda-qanun hər şeydən irəli sayılır. İsa bütün bəndələrinə xeyirxah olmaq istəyirdi, amma möminlərinin dördü üçü radikal olan bir kilsədə bu xeyirxahlığın nəticəsinə nəzarət imkanı yox idi. Həm də bu qadın adı günahkar deyildi, qızısmış madyan kimi bir məxluqdur, xeyir-şər qanmır. Keşiş isə öz keşişlik borcunu yerinə yetirirdi. O, Jermenə kilsəyə günahlarını etiraf etməyə gəlməsinə də qadağan etmişdi. Çünki o sayə gəlməyən günahlarını etiraf edərkən pıçıldamaq əvəzinə gur-gur guruldayır, səsi bütün kilsədə eşidilir, xırda günahlarını etiraf etməyə gəlib növbə gözləyən adamları da, etirafı qəbul edən kişini də xəcalət təri basırdı.

İbadətdən çıxarkən Arsen anası ilə qardaşı arvadını qəbiristanına, ailə qəbirlərini ziyarətə aparırdı. Belet isə adəti üzrə evə, təsərrüfat işlərinə qayıtmışdı və Arsen onun Viktorla tək qalacağından qorxurdu.

Qadınlar qəbirlərin üstünə düzölmüş gül dibçəklərində və keçən həftədən paslı konserv qablarında suya qoyulmuş çiçəklərin qurumuş yarpaqlarını təmizləməklə məşğul idilər. Emili qaynanasını razı salmaq üçün bərk canfəşanlıq edirdi. Luiz qərəzli səslə dedi:

— Sizin oğlanlarınız yenə də aradan çıxdılar. Gəlib qəbirləri ziyarət etmək onlara zərər vurmazdı.

— Bilirsinizmi, kilsədən çıxanda başqa uşaqlarla rastlaşdılar. Başları qarışdı.

— Bu cür bəhanələrlə onların günahını yumağa çalışma! Əgər mən uşaqlarımı belə böyütsəydim, indi onları yığıb-yığıdırmaq olmazdı. Uşaqların tərbiyəsində ürəyiyumşaqlıq həmişə xeyir vermir. Elə ki, onlar bir az dirçəldilər, başlayırlar özbaşınalıq eləməyə.

Qayınatasının qəbir daşı qarşısında çömbəlmiş Emili sakitcə ağlamağa başladı. Göz yaşlarından və gözünün üstünə düşən güllü şlyapasının arxasından heç nəyi görməyən gəlin az qala dibçəklərdən birini salıb qıracaqdı. Luiz acıqla sözüne davam elədi:

— Bilmirəm bu uşaqların gələcəyi necə olacaq, amma elə indidən bilinir ki "yaxşı" başlayıblar. Həftədə beşcə dəqiqə öz əcdadlarının qəbri önündə durmamaq ayıb işdir. Xalam Anais belə deyirdi: "Ölüsünə baş çəkməyən özü tək qalar". Mən fikirləşəndə ki, bu uşaqların rəhmətlik babası...

Luiz az qaldı desin ki, "uşaqların rəhmətlik babası onları çox istəyirdi" desin, amma ərinin uşaqların dünyaya gəlməsindən on il əvvəl öldüyünü yadına salıb dayandı. Emilinin ağıllı-başlı ağladığını görüb onu onu bulaqdan su gətirməyə yolladı. O, istəyirdi ki, gəlini qəbiristanına darışmış camaatın arasından gözü yaşlı keçsin və camaat onu görüb şahid olsunlar ki, bu ailədə öz ölülərinə hörmət və məhəbbət hissi hələ də qorunub saxlanılır. Luizün özü belə məzhəkə qurmağa çalışmasa da ənənəni qorumaq naminə fürsətdən istifadə edirdi.

Bulaq qəbiristanının qurtaracağında, Rekviyemin kiçik daxasının qarşısında idi. Daxmanın yanında bir topa ağacın ətrafını kol basmışdı, arxada isə boş düzənlik uzanırdı. Rekviyem qapı ağzında ayaq üstə durub xəyala dalmışdı. Emili ona yaxınlaşıb dedi:

— Hə, zavallı Rekviyem, deməli tək qalmısan?

Rekviyem köksünün ötürüb cavab verdi:

— Onsu da o getməli idi. Onun cəmiyyətində hər kəs istədiyi kimi yaşayır. Bura müvəqqəti gəlmişdi.

O, irəli çıxıb Emilinin əlindəki qabı aldı ki, su ilə doldursun. Emili təşəkkür edib bildirdi ki, korset taxdığına görə aşağı əyilə bilmir. Rekviyem dizini yerə qoyub qabı su ilə doldurdu. Ayağa qalxanda öz evinə baxıb Emiliyə dedi:

— İndi evimə uyuşa bilmirəm. O burada olanda hər yan gül-çiçək idi. Səhərdən axşama kimi mahnı səsi eşidilirdi. O, bülbül kimi cəh-cəh vururdu. Şahzadə libasını geyəndə onu görməyə göz gərək idi. Davranışı da bizim camaatından fərqlənirdi. Ən pis cəhət bu idi ki, mən onun kimi tərbiyə almamışdım. Gəldiyi ilk günlərdə bir az çox içirdim, boynuma alıram, amma indi düzəlmişəm. Mən çox içəndə narahat olurdu. "yənə qarnını doldurmusan?" deyirdi. Amma incəliklə, əsl xanım zərifliyi ilə deyirdi və mən xəcalət çəkirdim. Beləliklə içkiyə olan həvəsim də ölüdü. O çox gözəl idi. Əsl şahzadə, madonna idi.

— Hə, hərənin bir dərdi var, — deyə Emili mızıldandı.

Rekviyem onunla qəbiristana girən cığıra qədər getdi və qabı Emiliyə verib ayrılanda dedi:

— Hər halda gedib Jüdeyə baş çəksəm yaxşıdır.

yay aylarında Jüde kafenin həyətindəki yasəmən ağaclarının kölgəsinə iki uzun masa qoyurdu. İbadət vaxtı kilsəyə getməyən allahsızlar gəlib burada oturur, bəzən ibadətdən qayıdan dindarlar da burada ayaq saxlayırdı. Dindarların da, dinsizlərin də çoxu əsasən günortadan sonra gəlirdilər. Bazar günü səhər içki içənlərin sayı isə 10-12 nəfərdən çox olmazdı. Jüdenin kafesinə yaxınlaşanda Arsen gördü ki, Vuatüryə qızının nişanlısı Böya ilə masa arxasında oturub. Onlar dinib-danışmır və hiss olunur ki, darıxırdılar. Həmən masanın o biri başında dörd nəfərlik bir dəstə də oturmuşdu. Vuatüryə kürəkəni ilə təklikdə darıxsada onu öz köhnə yoldaşlarının məclisinə qatmaq istəmirdi. Arsen bir anlıq kafeyə girib-girməyəcəyini götür-qoy etdi. Geri dönmək fikrində olsa da qeyri-ixtiyari kafenin həyətinə girdi və imkan tapıb Böya ilə söhbətə başladı. Vali isə fürsətdən istifadə edərək öz içki yoldaşlarına yan aldı ki, onu bivec bir oğlana görə köhnə yoldaşlara arxa çevirməkdə günahlandırmasınlar. Digər tərəfdən də kürəkəni ilə söhbət eləmədiyi üçün fikirləşə bilərdilər ki, Vuatüryə qızını ona verdiyinə görə peşimançılıq çəkir. Əslində isə onun fikri yoldaşlarından da, Jüdenin kafesindən də uzaqlarda idi. Heç Böyanın da onun ovqatına dəxli yox idi. Qədim faciələr, Şekspirin əsərlərində və Aleksandr Dümanın pyeslərindəki faciələr belə, onun Vuivranı görəndən sonra düşdüyü vəziyyətlə müqayisədə heç nə idi. Dinin əbədi həqiqətləri onun gözlərini qamaşdırmışdı. Vuivranın belə canlı bir nümunə kimi gözə görünməsi onun respublikaçı, ateist və tərəqqipərvər ideyalarını alt-üst etmişdi. Lakin o, radikal deputatlarla birgə ədalətli və demokratik Respublika naminə, cəhənnəm odundan qorxmayaraq Allahla vuruşmağı qərara almışdı. Bütün qəhrəmanlar kimi onun da uğurları və uğursuzluqları olurdu. Hərdən müqəddəs İsa və müqəddəs Məryəm onun könlünə düşür, velosipedinə güc gəlib Peyğəmbərin ayağına döşənmək, müqəddəs Filomenin xalatını, yaxud müqəddəs Fransua Xavyerin sandallarını öpmək üçün kilsəyə yollanırdı. Lakin yolda özünü toxdayır, onun bu hərəkətinə reaksiyona qrupun necə sevinəcəyini, vəfalı seçicilərinin çaşqınlığını, qara saqqalını tumarlaya-tumarlaya ona baxacaq keşişin qarşısında nə vəziyyətə düşəcəyini təsəvvürünə gətirirdi. O özünü ələ alaraq qərara gəlir, xəlvət bir yerə çəkilərək xaç çevirir və əllərini çarpazlayaraq dodaqaltı "Ave Mariya" duasını oxuyur, bəzən də arzularının həyata keçməsi üçün Allahdan kömək diləyərək deyirdi: "Mənim tanrım, mən istədiklərimi ədalət naminə diləyirəm". Axşamlar nahardan sonra, xidmətçiləri yola salıb evdə qızı ilə tək qalanda da fikirləşərək, özünün əzab və sıxıntılarını yada salırdı: "Bu donuzlar bizi idarə etmək istəyirdilər. O vaxtlar hər şeyi keşişlər həll edirdilər. Heç evdə də rahat oturmaq olmurdu. Keşiş burnunu hər yerə, lap adamın yorğanının altına da soxurdu. Bələdiyyə idarəsi işçilərini sıxışdırır, məktəb müəllimini, vergi məmurunu, hakimi öz əlində saxlayırdı. Din xadimlərinin hər cür

hüquqları vardı, biz isə susub durmalı idik. Aman allah, o günləri geri qaytarma". O duyurdu ki, beynində fəlsəfi fikirlər oyanır, həmin fikirləri ifadə eləməyə isə gücü çatmırdı. Roz atasının əhvalının dəyişdiyini duymuşdu, amma səbəbini anlaya bilmirdi. Elə bu dəyişiklikdən istifadə edib qız Böyanın ona evlənmək təklif etdiyini atasına bildirdi. Başqa bir vaxtda Vuatüryə heç cürə razılaşa bilməzdi ki, qızı torpağı sevməyən, barmağı üzüklü, üzü bəzəkli bir oğlana ərə getsin. Amma xeyli daxili mübarizə və vicdan əzabından sonra heç olmasa evində əminamanlığı saxlamaq qərarına gəlmişdi. Əvvəl yüngülvari narazılıq etsə də az sonra razılığını bildirmişdi.

Muano bacıları kafenin qarşısındakı küçə ilə keçdikləri vaxt valinin yoldaşları kilsənin ən yaxın sirdaşları olan bu üç qarımış qıza baxıb gülə-gülə him-cim elədilər. Vuatüryə badəni əlinə aldı, oraya düşmüş milçəyi barmağı ilə çıxarıb ayağa qalxdı və latınca dua oxudu: "Dünyanın günahlarını çiyində gəzdirən tanrı quzusu, bizə rəhm elə". Bu duanı söyləyərkən onun rəngi bozarmışdı. yoldaşları gülüşdülər, bir az təcüblənsələr də, badə dostları bu zarafatı əqidəyə sadıqlıq kimi qəbul elədilər. Vuatüryə isə öz hərəkətini zarafat deyil, allaha sataşmaq hesab elədi və necə cəza ala biləcəyini fikirləşəndə bədəni ürpəşdi. Tanrının onun sinəsinə tuşlandığı nizəni, Müqəddəs Məryəmin, Müqəddəs Filomenin, Müqəddəs Fransua Xavyenin ondan ikrahla üz döndərdiklərini və eyni zamanda şeytanın onun üçün qaynar qazan hazırladığını təsəvvürünə gətirdi. O, belə bir cəza qarşısında da əsl qəhrəman kimi öz ideyasına sadıq qaldığına və vilayət deputatının rəğbətini saxlaya biləcəyinə qürrelənirdi. Deputat ona deyəcəkdi: "Vuatüryə, siz radikal ideyanın qurbanısınız, lakin sizin əbədi əzabınız hədə getməyəcək, sizin kimilərin sayəsində biz günlərin birində keşişlərdən yaxa qurtarmağa nail olacağıq". Bu əzmkarlığa görə o şərəf nişanı da ala bilərdi.

Masanın o başında isə Arsenin işi yaxşı gedirdi. Böyanın kütlüyündən istifadə edib onun dilini açmışdı. Böyanın etirafları üçün lazımi mövzuda söz salmaq kifayət eləmişdi. Əslində onun dediklərini Arsen əvvəlcədən də bilirdi. Roz Vuatüryə ona doğrudan da bir vasitə kimi lazım imiş. Hələ üstəlik qorxurdu ki, bu evlənmə ona imkan yaratmaq əvəzinə qayınatasının buyruqçusuna çevirər və onu torpaq işində işləməyə məcbur edərlər. Həm də ki, Roz gözəl qız olmadığına görə ona ciddi bir həvəsi də yox idi. Sonra Arsen Vuivradan söhbət saldı. Böya bu söhbətə inanmırmış kimi gülə-gülə Arsendən onu görüb-görmədiyini soruşdu. Arsen cavab verdi:

— Onu tez-tez görürəm. Söz aramızda qalsın, hələ onunla söhbət də eləmişəm.

Böyanın qırmızı sifəti daha da qızardı və gözləri parladi.

— yaqutu da görmüsən?

— Hə, gözəl şeydir. lap yaxından baxmışam. Əziyyətinə dəyər, amma onu ələ keçirmək tək adamın işi deyil. Hə, o gün əlimə gözəl girəvə keçmişdi. Əgər ayağım ağrımasa risk edərdim. Bu işə bərk qaçan adam lazımdır.

Böya lovğalandı:

— Mənim necə bərk qaçmağıma sən bələdsən. öçə inanmıram ki, bu tərəflərdə mənim kimi bərk qaça bilən adam tapılsın.

Arsen bir söz demədən başını tərپөtdi. Sonra isə saatına baxıb ayağa qalxdı.

14.

Sonrakı şənbə günü axşam saat səkkizə yaxın tarladan qayıdıb pendir-çörək yeyəndən sonra Arsenlə Yrbən arabaya kərpic, kirəmit, taxta və başqa tikinti materialları yükləyib həyətdən çıxdılar. Araba elə ağır idi ki, at onu bir təhər yerindən tərپөdə bildi. Arsen bu tikinti ehtiyatlarını çoxdan sifariş etmişdisə də, bu haqda ailəyə təzəcə məlumat vermişdi. O, kəndin ümumi torpağında Yrbən üçün bir ev tikməyi qərara almışdı. Volodeverdə belə bir adət vardı ki, istər yerli olsun, istərsə də gəlmə, evi olmayan hər bir kəs kənd

torpağında özünə ev tikə bilərdi. Əsas şərt bu idi ki, ev bir gecə ərzində tikilib başa çatsın. Bu təkcə icazə məsələsindən sovuşmaq üçün deyil, həm də kənd əmlakının kiçik bir hissəsinin yurdsuz bir adama verilməsi naminə edilirdi. Elə ki ev gecə ərzində tikilib hazır oldu, kənd rəhbərliyi də görülmüş işin qarşısında aciz qalmalı olurdu. Arsen ümumi otlağın bəri başında, yol kənarında, Mindörlərin həyətidən yüz metr aralıdakı bir guşəni seçmişdi. Bu yerdən baxanda Yrbən otuz ildən bəri işlədiyi evi ağaclar arasından olsa da seyr edə bilərdi. Bu yerin seçilməsi üstəlik bura donuz buraxmağa adət etmiş Mindörlərə də əngəl yaradırdı.

Bütün ailə Arsenin bu fikrindən təzə xəbər tutmuşdu. Onlar işin belə tələsik görülməsindən qocanın inciyə biləcəyini fikirləşirdilər. Belə çıxırdı ki, onlar qocanı təsərrüfatdan uzaqlaşdırmağa tələsirdilər. Luiz xəcalətindən tez-tez Yrbənə dil-ağız edirdi ki, köçməyə tələsməsin, təzə şəraitə uyğunlaşanaqədək bir müddət ləngisin və nə vaxt istəsə bu evdə özü yemək və sığınacaq tapa bilər. Belə qəfil ayrılıq Luizi qüssələndirirdi. Həm də Yrbənin ucuz bir daxmaya köçürülməsi də sızıntı verirdi. Kənddə boş evlər vardı və onlardan birini ucuz qiymətə kirayə edib Yrbənə rahatlıq yaratmaq olardı. Bütün bu suallara Arsen ayrı-ayrı cavab vermək əvəzinə qısaca demişdi: "Daha qərar qəbul edilib. Əgər ev xoşuna gəlməsə başqa bir ev tapar".

Mətbəxin pəncərəsi qarşısında oturmuş Viktor incik nəzərlərlə arabanın arxasınca baxırdı. O özünə söz vermişdi ki, xoşuna gəlməyən qarışıq işlərə baş qoşmasın. Məsələ açıldıqdan bəri Arsenin bu işə hansı hisslərlə qol qoyduğunu və xərclər barədə Yrbənə məlumat verə bilərdi. Amma bu işin əleyhinə olduğunu bildirməklə kifayətlənmişdi. Yrbən isə dinib-danışmırdı. Əslində bu əhvalat hamıdan çox onu narahat edirdi. Təzə ev söhbəti onu sevindirmirdi. Bu evin xeyir və zərərini çox götür-qoy etmişdi. Arsenin onu təsərrüfatdan ayırmağa tələsməsi və sərt rəftarı onu daha çox incidirdi. Uşaq vaxtı Arsenə göstərdiyi qayğı və məhəbbəti yadına salanda daha da pərt olurdu. Fikirləşirdi ki, bir itə meyl salmış olsaydı bundan yaxşı olarmış...

Dülgər işə başlamışdı və tikintiyə bir növ rəhbərlik edirdi. Onun düzdüyü dayaq ağacları arasında barı hörülürdü. Hər şey əvvəlcədən ölçülüb-biçilib hesablanmış olsa da tikinti vaxtı bəzi ölçülər düz gəlmir və düzəliş verməli olurdular. Dülgər ağacları düzəldib mıxlayır, bəna barını qaldırırdı. Arsenlə Yrbən isə fəhləlik edir, kərpic daşıyır, quyu qazır, lazım olanda fənərin yerini dəyişirdilər. Saat ona yaxın Belet də gəldi və lazım olan yerlərə işıq vermək işini öz öhdəsinə götürdü. Gecənin qaranlığında fənərlə gəzdiyi vaxt gah adamlardan birinin kölgəsini görüb diksinir, gah da biçilib yol qırağına yığılmış taxıl dərzlərinə tamaşa edirdi. Qız bu işıqlı gəzintidən həzz alır, fırlanır, işığı azalan ustalar isə onun qız olmasına və uşaqlığına əhəmiyyət vermədən söyüş söyür, deyindirilər. Az sonra yoldan ağır addım səsləri eşidildi və fənərin işığında Jermen Mindörün iri kölgəsi göründü. O, əvvəlcə işıqdan karıxdı, gözü işığa öyrənəndən sonra isə öz ovunu aramağa başladı. Yrbənlə birgə iri bir dirəyi aparən Arsen işin nə yerdə olduğunu duydu. O, vəziyyətdən çıxmaq üçün Jermeni köməyə çığırdı, dirəyi ona verib xahiş etdi ki, dülgərlərə çatdırsın. Şorgöz div dirəyi iki əlinə alıb tarazladı və işə başladı. İşlədikcə də ehtirası soyudu. Böyük qüvvə tələb edən ağır işləri xoşlayırdı. Arsenin ona başqa iş buyurmasına ehtiyac qalmadı. Jermen bura nə məqsədlə gəldiyini unudaraq dülgərlərin köməkçisinə çevrildi və az vaxtda beş-altı kişinin ağır işini gördü. Əsas çətin işlər başa çatdı. Kişilər sevinirdilər. Belet isə özünü unudub həsədlə Jermenin iri döşlərinə tamaşa edirdi.

Yrbənin başı işə qarışdığına görə incikliyini də unutmuşdu. Ustalarla birgə vaxtı qovur, səhər açılan işi başa vurmağa çalışırdı. Nə iş gördüklərini fikirləşməyə də vaxtı qalmırdı. Amma bir-iki dəfə evin qarşısında durub onun görkəminə tamaşa etmişdi. Fənər işığında ucalan tikinti yavaş-yavaş ev şəklini alırdı. Hər dəfə evə baxandan sonra bir qədər həyəcanlanır və fikirlərində nə isə anlaşılmaz bir dəyişiklik duyulurdu, özü də yavaş-yavaş bu evə bağlanmağa başlayırdı...

Damin üstünə axırını kirəmid qoyulandan sonra ustalar alətlərini yığıdırıb, heç evə baxmadan yola düşdülər...

Evin ətrafı kərpic, kirəmid, ağac parçaları və başqa tör-töküntü ilə dolu idi. Arsen evin qarşı tərəfini təmizləməyə başladı və bu işi tək görməli oldu. Yrbən onun tək işlədiyinə dözə bilmir, tez-tez evə girib-çixır, hər iki otağı dolanır, pəncərələri açıb-örtürdü. Arsen ona bir qədər araq vermək üçün üç dəfə haylamalı oldu. Yrbən yaxınlaşıb araq payını cəld başına çəkdi və evinə dönməyə tələsdi. O, nə gecənin soyuğunu, nə də yorğunluq duyurdu. Əziz də bərk həyəcanlı idi. Arsen dedi:

— Tələsməyin, evi tikməklə iş bitmir. sonrakı işlərdən də danışmaq lazımdır. Qalan işlər isə bir gecənin işi deyil.

Arsen həyətdə bağ salmaq, toyuq hini, donuz damı tikmək istədiyindən danışır, Yrbən isə diqqətlə və sakitcə qulaq asırdı.

— Evə yığışandan sonra işiniz çox olacaq. İrəlidəki payızda isə işiniz daha da artacaq. Anamdan xahiş edəcəyəm ki, Jakryo sahəsini sizə versin. Səpinə qədər yeri belləyib hazırlayarsınız. qışda da bekar qalmayaçaqsınız.

Görəcəyi işləri təsəvvürünə gətirdikcə Yrbənin ürəyi açılırdı. Gözləri önündə abad ev-əşiyi canlanırdı.

— İndi isə, istəyirsiniz gedək Vuatüryeni xəbərdar edək. Zənnimcə qapını bağlasaq yaxşıdır.

— Hə, elə mən də o fikirdəyəm — deyərək Yrbən cavab verdi.

O yenidən evə girib həvəslə pəncərələri örtürdü. Sonra isə çölə çıxıb açarla qapını bağladı. Açarı çıxaranandan sonra onu hara qoyacağını fikirləşdi. Arsen irəlində onu gözləyirdi və bu anda qapı qarşısına çıxmış İulyeti görüb əl işarəsi ilə salamladı. Qoca bir an fikirləşəndən sonra açarı cibinə qoydu və bu hərəkətdən şirin bir həzz aldı. yola çıxandan sonra o dəfələrlə dönüb evinə baxdı. Kənardan baxanda bu yerdəki dəyişiklik daha çox nəzərə çarpırdı. Ev gözdən itəndə Yrbən Arsenin qolundan tutdu və dostcasına sıxdı. O artıq ev haqqında fikirləşmirdi, gecə itmiş hesab etdiyi səadətini, səhər çağı yenidən tapdığına sevinirdi. Qəfildən yorğunluq və yuxusuzluq ona güc gəldi və bütün bədəninin ağrıdığını duydu. Ağır bir yük aparırmış kimi uca qaməti azacıq əyildi. Əlini Arsenin çiyninə qoyub ona söykəndi və bu yaxınlıqdan həzz aldı.

Vuatürye həyətdəki mətbəxdə tək idi. O, pəncərənin həcəmasından asılmış güzgüyə baxa-baxa üzünü qırırırdı. Bazar günü olduğuna görə qızı və xidmətçilər hələ də yatırdılar. Vali səhərin səhər çaqlarını xoşlamırdı. Səhərin toranı, soyuq mavi səma dini deyimləri xatırladırdı. Gözəgörünməz Tanrı insanın bütün vücuduna siyarət eləyir, nə sitayişə, nə də mərhəmət paylamağa ehtiyac olur. Məryəm ana və başqa müdafiəçi müqəddəslər isə səhərin bu soyuq aydınlığında kilsənin qorxulu gözləri ilə günahları müşahidə edirdilər. Vuatüryenin fikri qarışmışdı. Tanrının böyüklüyü, qəzəbi onu dəhşətə salırdı. Onun müasirlik ideali heçə enirdi. Belə anda vilayət deputatının mətbəxin divarından asılmış şəklinə baxanda, adətən onun mənalı görünən gözləri öz mənasını itirir, əzəmətli qara saqqalı isə süpürgəyə bənzəyirdi. Qəfildən vali ülgücü üzündən aralayıb şəklə tərəf döndü və mızıldandı: "Siz məni yamanca əngələ salmışınız!" Sonra o yenə üzünü qırmağa başladı və bir azdan sonra yenidən şəklə tərəf döndü: "Sizin çərənəmləriniz məni hər şeydən məhrum edəcək". O üçüncü dəfə şəklə tərəf döndəndə dedi: "Sizə açığımı deməliyəm, cənab Flaqus, deməliyəm ki, zəhləmi tökmüsünüz". Həyətdə xoruz banlamağa başladı. Vuatürye boğazındakı axırını tükürdü qırxdığı vaxt əlində ülgüc əsməyə başladı. O yenidən şəklin qarşısına qayıtdı və əllərini çütləyib yalvarıcı, itaətkar bir səslə mızıldadı: "Cənab deputat, cənab deputat..." Arsenlə Yrbənin həyətdə girməsi yalvarışı yarımqıq qoydu. O, gündəlik iş-gücünə, vəzifəsinə qayıtdı. Səmimi təbəssümlə gələnlərin qarşısına çıxdı. Yrbənə ev tikilməsindən xəbərdar olsa da, alicənablıq göstərərək özünü bilməməzliyə vurdu, onları diqqətlə dinləyib, təbəssümlə razılığını bildirdi. Valinin bu ustalığına Arsen də heyran qaldı.

15.

Keşiş ayaqlarına güc vermədən Volodever enişini enirdi. O, yolun bu hissəsini çox xoşlayırdı. Köhnə velosipedi üzəşəği özbaşına şütüdükcə ona elə gəlirdi ki, həmişə arzuladığı təzə, parıltılı velosipedin üstündə uçur. Lakin bu bazar günü onun qayğıları təzələnmiş, keyfi pozulmuşdu. Keçən həftədən bəri Vuivra haqqında söz-söhbət xeyli azalmışdı. Onu yenə də görünələr olmuşdu, amma əvvəlki vahimə çəkilmiş, adamlar onun mövcudluğuna adət eləməyə başlamışdılar. Keşiş isə bu əhvalatın camaata güclü təsir edəcəyinə və dinə qaytaracağına, bununla da dinsiz radikalları yerində oturma biləcəyinə ümid edirdi. O, Vuivranın az görünüb, az həyəcan doğurduğuna görə hirsələnmişdi. Vuivra az qala adi bir kənd adamına dönmüşdü və camaat ondan çox Mindörlərin böyük qızı haqqında danışırdı. Keşiş enişi rahat endiyi vaxt fikrə dalmışdı. Xəyalına gətirirdi ki, Vuivra ilanların köməyi ilə kəndin qırxdan çox mal-qarasını gəbərtmədən sonra gecənin qaranlığında kilsəyə gəlir və müqəddəs guşəyə ilan yumurtaları yığır. Keşiş bunu görür, kilsənin qapısını bayırdan bağlayıb camaatı köməyə çağırır. Camaat yığışandan sonra o qapını açıb Vuivranı məhv etmək üçün tək içəri keçir. Qız keşişi yoldan çıxarmaq üçün lüt soyunur, məzə verir; keşiş isə onun üstünə müqəddəs su çiləyib əsl simasına qaytarır. Vuivra caynaqlarını açıb onun üstünə cumur, nizəyə oxşayan zəhərli dili ilə onu sancmağa çalışır, ağızından alov püskürür. Keşiş latınca dua oxuyub onun dilini düyünləyir, qarnına bir təpik ilişdirib əlindəki xaçı ona tərəf uzadır. Vuivra nalə çəkib yerə yığılır, zarıyır və tüstü-duman içində boğula-boğula etiraf edir ki, Tanrıdan böyük qüvvə yoxdur; toplanmış Volodever əhalisi isə hadisənin şahidi olub həyəcan içində dua oxuyur. Onların içərisində Vuatüryenin də qorxaq səslə dua oxumasına tamaşa etmək ona xüsusi ləzzət verir. Enişin sonuna çatanda keşiş xəyalından ayrıldı. Fikirləşdi ki, Vuivra qədim bir dini əfsanənin bəhrəsidir və onun görünməsi heç dinin yada düşməsinə də kömək etmədi. Bu kəndin camaatını heç nə ilə təəccübləndirmək mümkün deyil. Əgər sabah Allahın özü bütün mələkləri ilə gəlib kənddə yaşayası olsa, bir həftə ərzində Vuivranın qonşuluğuna adət edən camaat ona da təəccüblənməyəcək...

Arsen otlağın vəziyyətini öyrənmək üçün Vyey Vevr düzündə dayandı. İnəklər otlağı sümürüb tapdaq etmişdilər. Mindörlərin qonşuluğundakı darı zəmisini isə çoxdan biçilib yığılmış və bozarmış zoğlardan başqa bir şey qalmamışdı. Sahənin payızda şumlanmasına ehtiyac olub-olmadığını götür-qoy etdiyi vaxt o, Böyanın yaxınlaşdığını gördü və diksindi. Onlar danışmışdılar ki, Böya birbaşa Nu gölünə getməlidir və ikinci dəfə görüşməyə ehtiyac yoxdur. Qısaqol köynək, yüngül çəkmə geymiş Böya arxayın addımlarla yaxınlaşıb dedi:

— Bir az gecikmişəm, amma qaçıb özümü yormağ istəmədim. Rekviyemə görə gecikdim, bir az əvvəl Jüdenin kafesində mənimlə savaşımaq istəyirdi.

Çoxdan idi ki, Böya yerli pətua ləhcəsi ilə deyil, şəhər dili ilə danışırdı və bu danışığı tərzi Arseni bir az çaşdırırdı. Böya sözüünə davam elədi:

— O, lül-qəmbər idi. Kafədə bağırırdı ki, siz hamınız toz-torpaqlı kəndçilərsiniz. Təkcə Robide ali irsin nümayəndəsi, on min frank gəliri olan ailənin qızı idi. Mən də dözə bilməyib dedim: "Sənin o Robideni mən Dol şəhərində çox görmüşəm. Karm meydanı tərəfdə yarım frank pula özünü polşalı fəhlələrə, murdar adamlara satırdı. Belə bivec bir qarışa başqa kişilər heç on su da xərc çəkməzdi". Rekviyem özündən çıxdı: "Donuz, sən paxıllıqdan belə çərənləyirsən". Sonra da dedi ki, Robidenin iyirmicə yaşı var, yanvara qədər o hələ qız idi, əsl ağa xanımı kimi geyinirdi, kim onun əleyhinə bir söz desə onu diridiri basdıraram və i. a." Mən isə...

Onlar otlaqda yanaşı gəzinir, Böya hütüləyərək, Rekviyemlə olan davasını tam təfəsilatı ilə danışırdı. Elə bil qarşıda duran çətin əməliyyatı unutmuşdu. Axırda yenə özü

əsl məqsədinə qayıtdı. Lakin o görəcəyi işdən, yaxud bu iş üçün tökdüyü plandan danışmadı. Belə çıxırdı ki, əməliyyatı uğurla keçirəcəyinə heç şübhəsi yox idi. Əsasən qiymətli daşı ələ keçirəndən sonra görəcəyi işlərdən danışdı. Deyirdi ki, daşı satan kimi Bezansondakı ən iri kafeni, ən məşhur dəlləxnanı satın alacaq, bir amerika maşını da alacaq, qışda şəhər teatrında gördüyü bir aktrisanı özünə məşuqə edəcək, işə götürdüyü cavan qızlarla yatmaqdan çəkinəcək və i. a...

Böyanın mənasız çərənləməsi, ələlxüsus görəcəyi işin çətinliyi barədə fikirləşməməsi Arseni təəcübləndirirdi. Fikirləşirdi ki, görəcəyi işi əvvəlcədən mərhələ-mərhələ ölçüb-biçib dəqiqləşdirə bilməmək kişi üçün ən böyük qəbahət sayılmalıdır. Bu vaxt o duydu ki, Böyadan zəhləsi gedir. Böya isə hələ danışdı:

— Daşı satmaq üçün yəqin Parisə getməli olacağam. Amma satan kimi sənənin payını göndərəcəm. Tən yarısını göndərəcəm. Özün bilirsən ki, mən haqq-hesabda düzgün adamam.

— yarıya-yarı söhbəti yoxdur. Mənə pulun dördə birini verərsən. Çünki risk eləyən sənənsən, mən yox.

— Eh! Risk nədir? Bu yüngül çəkmələrlə qaçanda dünyanın heç bir ilanını mənə çata bilməz.

— Bura bax, ilanlar hər yandan çıxacaq. Bu sənənin fikirləşdiyindən qədər də asan iş deyil, qorxuludur. yadında saxla, elə ki, gördün baş tutmur, daşı at yerə.

— Elə qiymətli daşı əldən verim? yox çanım? Yox dostum, sən hələ mənə yaxşı bələd deyilsən.

Arsen duydu ki, işin çox təhlükəli olduğunu Böyaya bu dəfə də anlada bilməyəcək və öz borcunu yerinə yetirmiş kimi soruşdu:

— Heç olmasa kilsəyə getdinmi?

Böya ayıblı bir iş görübmüş kimi gülümsəyərək dedi:

— Hə, kilsəyə gedib etiraf elədim, bu səhər dua da oxumuşam. Elə bunları da sənənin xatirinə elədim.

Arsen tamam arxayınlaşdı və daha onun danışığına məhəl qoymadı. Bir az aralanandan sonra o Böyaya işarə elədi ki, daha danışmasın, gölə yaxınlaşdılar. Sonra o irəli keçdi və arxaya çevrilmədən meşəyə girdi. Görüşə vaxtında gəlmiş Vuivra soyunub gölün qırağında uzanmışdı, donu və yaqutu isə bir neçə addım aralıda idi. Qızın dərisi gündən yanıb bir az da tündləşmiş, çəhrayı darı çörəyinin rəngini almışdı. Başını qolları üstünə qoyub gülməzləri ilə Arsenə baxırdı. Arsen də təbii, mehriban bir təbəssümlə gülümsədi. Vuivra ilə görüş xoşbəxtlik, həyəcanlı bir sevinc gətirir, sular, ağaclar, səma ilə təması xatırladırdı. O ilk dəfə duyurdu ki, təbiət və meşə də göz oxşaya bilərmiş.

— Salam, — deyərək qıza yaxınlaşdı — bir az gecikmişəm. yolda tanışlar rast gəldi, ləngitdilər mənə.

Vuivra gülə-gülə ayağa qalxdı, qollarını Arsenin boynuna doladı. Arsen də gülmək istəyirdi. Doğrudur, o belə mehribanlığı xoşlamırdı, amma az sonra duydu ki, xoşhallanır. Qız onun qulaqlarını astaca dişləyərək pıçıldayırdı: "Sevirəm səni". "Elə mən də səni sevirəm" deyərək pıçıldasa da Arsen onu ehmalca araladı və qoluna girərək dedi:

— Gəl, istəyirəm bir az o yanda gəzinək.

Arsen bu sözləri deyib irəlilədi. Qız etiraz eləmədən ona qoşuldu və gölün sahilinə irəlilədi. Arsen istəmirdi ki, Böya onun çıpaq bir qızla qol-qola gəzinməsinə tamaşa eləsin. Vuivra isə sevincək dil-dil ötürdü:

— Sənənin o çöl-bayır kostyumun xoşuma gəlir. Adi günlərdə geydiyindən balağı dar, sallaq şalvardan o yaxşıdır və sənəyə yaraşır. Hər halda sən başqalarından təmiz geyinirsən. Ən çox xoşuma gələn isə qara lentli dəyirmi şlyapandır. Şapka qoyanda daha sərt görkəmin olur. Qara kostyumun səni bir az qüssəli göstərir, amma zərif görkəm verir, yəqin sənə elə belə geyim gərəkdir...

Onlar vadiyə çatıb suyun qırağı ilə quru qamışları tapdaya-tapdaya irəliləyirdilər. Qəfildən vahiməli, dəhşətli bir bağırtı eşidib dayandılar. Vadinin çökəyində olduqlarına görə əvvəlki yerlərini görə bilmirdilər. Göllə meşə arasındakı kolluqlar cana gəlmişdi və dəstə- dəstə ilanlar səs gələn tərəfə axışdırdılar. Vuivra sakit səslə dedi:

— yenə kimsə mənim daşımı götürmək istəyib.

— İlanları geri çağır! — deyər Arsen əmr etdi.

— yox, bacarmaram. Axı mən imkan verə bilmərəm ki, mənim yaqutumu aparsınlar.

— İlanlara fit çal, deyirəm sənə.

yenə qışqırıq səsi eşidildi. Lakin bu dəfə səs daha zəif, daha qısa idi və can verən adamın zarılına bənzəyirdi.

— Bu dəqiqəcə ilanları geri çağır, eşitmirsən?

— Daha mənası yoxdur. O indi ölmüş olar.

Bu sözləri deyib Vuivra dodaqlarını gərib uzun bir fit çaldı. Arsen onun qolunu buraxdı, kiçicik çəhrayı gözlərini qızın üzünə zillədi. Vuivra onunla birgə geriye qaçdı. Əvvəl uzandığı yerə yaxınlaşanda dayandı və çılpaq bədəni cansız bir heykələ döndü. Günün işığı onun dərisinə yüngül bir işartı, qara saçlarına isə gözqamaşdırıcı bir parıltı vermişdi. Vuivra bir az susub dilləndi:

— O ölüb. Yz-gözündə də sağlamat yer qalmayıb.

Arsen geriye dönüb meşəyə tərəf getdi.

— Hara gedirsən?

Arsen cavab vermədi, heç çevrilib geriye də baxmadan cığırla irəlilədi. Vuivra yenə "hara gedirsən?" deyər onu səslədi və səsindəki nigarançılıq açıqca duyulurdu. Arsen hikkəli addımlarla irəlilədiyi vaxt qəfildən dayandı. Qarşısında iki gürzə tələsmədən cığırını keçirdi. Onların arxasınca başqa ilanlar da keçirildilər. Az vaxtda onun qarşısından on beşə yaxın ilan keçdi. Arxa tərəfdən də ilanlar keçirildilər. Arsen fikirləşdi ki, bu ilanlar Vuivranın fitindən sonra hücumdan geri dönənlərdir. Bəlkə də işləri yarımçıq qaldığına görə ovqatları pozulmuşdu. Onlar könülsüz-könülsüz sürünür, hərdən başlarını qaldıraraq cığırın ortasında donub qalmış adamın gözünün içinə baxırdılar. Lap yaxınlıqdan keçən ilanlardan biri gözünü onun gözlərindən çəkmədən dayandı və yuxarı qalxmış başını yelləməyə başladı. Çənəsinin altındakı sallaq, sarımtıl dəri də titrəyirdi. Arsen qəzəbdən boğulsa da, özünü ələ aldı. bu ilan sürüsü ilə vuruşub qana batdığı anı yadına salıb qorxudan çox, qürur hissi keçirirdi. O, bıçağını cibində açmışdı və cığırın kənarındakı fındıq ağacından qırılıb sallanan yoğun bir çubuğu gözaltı eləmişdi. Fikirləşirdi ki, Vuivranı köməyə çağırmaqdan vuruşa-vuruşa ölmək yaxşıdır. Amma hiss edirdi ki, hələ hirsli soyumamış bu ilanları coşdurmaq ona xeyir verməz. Başını qana bulaşmış bir ilanın səbrlə keçdiyini görəndə isə qəzəbini boğa bilmədi və əlini qırılmış budağa tərəf uzatdı. Bu hərəkəti sezəndə onun qarşısında duran başqa ilan hərəkətə gəldi, cığırını keçib kola girdi. Sonra heç bircə dəqiqə keçməmiş cığır boşaldı. Qəzəbdən Arsenin rəngi bozarmışdı. Çubuğu təmizləyib əlində sballayandan sonra yoluna davam elədi. Ondan xeyli irəlindən bir neçə ilan da keçdi. Arsen çubuğu onların iti baxışlarından gizlətmək üçün arxasında tutmuşdu. Vyey Vevr düzünə çatana yaxın gördüyü axırıncı ilan iri bir gürzə oldu. Sərt gözlərini ona zilləyib lap yaxınlıqdan keçirdi. Arsenin dayanmadan irəlilədiyini görəndə ilan başını qaldıraraq qəzəblə fişıldadı. Arsen sərrast və güclü zərbə ilə vurub ilanın bel sümüyünü qırdı. öeyvan onun üstünə atılmağa çalışsa da qatlanıb yerə düşdü, qəzəbli gözlərini rəqibindən çəkmədən çənəsini əsdirdi. Arsen ağacın ucu ilə onun başını yerə sıxıb əzdi və əzabla qıvrılmasından həzz aldı. Axırda ilanın cəsədini ağacla itələyib cığırdan kənara atdı.

Evə qayıdarkən Arsen Böyanın ölümü haqqında fikirləşirdi. Əhvalat onu qüdsələndirsə də vicdan əzabı duymurdu. Bu hadisə ilə əlaqədar bütün təfəsilatı yadına salır, ölçüb-biçir və nəhayət özünü günahsız bilirdi. Kafedəki görüşdə Vuivra barədə sözə

o başlamamamışdı. Böyanın sualına isə cavab vermişdi ki, Vuivra ilə tez-tez görüşür. yalan danışmamışdı. Böya qiymətli daşı ələ keçirmək istədiyini bildirdikdə isə işin necə qorxulu olduğunu izah eləmişdi. Böya inadkarlıq edəndə ehtiyatlı olmaq üçün məsləhətlər vermişdi. Fikirləşirdi ki, ayağının ağrıdığını, qaça bilmədiyini də yalan deməmişdi. Bəli, həmin gün topuğunu zədələmişdi. Gecəki işin yorğunluğundan sonra səhər bir az axsayırdı da. "yox mənim heç bir günahım yoxdur" deyər fikirləşirdi. Elə indicə əlimdən gələn elədim, Vuivraya acıqlandım ki, ilanları geri çağırınsın. öç mən olmasam da Böya əvvəl-axır o daşı oğurlamağa çalışacaqdı. İndiyə qədər başqaları da belə cəhd göstərmişdi. Arsen fikirləşirdi ki, əslində Böyanın ölümünə görə heç təəsüflənməyinə də dəyməz. Tənbəl, bacarıqsız, heç kimə, heç nəyə xeyri dəyməyən bir adamın ölümü bədbəxtçilik deyil və ona yanmaq ikiüzlülük olar. Bu bədbəxt yaşayası olsaydı Vuatüryenin bütün var-dövlətini dağıdacaq, arvadını bədbəxt edəcək, ömrünün axırını isə səfalət içində keçirəcəkdi. Əvəzində isə o belə bir ömrü yarımçıq qoymuş, cəsarət tələb edən bir iş uğrunda həlak olmuş, bəlkə də rəğbət qazana bilməmişdi. Hələ üstəlik xeyirxah bir dostun məsləhəti ilə səhər kilsəyə gedib günahını yumuşdu. Əgər çox yaşasaydı dünyasını daha çox günahla dəyişəcəkdi.

Arsen belə fikirləşib öz vicdanına təskinlik verdi və daha Böya haqqında fikirləşməməyə çalışdı.

16.

Bütün gecəni yatmayıb Böyanı gözləyən anası səhər tezdən Vuatüryegilə getdi ki, bəlkə oğlundan bir xəbər bilər. Güman edirdi ki, oğlu hara getdiyini nişanlısına demiş olar. Amma nə qızın, nə də atasının heç nədən xəbəri yox idi. Vuatürye dedi:

- Bəlkə dünən Dol şəhərinə gedibmiş, axşam ləngidiyinə görə qayıda bilməyib.
- Velosipedini götürməyib. Yox, o uzağa getməyib, təsdiq başına bir iş gəlib.

Arvadın baxışları çaşqınlaşmışdı. Vuatürye qırx üç yaşında qarışmış bu qadına baxır və fikirləşirdi ki, bir vaxt əyalətin ən gözəl qızı sayılan bu xanım son illər oğlunun xiffətini çəkməkdən bu günə düşüb. Roz istəyirdi ki, ona ürək-dirək versin. Həm də fikirləşirdi ki, bəlkə elə Böya da birinci nişanlısı kimi onu qoyub başqa bir qıza qoşulub. Lakin hələ ümidi olduğundan dilə gətirmədi.

Qadın mızıldadı:

- Onun başına bir iş gəlib, mənim daha şübhəm yoxdur. Allah mənə cəza verir.

Tanrının cəza verməsini bir zərurət kimi qəbul eləsə də qarının sözləri Vuatüryeni coşdurdu:

— Boş-boş danışmayın! Allah ancaq arvadların şüurunda mövcuddur, elə bunun sayəsində də keşişlərə qazanc yeri yaranıb. Allah yoxdur, eşidirsənmi, Allah yoxdur!

Dul qadın isə başını bulayır, təkrar edirdi ki, allah ona cəza verir. öansı günahına görə cəza aldığı isə həm Vuatüryelər ailəsi, həm də bütün kənd bilirdi. 1917-ci ilin bir qış axşamı 60-cı piyada polkunun kapralı Böya icazə alıb gözlənilmədən evinə gəlmişdi. Evində isə arvadını qonşu Sepesyer kəndindən olan donuz alverçisi Nestor Qlinqua ilə eys-ışrətdə görüb birbaşa vağzala qayıtmışdı.

Yç həftə sonra kapral könüllü olaraq qorxulu bir əməliyyata gedib həlak olmuşdu. Dul qalmış qadın vicdan əzabı çəkmədən arxayın bir həyat sürmüşdü. Uzun illər keçəndən sonra, oğlu böyüyüb fərsizin birinə çevrildiyi vaxtdan, nigarançılıq keçirməyə başlamışdı. Oğlunun heç bir sənət qazana bilməyən əfələ çevrildiyini duyduqca qadın öz keçmiş günahını yada salır və fikirləşirdi ki, həmin günahın cəzasını əvvəl-axır çəkməlidir.

Vuatürye dedi:

— Gəlin bir yaxşı-yaxşı fikirləşək. İndi ki, deyirsən o uzağa getməyib, deməli ona heç nə olmayıb. Başına bir iş gəlsə bilərdik.

— O tez-tez Vuivra haqda danışır. Həmişə o barədə fikirləşirdi. Qorxuram ki, onun qiymətli daşını götürmək fikrinə düşsün. Dünən səhər etiraf üçün kilsəyə getmişdi.

Vuatüryə yenə açıqlandı və bildirdi ki, Vuivra söhbəti də keşişlərin uydurmasıdır və ona ancaq kəmsavadlar inana bilərlər. Nəhayət, axtarışın bir xeyir verəcəyinə özü inanmasa da, qadını arxayın etdi ki, oğlunu axtartdıracaq. Evdəki xidmətçiyə göstəriş verdi ki, gedib çay sahilindəki iki kilometrlik sahəni axtarsın. Əzvi velosipedə minib meşə nəzarətçisini axtarmağa getdi ki, onu göllərin kənarını yoxlamağa göndərsin. Meşə nəzarətçisini tapa bilməyən vali yolda Rekviyemi gördü. O, xəndəyin qırağında oturub əlində tutduğu çiçəyin ləçəklərini yolurdu. Vali velosipeddən düşüb onu səslədi. Rekviyem isə başını qaldırmadan, əli ilə işarə etdi ki, mane olmasın və dodaqaltı mızıldanırdı:

— Az sevir, çox sevir, ehtirasla sevir... Hə, deməli o məni ehtirasla sevir. O gedəndən bəri yüz dəfə fal açmışam, hər dəfə də məlum olur ki, sevir məni. Yəqin sən də fikirləşirsən ki, mən boş danışırım. Amma o indi öz qəsrindədir, istəkli itləri ilə birgə gül-çiçəkli bağçada gəzinir və hər an məni yad edir. Hər halda ağır dərdidir.

— Hə, əvvəl-axır gələcək. gəlib səni öz qəsrinə aparacaq, nigaran olma.

— yox, Fostən, bu mümkün deyil. Valideynləri heç cür razı olmazlar ki, o adi bir qəbirqazanı sevsin. Axı mən doğrudan da adi bir qəbirqazanam. Başqa bir misal götürək. Əgər mən sənə qızınla evlənmək istəsəm, bəlkə elə sən də razılıq verməzdin.

Vuatüryə cavab vermək əvəzinə acıqla əlini yellədi, Rekviyem isə sözünə davam etdi:

— Görürsənmi heç sən də qızını mənə verməzdin. Sən özün kimsən axı? Kəndin valisisən, məlum məsələdir, pulun da var, gəlirin də. Amma onun valideynləri ilə müqayisədə sən heç nəyə. Səninlə müqayisədə isə qəbirqazan heç nədir.

— yaxşı, hər halda səndən bir xahiş eləməyə istəyirəm. Bu gecə Qüst Böya evə qayıtmayıb, anası da beyninə salıb ki, Vuivranın daşını götürmək istəyəndə onu ilan vurub. Əzvi də başa düşürsən ki, bu boş arvad söhbətidir, amma onu sakitləşdirmək üçün gedib çöl-bayırı axtarmaq lazımdır.

— Əgər anasına yazığım gəlməsəydi bir şüşə şərab nəzir deyərdim ki, o gədəni, sənə Qüst Böyanı ilanlar didmiş olsun. Əzvi bilirsən ki, mən zalım adam deyiləm, amma belə bir donuza qəbri həvəslə qazardım. İüdenin kafesində mənə dedi ki, sözlər hələ qulağımdadır. Mən kafeyə elə-beləcə getmişdim. İçib-eləyən deyiləm.

— yaxşı, mən səndən xahiş eləməyə istəyirəm ki, gedib Şene gölünün ətrafını gəzib baxasan. Mən də gedirəm Arsenə deyim ki, Nu gölünün ətrafını yoxlasın, evi oralara yaxındır.

Yrbənin təzə evinə çatanda gördü ki, Müzelyelər meşənin kənarındakı tarlada taxıl biçirlər və onların yanına gəldi. İşı dayandıraraq valiyə diqqətlə qulaq asandan sonra Viktor gülümsəyib dedi ki, narahat olmağa əsas yoxdur. Bir gecəni başqa yerdə qalmış adamı ölmüş saymaq olmaz. yüz cür səbəb ola bilər və arvad söz-söhbətinə görə narahatlığa dəyməz. bu mövzuda xeyli danışdılar, lap Yrbən də söhbətə qoşuldu, Arsen isə qəti bir söz demədən söhbətə qulaq asdı və bəzi suallara qısa cavab verməklə kifayətləndi. Adətən az danışan olduğundan onun susması nəzərə çarpmadı. Əzvinü sakit aparsa da hərdən xırda gözlərini bir nöqtəyə zilləyib fikrə getdiyini duymaq olurdu. Vuatüryə üzünü ona tutub dedi:

— Bura gəlməkdənsə elə Nu gölü tərəfə gedib oraları gəzinə bilərdim. Heç sizi də narahat etməzdim. Amma çoxdandı ki, o tərəflərə getmədiyimdən, qorxuram cıgırı səhv salım.

Əslində o hər cığıra yaxşı bələd idi. Vəzifə borcuna görə meşəni tez-tez gəzməli olur, göllərə baş çəkir, hətta balıq ovuna da nəzarət etməli olurdu. Lakin baxışlarının çəşqinliyi və arıq sifətinin ifadəsindən açıqca duymaq olurdu ki, meşəni tək dolanmaqdan qorxur. O həm Vuivra ilə rastlaşa biləcəyindən çəkinir, həm də insan tələyinin hakimi olan böyük və

qorxulu Tanrı ilə üz bəüz və tənha qalmaqdan qorxurdu. Arsen bircə kəlmə sözlə Yrbəni ona qoşa bilərdi, amma şübhə doğurmamaq üçün özü getməli oldu və valiyə dedi:

— Mən sizinlə gedərəm, beş dəqiqəlik yoldur.

Arsen valini gölün kənarına, dünən Vuivradan ayrılardan sonra qayıtdığı cığırda apardı. Sahildə ot çox da uca deyildi, amma hər halda yerə uzanmış adam görünməyə də bilərdi. Arsen valini gölün ətrafına fırlatmaq fikrindən vaz keçib, işi uzatmamaq naminə vadiyə tərəf gəldi. Göl ilə meşə arasındakı ərazidə səhər-səhər əsl bahar havası duyulurdu. Vuatürye köksünü ötürüb fikirləşdi ki, bu gözəl mənşərdə meydilə də rastlaşa bilər. Təbiətin bu gözəl guşəsində gözəgörünməz bir qüvvə onun üçün ağır bir cəza da hazırlaya bilər, Vadinin dikinə qalxanda Arsen elə ilk baxışdan Böyanın cəsədini sezə bilmişdi. Cəsəd onun ilanlarla döyüşdən sonra Vuivra ilə yanaşı uzandığı yerdə, kol topasının yanında idi. İlanların dəryazla doğranmış cəsədlərini elə ilk gecə qurd-quş daşıyıb aparmışdı. Vuatüryenin gözüne bir şey dəymədi. Arsen kolların arası ilə elə bir yol seçdi ki, Böyanın cəsədi ilə qəflətən rastlaşsınlar. Növbəti topanın arxasından çıxanda üçcə addım irəlində cəsəd göründü və Vuatürye diksinib qışqırdı. Böya arxası üstə uzanmış, qol-qıçını bədəninə tərəf yığmış, biləklərini sinəsinə sıxmışdı. Didik-didik olmuş sifətindən ət qırıqları və qulağının bir parçası sallanmışdı. Sızmış qara qana milçək yığışış, ət qırıqlarına isə qarışqa darışmışdı. Çənəsinin altına dirənmiş əlləri dişlək-dişlək idi və onlardan da qara ət parçaları sallanırdı. Cəsəddən az aralıda cib bıçağı parıldayırdı və həmin bıçaqla öldürülmüş bir gürzənin cəsədi də yaxınlıqda idi. Arsen təsəvvürünə gətirdi ki, Böya işinin bitdiyini başa düşəndən sonra belə təslim olmaq istəməyib, vuruşub, heç olmasa bir gürzə öldürməklə öz intiqamını almağa çalışıb. Arseni Böyanın ölümündən çox həmin döyüş mənşərsinin təsviri həyəcanlandırırırdı. Vuatürye dilə gəldi:

— Aman Allah, bu zavallı oğlunda heç salamat yer qalmayıb. Çalışmaq lazımdır ki, anası onu bu halda görməsin, yoxsa yuxu üzünə həsrət qalar.

Onların hər ikisi papaqlarını götürüb xaç çevirdilər. Arsen cib yaylığı ilə Böyanın üzünü örtüdü. Sonra çalışdı ki, onun qatlanmış qıçlarını açıb uzatsın, amma gücü çatmadı. Meyit qıçlaşmışdı. Vuatürye dedi:

— Dəymə qoy necə var, elə də qalsın. Jandarmlar gəlincə heç nəyə toxunmaq lazım deyil. Mən gedib jandarm idarəsinə zəng edərəm.

— Burada heç jandarmlıq bir iş yoxdur. Onlar da baxıb deyəcəklər ki, Böya ilan sürüsünə rast gəlib, vəssalam.

— Dəxli yoxdur, mən öz vəzifəmi yerinə yetirməliyəm. Sonra gedib anasına xəbər verərəm, daha sonra isə qızım ilə danışaram.

Meyiti tək qoymaq olmazdı. Vuatürye Arseni burada qoyub, özü meşə cığırı ilə yola düşdü. O indi Allahın qəzəbi haqqında deyil, öz vəzifə borcları və baş vermiş hadisədən keşişin məharətlə istifadə edəcəyi haqqında fikirləşirdi. Keşişin əlinə fürsət düşməsi onu daha da əsəbiləşdirirdi. Meşənin içi ilə irəlilədikcə fikirləşirdi ki, onu gözləyən cəhənnəm əzabına bu dünyanın din xadimləri daha böyük əzablar əlavə edəcək və Allahın özü dindarların yaratdığı bu məhkəmənin yüksək, ali bir hakiminə çevrilmək üzrədir.

Böyanın cəsədi yanında tək qalanda sonra Arsen onun ruhu naminə səmimi qəlbədən bir dua oxudu. Bu faciədə günahı olduğunu duymağa başlamışdı. Ölümə aparan yolu özü göstərmiş olduğunu fikirləşsə də, səmimi söhbətlərini yada salıb özünə təsəlli tapırdı. Əhvalatdan əvvəl zarafata salıb demişdi: "Bu işdə sənəin ölməyin mənə xeyir gətirər. Əgər sən ölsən, Vuatüryenin qızını mən alaram." Böya isə gülmüşdü. Hər şey onun özündən asılı idi.

Duanı oxuyub qurtarandan sonra Arsen pis günə düşmüş cəsədə baxa-baxa Böyanın o dünyadakı yerini təsəvvür etməyə çalışdı. Lakin çox çalışsa da heç cür təsəvvür yarada bilmədi və duydu ki, mərhumun ruhuna da laqeyd olmağa başlayır. Axı əgər Böyanın qızbaqlıq eləməyə imkanı və həvəsi itibse, əgər o şəhərdə kafə sahibi olub cürbəcür

kostyumlar geymək arzusundan məhrum olubsa daha ona Böya demək olarmı? Kilsə divarlarına çəkilmiş mənzərələri xatırladıqca Arsen özünü cənnətdə təsəvvür etməyə başladı: əynində gen bir əba vardı, əlində isə çiçək tutmuşdu. O, cənnətin həyətinə əkib-becərməyə bir yer aradığı vaxt məlakələr yaxınlaşıb dedilər ki, yox, olmaz, daha tər töküüb çörək qazanmaq vaxtı qurtarıb. Cənnət onun gözündə şumlanmış boz bir tarlaya, daha sonra isə rəngsiz və nəhayətsiz bir okeana döndü.

— Arsen! — deyə Vuivra onu səslədi.

Qız arxa tərəfdən ona yaxınlaşdı. Onun üzündəki təbəssümdə çaşqın bir nigaranlıq duyulurdu. Belə mülayim qadın təbəssümünü Vuivranın sifətində ilk dəfə görürdü və hirslənərək acıqlı səslə dedi:

— Sən burada nə qələt edirsən?

Qız cəsədə baxa-baxa dedi:

— Mənə acığın tutur, amma günahım yoxdur. Axı mən nə biləydim ki, o pusquda durub mənim daşımı götürmək üçün məqam gözləyir. yəqin sənə dostlarından biri imiş. Əzab çəkdiyini başa düşürəm.

— Məsələ onda deyil.

— Bəs niyə acığın tutur mənə?

Arsen cavab tapa bilmirdi. Əslində o Böyanın ölümünə görə deyil, qızın ona yaxınlaşdığına acıqlanırdı. Əhvalat baş verməzdən az əvvəl də Vuivra ilə qoşa görünməsini yadına saldı. O, səsini bir az yumşaldıb dedi:

— Çəkil buradan. İndi camaat gələcək. Bizi cəsədin yanında qoşa görsələr ağıllarına gələni fikirləşərlər.

Vuivra onun sözünə baxmalı oldu. Fikirləşdi ki, Arsen adi bir insandır və ətrafındakı adamların dedi-qodusundan çəkinməkdə haqlıdır. O bir az da ləngiyib Arsenlə yenə görüşmək istədiyini bildirdi. Arsen isə bir təhər səbrini basıb yenə görüşəcəklərinə söz verdi. Vuivra ağacların arxasında yox olandan sonra Viktor gəlib çıxdı, Vuatüryə ona əhvalatı danışmışdı və o meyitin doğrudan da Boyanın meyiti olduğunu görüb əmin olandan sonra yaylığı qaldırıb onun sifətinə baxdı və fikirli-fikirli dedi:

— Heç ömrümdə görməmişdim ki, ilanlar insan əti yesinlər. İlanın adam sancması məlum məsələdir, amma adamın həməni yerdəcə ölməsi şübhəli görünür. Bəlkə onu elə kim isə bir adam öldürüb. Meşənin ortasında kim isə vurub üz-gözünü dağıdıb, nə bilən olub, nə gören. Bəlkə də siçovullar gecə gəlib ətini didişdiriblər. Məncə burada Vuivaralıq bir iş yoxdur.

Arsen qardaşının səhv fikrə düşdüyündən razı qalıb dedi:

— Hə, elədir, nə cür desən fikirləşmək olar.

Viktor kinayəli səslə davam elədi:

— Əlbəttə elədir, fikirləşməyən adam səhv eləməkdən də qorxmur.

Viktor müxtəlif əsaslarla sübut eləməyə çalışdı ki, bu əhvalata Vuivra haqda sözsöhbətin dəxli yoxdur. Onun dəlillərinin bəzisi inandırıcı görünə də Arsen susub dururdu. Qardaşının laqeydliyini duyanda Viktor onun bu Vuivra söhbətinə inanıb-inanmadığını soruşdu. Arsen bezikmiş səslə cavab verdi:

— Mən onu görmüşəm.

Viktor çaşqın-çaşqın yüz sual yağdırdı:

— Harda, necə görmüsən? Axı sən heç bu barədə danışmırdın. Dünən axşam keşişlə söhbət eləyəndə də heç nə demədin.

Ağzından söz qaçırdığına peşiman olmuş Arsen acıqla cavab verdi:

— Onu mən özüm bilərəm. Sənə işin deyil.

— Hə, başa düşürəm, sən də Rekviyem və başqa sarsaqlar kimi danışsən. yoldan keçən tanımadığın bir qızı görüb fikirləşmişən ki, bu Vuivradır. Deməli mən də buralarda görmədiyim, yad cinsli bir it görsəm fikirləşməliyəm ki, bu da bir əcinnədir. Sübutun varmı ki...

Arsen onun sözünü kəsdi:

— Hə, sən deyən olsun, Vuirva haqda söz-söhbətlər yalandır. Axır ki, məndən əl çək, lap boğaza yığıldım.

— Bəlkə sənənlə danışmaq üçün papağımı götürüb təzim eləməliyəm?

— Sənə nə papağına, nə də papağının altındakına ehtiyacım var. Bircə onu istəyirəm ki, məndən əl çəkəsən.

Şəhərdən qayıdan gün Arsenlə Viktorun həyətdə mübahisə etdikləri vaxtdan bəri qardaşlar özlərini elə aparırdılar ki, guya aralarında heç nə olmayıb. Yzdə özlərini sakit göstərsələr də içdə kinləri soyumamışdı və bu kini bəzən bir-birilərinə baxanda da duyurdular. Çox vaxt da kinlərini bürüzə verməmək üçün bir-birinin sözünü udmalı olurdular. Luiz bu vəziyyəti duyur, oğlanlarının davranışını izləyir və ümid edirdik ki, ailə və iş-güc birliyi onların kin-küdurətini güclənməyə qoymaz.

Viktor hirsle qışqırdı:

— Birdəfəlik de ki, məndən zəhlən gedir.

Arsen cavab vermədi. Əslində elə doğrudan da neçə gün idi ki, qardaşından zəhləsi gedir, onun səsini eşidəndə belə əsəbiləşirdi. Viktorun səsinin ahəngi, ağıllı söz danışdığını sübut etmək cəhdləri onu haldan çıxarırdı. Arsenin susmasından daha da əsəbiləşmiş Viktor onun köynəyinin qolundan tutub bağırırdı:

— Bura bax, hər halda mənimlə belə rəftar eləməyə haqqın yoxdur. Bura bax, de görüm...

Arsen sərt hərəkətlə qolunu onun əlindən çəkdi. Viktor yenə onun qolundan tutmaq istəyəndə isə əlinin üstündən vurdu. Viktor daha da hirslənərək onun çiyinlərini qamarladı. Arsen isə cəld müdafiəyə keçərək əllərini onun çiyinlərinə atdı. Onlar kəllə-kəlləyə gəlmiş qoçlar kimi bir-birini arxaya itələməyə çalışırdı və bu cəhdləri döyüş adlandırmaq olmazdı. Onlar qüvvəcə bərabər idilər, amma Viktorun boyu nisbətən uca və qolları uzun olduğuna özünü daha arxayın hiss edirdi. Arsen isə boyunu bərabərləşdirmək üçün pəncələri üstünə qalxmışdı və onun bərk güc verdiyini duyanda Viktor qəfildən əllərini buraxıb kənara çəkildi. Əlləri boşa çıxmış Arsen ətalətini saxlaya bilməyib irəliyə səndələdi və az qaldı üzü üstə yerə sərilsin. Arsen geriye dönüb qardaşına cumdu və onlar bildikləri bütün fəndlərdən istifadə edib bir-birini yıxmağa çalışdılar, amma elə bu məqamda da qardaş olduqlarını unutmadıqlarına görə bir-birinə yumruq atmırdılar. Dartışa-dartışa o qədər diyirləndilər ki, bir də gördülər Boyanın ayaqlarına dirənilblər. Meyitə hörmət əlaməti olaraq dayandılar və çəkinə-çəkinə ayağa qalxdılar. Savaşa son qoysalar da heç biri ağzını açıb barışıq gətirəcək bir kəlmə kəsmədilər. Meşə nəzarətçisinin gəldiyini gören Viktor ona tərəf getdi. Tək qalandan sonra Arsen istədi evə qayıtsın, amma Böyanı tək qoya bilməyib ləngidi. Elə bu vaxt, bir az aralıda Beletin meşədən çıxdığını gördü. Vuatüryenin yaydığı xəbəri mal otardığı yerdə o da eşitmişdi. Qızciğaz meşənin alaqqaranlığından çıxıb, səhər günəşinin güclü şüalarından qamaşan gözlərini qıyaraq yan-yörəyə baxırdı. Arsen ona tərəf qaçdı və meyitə baxmağa imkan vermədən zorla meşəyə tərəf qayıtdı. Belet dartınıb onun əlindən çıxmaq istəyirdi:

— Burax məni, Allaha and verirəm, burax. Mən də baxmaq istəyirəm.

— Sakit ol. Orada qızların görəcəyi bir şey yoxdur. Gəl gedək.

— Doğru deyirlər ki, onun üz-gözünü ilanlar yeyib? Baxmaq istəyirəm, qoy bircə dəfə baxım.

Qızın həyəcandan səsi titrəyir, marağın gücündən gözləri parıldayırdı və o yenə dartınanda Arsen soruşdu:

— De görüm səkkiz dəfə doqquz neçə edər?

— Zəhləmi tökürsən. öçə aman vermirsən ki, mən də bir arzuma çatım. Arsen güldü və yol gedə-gedə onun boynundan tutdu. Qız çiyini ilə onu itələdi. Belet göl sahilindəki meyiti tez unudaraq deyib-gülməyə başladı. Onlar meşənin içi ilə irəliləyir, hərdən zarafatlaşır, cığırı itirir, budaqlardakı şəh damcılarını bir-birinin üzünə çiləyir, meşə

quşlarının səslərini yamsılayırdılar. Arsen heç vaxt özündə belə şən ovqat duymamışdı. O, səhərin xoş havasından həzz alır, xırdaca gözləri isə gün işığı düşmüş şəh damlları kimi parıldaırdı. Öündür otluğa çatanda Beletin şəhdən islandığını görən Arsen onu qaldırıb çiyinə aldı. Qız isə onun boynunda yerini rahatlayıb əsl süvariyyə döndü və yüyən əvəzinə hər iki əlinin barmaqlarını Arsenin ağzına keçirdi. Vyey Vevr düzünə çatanda onlar elə bərkdən gülüşürdülər ki, Belet bir anlıq susdu, meyidin onların gülüşünü eşidə biləcəyindən qorxuya düşdü.

17.

Keşiş cəhrə kimi cığıldayan köhnə velosipedi ilə Vuatüryenin həyətinə girəndə vali Senesyerdən gəlmiş jandarm işçiləri ilə söhbət edirdi. Jandarmlar da velosipedlə gəlmişdilər və istintaqı lazımı ciddiyyətlə aparırdılar. Meyiti yoxlayandan sonra Böyanı ilan vurub öldürdüyünü təsdiq eləmişdilər. Cəsəddəki diş yerləri buna sübut idi. Amma onlar istəyirdilər ki, cəsədi Senesyerin də həkimi yoxlasın. Onları şübhəyə salan əsas məsələ isə bu idi ki, Böyanın pulqabısı boş idi və deyilənə görə Jüdenin kafesində hesabı verib çıxanda onun çibində bir neçə franklıq əskinas qalıbmış. Buna Jüde də kafedə olmuş müştərilər də şahidlik edirdilər. Çünki Rekviyemlə savaşıandan sonra şəstlə hesabı verib pulun qalanını cibinə qoyduğunu hamı görmüşdü. Deməli oğurluq olmuşdu və bu oğurluqda ilanları günahlandırmaq olmazdı. Jandarmları maraqlandıran cəhətlərdən biri də bu idi ki, meşənin bu yerinə Böya nə məqsədlə gəlmiş. Böyanın bazar günü günortadan sonra qısaqol köynək və idman çəkməsi ilə evdən çıxması da jandarmlara qəribə görünürdü. Bazar günü bayramsayağı geyinməyə hamıdan çox cəhd edən bir adamın bu geyimdə çölə çıxması şübhə doğururdu. Volodever camaatı Böyanın bazar günü bu geyimdə Nu gölünün sahilinə nə məqsədlə getdiyini açıqlaya bilərdi, lakin istintaq zamanı camaatı sorğu-suala tutan jandarmlar bir dəfə də olsun Vuivranın adını eşitmədilər. Jandarm briqadının ləhcəsindən açıqca duyulurdu ki, Şimal tərəfdən gəlmədir və ona görə də yerlilər onunla Vuivra barəsində danışmağı əhəmiyyətsiz sayırdılar. Briqadirin müavini Badyo yerli olmasına baxmayaraq, camaat heç ona da Vuivradan söz açmazdı, çünki rəsmi istintaqda Vuivra kimi bir personajın adını hallandıрмаğın mənasız olduğunu anlayırdılar. Rekviyemin Böya ilə savaşı və onu hədələməsindən məlumatı olan jandarmlar onun vaxtını necə keçirməsi ilə maraqlandılar. Məlum oldu ki, o, kafedən gecə saat onda lül-qəmbər çıxıb və elə çox içibmiş ki, ayaq üstə dura bilmirmiş.

Keşiş velosipedini tövlənin divarına söykədi. Roz Vuatürye dəstədən ayrılıb onun qarşısına çıxdı. Qızın ağlamaqdan gözləri qızarmışdı. Arıq, solğun sifəti daha da pis günə düşmüş, donqar beli bir az da əyilmişdi. Keşiş qızın bu əzabında dini bir simvol duyurdu. Bir ilin ərzində iki dəfə məhəbbət acısı çəkmiş və gələcəyi əzablı görünən bu qızın tarixçəsi dini mövzuları xatırladırdı. Keşiş bir az səy göstərsə onu dinə sadıq bir quzuya döndərə bilərdi. O, qıza hüznə başsağlığı verdi, qız isə adi bir təzrlə dilləndi:

— Eh, cənab keşiş, mənim bəxtim gətirmir.

— Qızım, çox vaxt biz öz bəxtimizdən danışarkən Allaha sitayişini və onun əhəmiyyətini unuduruq.

— Allaha yalvarmaqla mən nə gözəlləşən, nə də ətə-cana gələn deyiləm. Əgər mən belə yaraşıqsız olmasaydım Böya Vuivranın ardınca meşəyə getməzdi.

— Allah bir yandan alanda o biri tərəfdən verir, sizə gözəllik verməsə də imkan verib ki...

Keşişin sözləri əbəs idi. Roz ərə getmək istəyirdi və fikirləşirdi ki, ərə axtaran bir qız üçün gözəl sifət və yaraşıqlı bədən yüz duadan xeyirlidir.

Jandarmlar Vuatürye ilə xudahafisləşib getməyə hazırlaşdırdılar. Senesyerə yola düşməzdən əvvəl jandarm briqadiri keşişə yaxınlaşıb üzrxahlıq edəndən sonra soruşdu:

— İndicə eşitdim ki, illərdən bəri kilsə etirafı eləməmiş Böya dünən səhər etiraf üçün kilsəyə gəlibmiş. Etirafında bir qorxusu olduğu barədə danışmadı ki?

Keşiş əhəmiyyətli bir adam olduğunu bir daha nəzərə çarpdırmaq üçün özünü dartdı, çox sirrlər bilən bir adam kimi fikrə getdi, Böyanın etirafında mühüm bir şey xatırlamasa da təmkinlə cavab verdi:

— Belə suala cavab verməyə ixtiyarım yoxdur.

Briqadir israr etmədən aralanıb getdi, Vuatüryə keşişə yaxınlaşdı:

— Hə, cənab keşiş kəndimizdə çox qüssəli bir hadisə baş verdi.

— Bəli, cənab vali, çox qüssəli və kədərli bir hadisədir. Kilsə də çox təəssüflənir.

"Kilsə" sözünü işlətməklə keşiş öz əhəmiyyətini yada salmaq istəyirdi. Vuatüryə bunu duysa da sakit səsle dedi:

— Bəli, ehtiyatlı olmalıyıq. Bu il ilan bolluğudur. öava belə isti keçdiyinə görə buna heç təəcüblənmək də lazım deyil. yadımdadır, babam deyirdi ki, hər iyirmi beş ildən bir ilan bolluğu olur.

— Ola bilər. Amma cənab vali, sizi inandırmaq istəyirəm ki, kənd camaatı bunu adi bir cəza saymır. öamı Vuivradan danışır. Camaatın fikrini öyrənmişəm. öamı qorxur və təşvişə düşüb. Fikirləşirlər ki, Allaha itaətsizliyin bəlası gəlir.

Keşiş küy qaldırırdı. Böyanın ölümünü eşidən kimi o kənd içinə çıxıb, camaatın fikrini öyrənmək, həm də təşviş yaratmaq fikrinə düşmüş, lakin bir şey çıxmadığını görüb pərt olmuşdu. Ymumiyyətlə camaat bilirdi ki, Böya yaqut qaşığı götürmək istəyəndə ölüb və həmkəndlilərinin bu uğursuzluğuna hefsilənirdilər. Bəziləri bu işdə Allahın əli, yaxud şeytanın barmağı olduğuna da inanırdılar. Amma ölümün haqq olduğu barədə fikri dəyişən yox idi. Deyirdilər ki, yaqut qaşığı oğurlamağa heç kimi məcbur etmirlər. Kim istəyirsə özü risk edir. Bütün günü keşiş izah etməyə çalışdı ki, şeytan adamları yoldan çıxarıb şər işə göndərir. Camaat onunla razılaşmır, valideynlər öz oğullarının nigarançılığını çəkməyə başlayırdılar lakin fikirləşirdilər ki, yaqut daşığı oğurlamaq cəhdi də başqa şər əməllərin tayıdır, hər kəs bir əməl seçir. Keşiş qəzəbdən boğula-boğula fikirləşirdi ki, bu adamlar heç nəyə dinin gözü ilə baxmaq istəmirlər, hər şeyi adıləşdirirlər. Onlar Vuivraya adət ediblər, onu özlərininki sayırlar. Kəndlilər dini xurafatdan uzaq düşüblər. Doğrudur keşişin təklif etdiyi dini nümayişə etiraz etmədilər, amma bu işə ciddi maraq da göstərmədilər. Keşiş başa düşdü ki, hər kəs öz qayğısı ilə məşğuldur. Keşişin ələ alıb həyəcanlandıra bildiyi bir neçə qarı, xəstə və kəndin səfəhləri — onun dindar saya bildiyi adamlar oldu. Vuatüryə sakit səsle dedi:

— Vuivra söhbəti boş söhbətdir. Onu nə mən görmüşəm, nə də siz, elə deyilmi?

— Elədi, əlbəttə görməmişəm, — deyər keşiş cavab verdi.

Həqiqət nə qədər şirin olsa da adi bir keşiş onu hökumət nümayəndəsinin qarşısında açıb, özünü zərbə altında qoya bilməzdi.

— İndi ki, Vuivra mövcud deyil, bu söz-söhbəti qurtarsaq yaxşıdır. Gəlin hədəz yerə vaxt itirməyək.

Valinin belə arxayınlıqla danışdığını görən keşiş fikirləşdi ki, bütün Volodeverdə Vuatüryə yeganə kişidir ki, Böyanın ölümü ilə dinə münasibətini dəyişib.

O ehtiyatla dedi:

— Bəlkə də siz haqlısınız, cənab vali, amma özünüz də yaxşı bilirsiniz ki, camaatın fikrini nəzərə almaq lazımdır. Əgər onların fikrinə məhəl qoymasanız qarışıqlıq düşər və ən çox zərər çəkən də elə siz özünüz olarsınız.

— Camaatın hansı fikrini deyirsiniz? Onlar nə istəyir axı?

— Onların fikri-zikri dini nümayişə çıxmaqdır və bu da çox təbii haldır. Vuivra əhvalatına görə bu fikrə düşüblər.

Vali keşişin məqsədini çox aydın başa düşürdü və ona görə də dini nümayiş məsələsinə etiraz eləməyə çalışdı.

Keşiş davam elədi:

— Məsələ burasındadır ki, əgər camaat dini nümayişə çıxmaq istəyirsə, mən onlara etiraz edə bilmərəm. Çünki Vuivranın mövcud olmadığına sübutum yoxdur. Həm də ki, məsələ çox çiddidir və Vuivranı görənlərin sayı çoxdur. Mən bilmək istəyirəm ki, camaatın istəyinə qadağa qoymaq məsuliyyətini siz öz üzərinizə götürürsünüzmü?

— Deməli mənim məsuliyyətim... Amma mənə elə gəlir ki, bu işdə sizin də məsuliyyətiniz az deyil. Deyin görün, siz öz rəhbərliyinizin razılığını almırsınız mı? Mənim üçün bunun da əhəmiyyəti var. Çünki mən onlara bələdəm. Lazım olsa, özlərini quruya çıxarıb, məni günahlandıracaqlar.

Vuatüryə oxu düz atmışdı. Keşiş dini rəhbərliyin bu məsələyə pis baxacağından çəkinirdi. Lakin yenə özünü anlamazlığa vurmağa çalışdı. Vuatüryə səbrsizliklə dedi:

— Mənim nə demək istədiyimi siz yaxşı başa düşürsünüz, cənab keşiş, amma özünü sadələvhlüyə vurursunuz. Vuivraya qarşı dini nümayiş keçirilsə, bütün əyalətdə bu əhvalatdan danışib güləcəklər. Şübhə yox ki, yuxarılarda da eşidəcəklər. Əgər bu işə dini rəhbərliyinizlə razılaşmamış başlasanız, o əbalı polkovnikləriniz sizi sadələvh, qoca bir keşiş kimi qələmə verib, bütün günahı mənim üstümə yıxmağa çalışacaqlar. Mən onlara yaxşı bələdəm,

— Mən də sizi arxayın etmək istəyirəm ki, şübhəniz təmənilə əsassızdır. İnanın ki, dini rəhbərliklə razılaşmamış nümayiş keçirmək mənim heç ağıma da gəlməz. Sabah səhər qatarı ilə mərkəzə getmək fikrindəyəm.

Düzünə qalsa keşiş Vuatüryenin belə bir məsələ qaldırmasına çox peşiman oldu. O fikirləşmişdi ki, dini nümayişə bildirməmiş keçirər, əgər söz-söhbət olsa bəhanə edərdi ki, mərasim camaatın tələbi ilə təcili keçirilməli olub.

Roz velosipedə minib Böyagilin evinə getdi. Vali ilə keşiş söhbətlərinə davam etdikləri vaxt Rekviyem həyəətə girdi, onlara yaxınlaşıb dedi:

— Bura bax, Fostən, istəyirəm kənd idarəsindən gələn həftəyəcən iki yüz frank borc alaram.

— Kənd idarəsinin borc veriləsi pulu yoxdur, pul yeri bilsəm, özüm borc alar.

— Dedim ki, bir həftəlik istəyirəm. öç səkkiz gün keçməmiş Vuivranın qiymətli daşı mənim olacaq. Mən də idarənin borcunu on qat artıqlaması ilə qaytaracam. Elə ki, o daş əlimə keçdi, daha Böya kimilərin gedib özlərini murdar ilanlara yedirtmələrinə də ehtiyac qalmaz.

Volodeverdə ikinci bir adamın qurban gedəcəyini və camaatın daha artıq təşvişə düşəcəyini təsəvvürünə gətirən keşiş mehribanlıqla gülümsədi. Vuatüryə isə qəzəbli, xırdaca gözlərini Rekviyemə zillədi:

— Boş sözlərlə baş-beynimi aparma. Bircə sən qalmışdın gəlib mənə Vuivra haqda nağıl danışasan. Bu Vuivra söhbətindən daha təngə gəlmişəm. Əvvəla, onu bil ki, Vuivra yoxdur, başa düşdün? Elə bir varlıq yoxdur. O Vuivra səni də gəbərtsə aqlın başına gələr. yəni başa düşürsən ki, ona sataşmaq olmaz? Mənim hörmətimi saxlayırsansa yerində dinc otur. Vuivraya baş qoşmağı sənə qadağan edirəm. İndi rədd ol burdan. Get Böya üçün qəbir qaz. Bəlkə qəbir qazanda aqlın başına gəldi.

Rekviyem geri qayıdanda keşiş ona qoşuldu. Rekviyem sakit səsle dedi:

— Mənim Fostənə acığım tutmur, yasa düşdüyünə görə hirsələnib. Amma hər halda mənim də öz fikrim var.

— Cənab Vuatüryə düz deyir. Çox qorxulu bir işə qoşulmağına dəyməz.

— Hə, bilirəm ki, qorxulu işdir.

— Elədir, — deyə keşiş sözünə davam elədi — Mən də cənab Vuatüryə ilə eyni fikirdəyəm. Amma hər halda sizin öz fikrinizin də bir əsası var. Doğrudur gənclərimizi qorumalıyıq, Böya kimilərin bədbəxtliyinin qarşısını almaq xeyirxah bir iş olardı. Doğrudan da, dostum, yaxşı fikirlər ağıllı adamların başına gəlir.

— Həm də özünüz bilirsiniz ki, mən ancaq dəfn vaxtı kilsə tərəfə gəlirəm. Amma cənab keşiş, əgər məni adam sayan olsa, bəlkə mən də bir işə yarayaram. Təkcə Robide

mənimlə dil tapa bilirdi. Bilirsinizmi, o ilahi bir varlıq idi, əsl cənnət mələkəsi idi. Lakin həyatda elə anlar olur ki, kobud adamlarla da rastlaşırsan. Elə bu Böyalar ailəsini götürək. Axı Böyanın özü nə adamdı ki?

— Adamlara qiymət vermək bizim işimiz deyil. Adamların ürəyinə tək Allah bələd olur.

— Elədir, amma hər halda Böya donuzun biri idi. Onunla mənim xasiyyətim düz gəlmirdi. Çünki içən idi.

Keşiş günortadan sonrakı vaxtını da kənd arasında keçirdi ki, dini nümayiş məsələsini təbliğ eləsin. Lakin yenə elə bir uğur qazana bilmədi. Ertəsi gün səhər qatarına minib, günortadan sonra keşiş Qalye ilə birlikdə baş dini idarəyə gəldi. Buradakı din rəhbərlərinə söz açmaq asan olmayacaqdı. Əgər birbaşa desəydi ki, Vuivranı özü görüb, şeytan Volodeverə ayaq açıb, mütləq ona güləcəkdilər. O əvvəlcə fikirləşirdi ki, məsələni keşişlə valinin arasında yaranmış münaqişənin təzahürü kimi, yəni əfsanəvi bir məxluq haqqında söz-söhbətin dinə toxunduğuna görə yaranmış münaqişənin nəticəsi kimi qələmə versin. Amma bəxti gətirdi ki, Bezanson seminariyasında tələbə yoldaşı olmuş, Polini kəndinin keşişi cənab Qalye ilə yol yoldaşı oldu. Bu keşiş bir neçə il dini rəhbərlikdə işləmişdi və yaxın adam kimi sadələvh qonşusuna bəzi məsləhətlər verdi. O izah elədi ki, dini rəhbərlik adı bir kənd keşişinin radikal vali üzərində qələbə çalmasına kömək etməyəcək. Kənddəki radikallar dinə düşmən kimi görünsələr də dini rəhbərlikdə vəziyyəti başqa cür, daha geniş mənada qiymətləndirirlər. Dini rəhbərlərin fikrincə radikallar öz ideyalarını pula dəyişmiş əsl dindar katoliklərdir. Onlar dəstə-dəstə adamları, fəalları kilsəyə tuşlayırlar ki, orada yumşalıb mülayimləşsinlər, itaətkar olsunlar. Həm də onlar müxtəlif yollarla da olsa katolikliyin mənəvi dəyərini yayırlar. Onların təsiri olmasa yüksək cəmiyyətdən olan yaşlı qadınların, Məryəmin yolunun tutmuş qızların kilsə etiraflarını yığıb-yığışdırmaq olmaz. Dünya dəyişsə də varlı tacirlər, tanınmış vəkillər, böyük filosoflar arasında müqəddəs kilsənin sambalı təbliğatçıları qalır. Volodeverin sadələvh keşişinin belə şeylərdən başı çıxmadığına görə baş keşişlə söhbəti özünün keçmiş tələbə yoldaşına həvalə etdi. Keşiş Qalye söhbəti böyük bacarıq və siyasətlə apardı. Kənddə baş verə biləcək siyasi toqquşma əvəzinə şirin bir el əfsanəsindən, xoş kənd mənzərəsindən, Jüra əhalisinin sadələvh folklorundan söz açdı. Onun söhbətindən belə mənə çıxarmaq olardı ki, kənddə keçiriləcək dini nümayiş qədim Roma şairi Ovidinin şerlərinə yeni şirin bir əlavə təsiri bağışlaya bilər. Şairanə söhbətdən təsirlənmiş baş keşiş latın müəlliflərdən sitatlar dedi, qədim xristian aləminin gül-çiçəkli mənzərələrini xatırlatdı.

Volodeverin keşişi belə bir söhbətdə iştirak etdiyinə görə qürrələndi və ona göstərilən rəğbət təsiri ilə söhbətə qoşuldu. Amma öz rəqibi Vuatüryedən söz salmaqla az qala hər şeyi korlayacaqdı. Vali ilə münaqişədən şübhəyə düşmüş baş keşişin narahatlığını duyan keşiş Qalye öz həmkarının sözlərini başqa səmtə yozmaq üçün xeyli çalışmalı oldu. Nəhayət belə qərara gəldilər ki, kəndin valisi ilə razılıq dinə nümayişi dini bayram günlərindən birində, elə avqustun 15-də keçirsinlər. Əgər söz-söhbət düşsə deyərlər ki, mərasim müqəddəs Məryəmə həsr olunub və bu tədbirin Vuivra ilə heç bir əlaqəsi yoxdur.

18.

Təsərrüfatda işin çoxluğundan Luiz hələ imkan tapa bilmirdi ki, Yrbənin ev-eşiyi ilə məşğul olsun. Həm də ki, hələ evin içi yarımçıq idi və xeyli dülgər işi qalmışdı. Hər halda Luiz Yrbənin təzə evini tez-tez yada salır, bu subay kişinin evini səliqəyə salmaq və təsərrüfatına kömək etmək barədə fikirləşirdi. yeri gəldikcə o əliaçıqlıq edir, Yrbənin gələcək təsərrüfatı üçün mətbəx ləvazimatı, yorğan-döşək, pərdələr ayırır, bağçası üçün toxumlar seçirdi.

Luiz qərara almışdı ki, Yrbənin təzə evinə tövlədəki köhnə çarpayının əvəzinə təzə taxta çarpayı bağlatsın. Elə bir çarpayı ki, adam onun üstündə rahat yatsın və rahat da dünyasını dəyişsin. Çarpayı hazır olanda Arsen onu əl arabasında təzə evə apardı. Qoca Yrbən isə bu mərasimə əvvəlcədən hazırlıq görmüş, Jüdenin kafesindən bir şüşə səkkiz franklıq şərab almışdı. O həm də istəyirdi ki, Arsenlə şərab içə-içə öz qəlbini açsın, keçən həftədən bəri dilinə gətirə bilmədiyi səmimi təşəkkürünü Arsenə çatdırsın, Amma elə ki, şərab qədəhlərə süzüldü Yrbənin dili bağlandı. Arsendə mehriban söhbət üçün ovqat duyulmurdu. Həmişəki kimi görkəmi sərt və ciddi idi. Yzünə baxan düşünərdi ki, nə isə ağır bir fikir çəkir və içindəki qəzəbini boğmaqla məşğuldur. O qısa və sərt danışır, xırdaca gözləri elə bil yol çəkirdi.

— Bir qədəh də şərab içmək istəyirsənmi?

— Sağ ol, Yrbən, daha istəmirəm. yaxşı şərabdır, amma artıq içmək istəmirəm.

Bu sözləri başqa biri desə könülsüz bir etiraza, ikinci dəfə təklif gözləyən adamın sözlərinə bənzərdi. Arsen isə çox ciddi danışdı və israr etməyə əsas qalmırdı. Deməli durmaq lazım idi. Çöldə hava qızmışdı, avqustun qızmar günəşi ətrafa od səpirdi. Adamlar evlərin sərin yerlərinə, mal-qara isə pəyələrin kölgəsinə çəkilməmişdi. Çöldə ins-cins görünmürdü. Arsen əl arabasının qollarından tutub sürmək istədi, sonra onu Yrbənə verməli oldu. Evin arxasındakı koluğun o tərəfində Vuivranı görmüşdü. Yrbən bir az uzaqlaşan kimi o Vuivraya tərəf getdi və hündür kolların kölgəsində ona yaxınlaşdı. Qız onu xoş təbəssümlə gözləyirdi, amma sifətindəki qəzəbi görüb çaşdı. Arsen kəlmə kəsmədən onun gözlərinin içinə baxa-baxa lap yaxına gəldi. Qıza çatanda əlini uzadıb onun çənəsini ağızqarışlıq qamarladı və qəzəblə bağdırdı:

— Oğru! Murdar! Həyasız!

Vuivra onun barmaqlarının arasından nə isə demək istədi, sifətini onun əlindən qurtarmaq üçün çabaladı, amma bir şey çıxmırdı. Arsen daha da qızışır, "Oğru, murdar" deyərək söyürdü. Axırda Vuivra onun əlinin bir qırağını dişləri arasına keçirib sıxmağa başladı. Arsen ağrıdan səsini qaldırıb daha da ucadan söysə də, nəhayət ağrıya dözə bilməyib əlini geri çəkməli oldu. Onlar boğuşan itlər kimi göz-gözə qaldılar.

— Nə olub sənə? Bəlkə səbəbini izah edəsən, — deyə Vuivra acıqlı səslə soruşdu.

Onun yaşıl gözlərinin rəngi dəyişib başqa qorxulu bir rəng almışdı və bu rəngi artıq Arsen bir dəfə görmüşdü.

— Böyanın pullarını sən oğurlamısan.

— Böya? Böya nə deməkdir, — deyə Vuivra soruşdu.

— Böya sənə ilanların diddiyi adamın adıdır. İlanlar onu öldürəndən sonra, sən də ciblərini eşib pulunu götürmüşsən. Həyasız!

— Nə olsun ki? Lap sən deyən olsun. Mən Böyanın pulunu oğurlamışam. Nə olsun axı? Belə əhvalatlar baş verəndə mən həmişə belə edirəm. Bu pul mənə qatara minmək, yaxud bir-iki bəzək şeyləri almaq üçün lazım olur, Mən burada pis bir cəhət duymuram.

— Sən duymazsan, ona görə ki, həyasızsan, oğrusan.

Arsen yenə qızın üstünə cummaq istəyirmiş kimi özünü porsutmuşdu. Amma Vuivranın sakit baxışı onu saxladı və qəzəbini də soyutdu.

— yaxşı, istəyirsən məni oğru hesab elə. Amma mənim üçün bu sözün nə mənası, nə də əhəmiyyəti var. Mən sərbəstəm və sizlərdən heç kəs mənim kimi sərbəst ola bilməz.

Mənim nə ölümdən, nə də jandarmandan qorxum var. Heç kəslə haqq-hesabım yoxdur və heç kəs mənim hüquqlarımı müzakirə edə bilməz, çünki mən təkəm. Mən sizlərdən xəbərsiz düzləri, dağları dolanıram. Sizlərdən biri ilə rastlaşanda isə "sənin", "mənim" haqq-hesabı çəkmirəm.

— Özünə haqq qazandırmaq istəyirsən, amma başqaları kimi sənin də oğurluq etməyə ixtiyarın yoxdur.

— Arsen, zəhləmi tökmə. Hər şeyi sizlərin — ölümə məhkumların arşını ilə ölçürsən. Sizlər öz ömrünüzü yaşayırınsınız. Mənim isə nə başlanğıcım, nə də sonum var. Sadəcə olaraq mövcudam, vəssalam. Sizin kiçik varlığınıza əhəmiyyət vermədiyim kimi, kiçik işlərinizə də məhəl qoymuram. Səndən xoşum gəlib, hər halda bunun da bir mənası yoxdur. Sənin sümüklərin çürüyəndən sonra da mən bu Nu gölündə çiməcəyəm və sənin xatirən bu gölün kiçik bir ləpəsinə dönəcək. Böyanı isə heç vecimə də almıram. Onun bütün həyatı mənim ömrümün bir dəqiqəsi deyil. Onun nə ömrünün, nə də qəpik quruşunun mənə bir əhəmiyyəti yoxdur. İndi ki, buna oğurluq deyirsən, mən başqa oğurluqlar da etmişəm. Ən əvvəl isə bu qiymətli daşı oğurlamışam.

— Burda təəccüblü nə var ki, — deyə Arsen kinayə etdi, — Məlum məsələdir ki, onu da oğurlamısan.

— Həmən əhvalatdan təxminən iki min il keçib. Bir gün Dub çayının sahilindəki daşlıqda uzanmışdım. Gördüm ki, bir cəngavər atını sulamağa gəlir. O, Tötönlərin kralı Totobok idi. Cənubda Maryue adlı bir kralla döyüşdə məğlub olmuş, qoşunları qırılardan sonra, özü Reyn çayının o üzündəki vətəninə qayıtmaq istəyirdi. Mən onu öz qoşunu ilə Sekani əyalətindən keçəndə də görmüşdüm. yaraşlıq, boyu iki metrə çatan, sarışın, qıvrım saçlı bir cəngavər idi. Deyirdilər ki, guya o kefləndə atını öz çiyində gəzdirməyi xoşlaymış, amma mən görməmişdim. Atını suladığı vaxt ona fikir verirdim. Əynindəki paltarları ləkəli və didik-didik idi. Cırıq-cırıq olmuş geyiminin altında bədəninə çarıqları, qanı qurumuş yaraları görünürdü. yan tərəfdən kəmərinə xırda meşin kisə bağlamışdı və mən fikirləşdim ki, yəqin öz şəxsi xəzinəsini bu kisədə gəzdirir. Elə o da gözaltı mənə baxırdı və tələm-tələsik də olsa məni zorlamağa vaxt tapdı. Müqavimət göstərməyə çalışdığım vaxt imkan tapıb əlimi onun meşin kisəsinə salıb bu daşı götürdüm və hələ də onu qoruyub saxlayıram. Tötobok daşın götürüldüyünü tez duydusa da bir şey edə bilmədi. Mən özümü çayın axarına verib üzürdüm. O isə sahildə qalib əl-qolunu oynadır, elə indi sənin dediyin kimi mənə "oğru" deyirdi. Bir neçə gün sonra eşitdim ki, onu tutub romalılara veriblər. Hə, Tötobok doğrudan da yaraşlıq oğlan idi.

Arsen dilləndi:

— Tötobokun mənə dəxli yoxdur. Məni maraqlandıran odur ki, Böyanın pulunu oğurlamısan, hələ üstəlik bir lovğalanırsan da.

— yenə Böya? Böya deyə-deyə zəhləmi tökdün, Axı oğurluğa onun özü başlamışdı. Mənim daşımı oğurlamağa çalışmasaydı özü də salamat qalardı.

Arsen anladı ki, mübahisə onun xeyrinə deyil. Vüivra onunla öz arasında məsafə saxlamağa başladığı andan o sıxılırdı. Həm də qıza başqa gözlə baxmağa başlamışdı. Qadın cinsli bu məxluqun əbədililiyi, nə ölüm, nə də qayğı tanımaması fikri ona ürəkbulanması gətirirdi. O qəfildən geri döndü və qızla xudahafisləşməmiş uzaqlaşdı, gəlib Yrbənin evi qarşısındakı kölgədə oturdu. Böyanın ölüsündən pulun oğurlanması fikrini unutmağa başlayırdı. O fikirləşirdi ki, Vüivra ilə sonrakı görüşündə bu mövzuda söhbət açmağına dəyməz. Lakin keçən bazardan bəri qəlbini didən qəzəb hələ soyumamışdı. Həmən günün bir xatirəsi ona rahatlıq vermirdi. O, göl kənarında çılpaq qızla qol-boyun dolandığı vaxt, bir az aralıda dostu Böyanın ölümlə necə vuruşduğunu təsəvvürünə gətirirdi. İndi isə onu haldan çıxaran, Vüivraya qarşı kinini artıran əsas məsələ qızın son danışığı idi. Bu axarını söhbət vaxtı o əbədililiyin nə demək olduğunu duymağa başlamış və əbədililiyin nümunəsi olan Vüivra onun gözündə anlaşılmaz, eybəcər bir məxluqa çevrilmişdi. Bu məxluq onun kəndli həyatını, mənalı, iş-gücü hesablanmış, əvvəli-axırı məlum olan insan ömrünə məhəl

qoymayan və ona düşmən kəsilmiş bir varlığa dönürdü. Ona elə gəlirdi ki, içi sökülüb dağılır və qəlbində dərin bir boşluq yaranır. Bu boşluq artaraq onun özünə inamının, iradəsinin yerini tutur, onu həyata bağlayan telləri qırıb atırdı. "Deməli, Viktor, yaxud Böya ilə mənim aramda bir fərq olmayacaq", deyə köksünü ötürdü.

Evdə qayıdarkən Arsen yolda Jülyetlə rastlaşdı. Qız başına çalma bağlamış, köynəyinin yaxalığını qaldırmışdı. Ənənəyə qalsa onlar nə salamlaşmalı, nə də kəlmə kəsməli idilər. Arsen ənənəni pozub dayandı:

— Salam, necəsən?

O, qıza mehribanlıqla baxırdı. Jülyet isə bir az təəccüblənsə də ceyran gözlərinə oxşayan utancaq gözlərini səmimi bir təbəssümlə ona tərəf çevirdi. Mindörlər həyətdə öküzləri arabaya qoşurdular. Ata yolda rastlaşanları görməməzliyə vurdu. Arman arabanın əyləcini düzəldir, şorgöz Jermen isə qayıqlardan birini bərkidirdi. Arman bacısına yolda rastlaşmış Arsenlə Gülyeti göstərərək uca səslə dedi:

— Deyəsən sənəin xəstəliyinin yoluxucu imiş. yəqin ki, o birisi də bu yaxınlarda tövlədə görüşməyə başlayacaq.

Noel dilləndi:

— Sarsaqlama, belə sözlər üstündə sənə bir dərs verəmə görə.

— Məlum məsələdir ki, siz qızlarınızı müdafiə edirsiniz. Qızlarınızın ikisi də Müzelyelərlə eys-işrətə başlasa xoşunuza gələr? Əslində elə başlanğıc var, yəqin gerisi də davam edər. Amma mən imkan vermərəm. Jülyet, rədd ol bu yana!

Jülyetlə Arsen isə artıq aralanmışdılar. Əslində heç danışmağa sözləri də yox idi. Lap mənasız bir söhbət də etsələr yəqin ki, başqa səmtə yozulacaqdı. Bir az uzaqlaşandan sonra Jülyeti saxlayıb salamlaşmasına Arsen özü də təəccübləndi. Adətən o, ani hissə uyan deyildi, hər sözünü hərəkətini əvvəlcədən ölçüb-biçməyə öyrənmişdi. Həm də anladı ki, Jülyetə göstərdiyi xoş münasibət eyni zamanda bütün Mindörlər ailəsinə aid idi. Çünki onların hamısı, elə onun özü kimi ölümə məhkum olunmuş zavallı insanlardır və hər birinin ömrü əbədiyyatın kiçik bir anıdır. Təkcə Vuvra bu kiçik anların axınına sakitcə və biganəliklə tamaşa edə bilər, Arsenin ömrü isə onun üçün on beş dəqiqəlik əyləncədən uzun görünə bilməzdi, Murdar! Həyasız!

Evdə Arseni gözləyirdilər. O içəri girəndə anası ilə qardaşı gərgin mübahisədən sonra susub oturmuşdular. Onu görəni kimi Viktor dilləndi:

— Bu nə hoqqadır çıxarmısan yenə? Jakryo sahəsini deyirəm.

— Zənnimcə anam məsələni sənə açıb. İndi sən özün hər şeyi bilirsən.

— Sənə mənsub olmayan bir şeyi hədiyyə verməyə haqqın yoxdur. Birdəfəlik yadında saxla ki, bu evdə məsələlərə tək sən qərar verməli deyilsən.

— Mən heç bir qərar verməmişəm. Anama demişəm ki, Yrbənə iş şəraiti yaratmamış onu evdən çıxartmaq olmaz. Elə mən də anamın yerinə olsam Jakryo düzünü verərdim Yrbənə ki, nə qədər gücü var əkib-becərsin. Qərar vermək anamın işidir, nə sənə, nə də mənə dəxli yoxdur. Mən sizinlə belə danışmamışam, ana?

— Elədir, — deyə Luiz cavab verdi, — özü də ağıllı söhbətdir. Qocanın buradan çıxıb başqa təsərrüfatda işləməsi yaxşı düşməz. Başqa çarəmiz yoxdur.

— Hər halda o sahəni pay vermək tək sizin fikriniz deyil. Evi idarə edən Arsendir. Bəli, tək odur.

— Mən heç idarə eləmirəm. Öz fikrimi deyirəm, vəssalam. Mən güman edirdim ki, bu fikir sənəin də ürəyindən olacaq. Sən ki, lap çox canfəşanlıq edirdin. İstəmərdin ki, Ürbən incisin, hər şeyi onunla bölüşməyə hazır idin.

Viktor bağıra-bağıra dedi ki, o, arvadının və iki uşağının qeydinə qalır. Qalan boş şeydir, ailə başçısı kimi əmlakın haqq-hesabını çəkməlidir.

Arsen cavab verdi:

— Sən öz qeydinə qalırsan. Jakryo düzü anamın əmlakıdır, özü necə istəsə, elə də istifadə edəcək.

— Ola bilər, axı mənim də arvadım, iki uşağım var...

— Bunu bayaq dedin. Ailən mənə maraqlandırmır.

Əslində elə doğrudan da Arsen heç vaxt öz qardaşı uşaqlarını sevməmişdi və indi dediyi sözlər də təsadüfi deyildi. Viktor bərk qəzəbləndi. Dözə bilməyib irəlilədi və qardaşının üzünə iki sillə çəkdi. Qorxuya düşmüş Luiz onları aralamaq üçün özünü irəli atdı. Öarayıçılığa ehtiyac yox idi. Arsen Viktora cavab qaytarmaq fikrində deyildi. O anasını sakitləşdirərək astadan dedi:

— Zərər yoxdur, günah özümdə oldu.

Çaşmış Viktor da susub durdu. Arsen anasından soruşdu:

— Yrbənlə Emili getdilər?

— Hə on beş dəqiqə olar getdikləri, — deyə anası cavab verdi.

— yaxşı, gedim qoşulum onlara.

Arsen sakitcə evdən çıxdı. Həyətdə pəyə tərəfə gedəndə arxayınlıqla fit çalırdı. Onun əhvalı doğrudan da yaxşı idi. Viktorla savaşı ovqatına durum gətirmişdi. İndi həyat Vuivranı əyləndirmək üçün qurulmuş bir tamaşaya bənzəmirdi. Sən demə bu keçib gedən vaxtın özü elə həyat imiş. İş, savaş, fikirlərin çarpazlığı, insan və heyvanların qaynaşması, məhəbbət, daxili hisslər, deyişmə, sillə — bunların hamısı, elə Vuivranın özü də həyatın parçaları imiş. Arsen yabanı götürmək üçün pəyəyə girdi. yabanı burada görməyib alət anbarı, həm də xidmətçi otağı sayılan otağa tərəf getdi. Qapıya çatanda qapı öz-özünə açıldı və oradan Beletin yuxulu sifəti göründü. Arsen əvvəl təəccüblənsə də qızın xəlvətə çəkilib yuxuladığını anladı və gülümsəyərək soruşdu:

— De görüm əlli dördü altıya bölsən neçə edər?

Belet saçını üzündən yana çəkdi, vaxt qazanmaq üçün öskürdü və dilləndi:

— yetmiş iki.

19.

Avqustun axırına yaxın, bazar günü səhər Arsen Vuatüryenin evinə gedib birbaşa elan elədi ki, onun qızı ilə evlənmək istəyir. Həm də söylədi ki, bu fikrə qızın Böya ilə nişanlanmasından əvvəl düşmüş, lakin gecikmişdi. İndi də belə tələsik, uyğun olmayan vaxtda gəlməsinin səbəbi də elə yenidən gecikməmək üçündür. Rozun özü hələ yas saxladığından ona bir söz deməyib, fikrini ataya söyləməyi qərara alıb. Vuatüryə bir az təəccüblənsə də bu təklifin əleyhinə deyildi. O yaxşı bilirdi ki, Arsen qızının gözəlliyinə aşıq olmayıb. O həm də bilirdi ki, Arsen ölçüb-biçməyi bacaran adamdır, qızının əvvəlki nişanlılarından pis deyil, hər halda Böyadan yaxşıdır. Onun təsəvvüründə Arsen sağlam, öz peşəsini sevən, qənaətcil, özü kasıb olsa da anasının sağlığında və yəqin ki, elə ölümündən sonra da varidat gözləyən adamdır. Vuatüryə ona razılıq verdi. Qızı tezliklə nişanlamaq fikrində olmasa da, imkan düşəndə Arsen barədə söz açmağı qərarlaşdırdı.

Onlar bir saata yaxın söhbət edəndən sonra birgə gəzinməyə çıxdılar. Vuatüryə taxta körpünün təmir olunmasına baxmaq istəyirdi. yol boyu Vuivra barədə də söhbət etdilər. Vuivra avqustun ortalarından, on beş günə yaxın idi ki, yoxa çıxmışdı. Daha doğrusu kənd camaatından onu görənlər olmamışdı. Onun görünməməsi keşişi narahat edirdi. Vuivranın görüldüyü günlərdən istifadə edib əhalidə dini ruhu yüksəldə bilmədiyinə görə peşimançılıq çəkirdi. Baş keşişin təyin elədiyi vaxtda, avqustun on beşində mərasim keçirə bilməmişdi. Böyanın ölümü sayəsində yaranmış azacıq təşviş də unudulub gedirdi. Keşiş eyni zamanda həm Tanrıya, həm də baş dini idarəyə xidmət etməyin çox çətin olduğunu fikirləşib köksünün ötürürdü. Göl ətrafında baş verən faciədən bir həftə sonra da bir iş görmək olardı. Vuatüryə kəndin qarlılarının dini nümayişə çıxmasına bəlkə də etiraz etməzdi. Əhalinin ovqatından duymuşdu ki, məsələyə ciddi əhəmiyyət verən azdır. Amma hər halda dini nümayişin keçirilməsinə etiraz edərkən vicdan əzabı çəkmişdi. Avqustun on

beşinə az qalmış o, bərk nigarançılıq keçirir, özünü az qala cəhənnəmlik sayırdı. Ona görə də qatara minib Bezansona yola düşdü. Ertəsi gün səhər tezdən Sən-Jan kilsəsinə gəlib tanış-bilişə rast gəlməkdən qorxa-qorxa gizlicə ibadət edib günahını yudu. Sonra günortaya qədər kilsədə qalıb, orada oxunan bütün dualara qulaq asdı. Həmin gün onun ömrünün xoşbəxt bir gününə döndü, ürəyinin yükü boşaldı, sevincdən gözləri yaşardı. Həmin gündən o özünü Allaha elə yaxın sanmışdı ki, sonra radikalların toplaşdığı bir banketdə arxayınlıqla onu və kilsə ənanələrini ələ salmışdı. Amma Vuivranın yenidən Volodeverə qayıtdığını eşidəndən sonra təzədən rahatlığını itirmişdi. O, Arsenə dedi:

— Əsas məsələ budur ki, gərək heç kim Vuivra söhbətinə baş qoşmasın. Gərək hamı özünü elə göstərsin ki, guya o heç mövcud deyil. Mən bunun üçün bir çarə taparam. Bəlkə də bələdiyyə idarəsinə, klubla belə bir elan yapışdıraq ki, Vuivranın daşı saxta daşdır və onun heç bir dəyəri yoxdur. Amma bunu mən özüm edə bilmərəm.

— Şaiyə də yaymaq olar...

Vuatüryə susdu. O, qiymətli daş haqqında açıq söhbət apara bilməzdi. Onda məlum olardı ki, onun özü də Vuivranın mövcudluğuna inanır.

Onlar taxta körpünün yanında bir-birindən ayrıldılar. Kilsə ibadətinə gecikdiklərinə görə Arsen evə qayıtmaq istədi və çaykənarı cığırda geri döndü. Gün xeyli qalxmışdı və o şalvarının balaqlarının şəhdə islanmasından çəkinmədən arxayınlıqla irəliləyirdi. Bir az gedəndən sonra Arsenin qulağına boğuc bir guppultu səsi gəldi. Səs çayın kənarındakı bir topa cavan ağacın arxasından gəlirdi. Arsen dikə aşağı düşüb ağacların yanına çatanda gördü ki, Rekviyem burada dördkunc bir quyu qazmaqla məşğuldur və özü də qurşağınacan quyunun içərisindədir. Arsen ondan nə iş gördüyünün soruşanda Rekviyem cavab verdi:

— Özün görürsən ki, quyu qazıram. Zənnimcə yaxşı quyu olacaq, iş yaxşı gedir, torpaq qurudur.

Rekviyem danışdıqça artist kimi enli çiyinlərini oynadır, kiçik başının tərpedir, barmağını ensiz alınına qoyur, əli ilə səliqəli quyunu göstərirdi. Arsen dedi:

— Doğrudur, görürəm işin əsl usta işidir. yaxşı bəs bu quyu nə üçündür?

— Heç nə, elə-belə qazıram. Robide haqqında fikirləşə-fikirləşə qazıram.

Rekviyem bir az sıxılaraq Arsenin üzünə baxdı. Əslində o gördüyü işə görə sıxılmırdı, bildirmək istəyirdi ki, sevdiyi qadının xatirəsi üçün öz yaradıcılığının şah əsəri üzərində işləyir, amma fikrini ifadə eləməyə söz tapa bilmirdi. Arsen Rekviyemin gördüyü işin məğzinin anlama bilmədi. Quyudan bir az aralıda qoyulmuş balıq torunu göstərərək Rekviyemə dedi:

— Bazar günü çay qırağına atma torla gəlmək ehtiyatsızlıqdır. Keçən bazar günü Ronsyer kəndindən Mönye kişini torla balıq tutduğuna görə cərimə ediblər. Ondan əvvəl isə Arsyer kəndindən bir adam tutublarmış. Bu tora görə səni incidə bilərlər.

— Kimdi gəlib məni burada axtaran. Həm də ki, mən balıq tutmuram.

— yaxşı, balıq tutmursansa, bu toru niyə özünə gəzdirirsən?

Rekviyem cavab vermək istəmirdi, üzünü yana tutmuşdu. Lakin Arsenin israr etdiyini görüb dedi:

— Bu toru ilanlar üçün gətirmişəm.

— Hə, indi başa düşdüm, — deyər Arsen acıqlı səslə dilləndi — deməli sən də qiymətli daşın həvəsinə düşmüşsən. Kənddən birinin ölməsi bəs eləmir? Sən də ölmək istəyirsən?

— Sən Böyaya görə belə danışırısan. Axı Böyanın özü də bir adam deyildi. Belə bir iş görmək istəyən adam əvvəlcədən yaxşı-yaxşı fikirləşməli idi. Mən fikirləşməyi bacaran adamam. Bu işə qol qoymuşamsa, deməli ölçüb-biçmişəm. Bax, mənim durduğum yerdən çayın sahili bir kilometr məsafədə görünür. İndi təsəvvür elə ki, Vuivra Qriyalə tərəfdən çıxıb bura gəlir. Onun çaya endiyinin, dayandığı yeri, soyunduğunu açıqca görürəm. Mən də beli və toru götürüb çıxıram...

Rekviyem bellə birgə quyudan çıxdı, toru götürüb qolunun üstünə aşırıdı.

— Hə, deməli gəlirəm qiymətli daşın yanına, — deyə o yerdəki daşı göstərir — lap ehtiyatla yaxınlaşırım. Beli sancırım yerə. Həmən daşı götürüb qoyuram cibimə. Sonra mən Böya kimi qaçmağa çalışmıram, dayanıb gözləyirəm.

O, toru iki əlilə tutub hazır dayanır.

— Hə, bax indi ilanlar gəlir. İki yüz ilan birdən gəlir. Amma mən onlardan qorxmuram, yaxına buraxıram. Məqam çatanda isə toru atıram.

Rekviyem toru atdı. Qurğuşun kürəciklər torun kənarlarını dartıb açdı, tor havada dairə şəkli alıb yerə sərildi.

— Hə, məlum məsələdir ki, tordan kənarda qalanı da ola bilər. Lap tutaq ki, elə biri çöldə qalıb, bir gör ona nə edirəm.

O, beli götürüb dəmir tiyə ilə yeri döyəcləyə-döyəcləyə bağırdı:

— Hə, al, al əclaf! Gəl görüm, murdar! Al payını, həyasız!

O beli yerə döydükcə coşur, dovşan gözlərinə bənzəyən iri gözlərində qəzəb qığılcımları oynayırdı. Əzündən asılı olmayaraq Arsen də bu yalançı döyüşə baxdıqca həyəcanlanır, özünün göl ətrafında ilanlarla vuruşmasını xatırlayır və belə bir döyüşdə bellə torun kara gəlib-gəlməyəcəyini ölçüb-biçirdi. Nəhayət, özünə gəlib coşmuş Rekviyemi saxlayaraq dedi:

— Düzdür, bu tor məsələsini yaxşı fikirləşmişən, amma o da kara gəlməyəcək. Sənin üstünə iki yüz deyil, mindən çox ilan gələcək üstünə. Əzü də onlar hər tərəfdən axışacaqlar. öeç toru atmağa imkan tapmamış bədəninə sırmaşacaqlar. yaxşısı budur, bu daş-qaş məsələsindən əl çək. Torunu at çaya, balıq tut, get otur evində rahatca balığıny ye. Onda Vuivranı da, onun daşını da yaddan çıxararsan.

Arsen Rekviyemi fikrindən döndərmək üçün çox cəhd göstərdi və bu canfəşanlığına özü də təəccübləndi, çünki başqalarına ağıl verməyi, kiminsə şəxsi işinə qarışmağı xoşlamırdı. Rekviyem işin çətin olduğunu etiraf eləsə də öz qüvvəsinə, bacarığına və ağılına arxayın olduğunu da söyləyirdi. Nəhayət Arsen soruşdu:

— yaxşı, tutaq ki, o yaqut daş sənin oldu, nə edəcəksən? Elə keçən dəfə də səndən bunu soruşanda cavab verə bilmədin.

— yadımdadır, keçən dəfə o yazıq Onoreyə qəbir qazırdım. Həmin günlər mən xoşbəxt idim. Evimdə məhəbbət vardı. Robide mənimlə yaşayırdı. öeç nəyə ehtiyacım yox idi. Ən böyük var-dövlət gözəl qadındır, bundan böyük səadət ola bilməz. İndi vəziyyətim dəyişib.

— yaxşı, sən mənə demədin ki, varlananda pulunla nə etmək istəyirsən.

— İndi deyəcəyəm, qulaq as. Elə adamlar var ki, öz varını səhərdən axşama kimi sərxoş olmağa, yaxud Dol şəhərindəki fahişəxanaya sərf edərdi. Böyakimiləri deyirəm. Mən isə var-dövləti ancaq Robideyə görə, onun varlı valideynlərinə görə arzulayıram. Çox pulum olan kimi əvvəlcə paltar alacam. Vuatüryenin rəsmi mərasimlərdə geyindiği qara kostyumdan, ağ yaxalıq, köynək, qalstuk, sarı çəkmə və şlyapa alacam. Hələ üstəlik əl əsası, qızıl üzük, qızıl zəncirli cib saati, qızıl sağanaqlı eynək də alacağam.

— Bəs eynəyi neynəyirsən? Sən ki, yaxşı görürsən.

— Hər halda lazımdır. Elə ki geyimlə qurtardım, sonra maşın alacağam. İri, mavi rəngli, par-par yanan bir maşın alacağam. Sonra yola düşəcəm və nəhayət gəlib qəsrə çatacağam.

— Hansı qəsrə?

— Robidenin qəsrinə, daha doğrusu onun valideynlərinin qəsrinə. Hə, çatıb maşını saxlayacam. Sıqnal verəcəm. Onda Robidenin valideynləri qəsrin pəncərələrindən baxıb fikirləşəcəklər ki, görəsən kimdir gələn? Mən başımı maşının pəncərəsindən çıxarıb şlyapamı götürəcəm, əvvəlcə ataya, sonra isə anaya yüngül təzim edəcəm. Onlar duyacaqlar ki, gələn zədəgan Rekviyemdir. Sonra gəlib nəzakətlə məni evə dəvət edəcəklər. Mətbəxdə oturub söhbət edəcəyik. Orda məndən soruşacaqlar: "Bəlkə bir

qədər şərab içəsiniz?" Mən isə cavab verəcəyəm: "yox, sağ olun, içən deyiləm. Amma su içərdim".

Rekviyem bir anlıq dayanıb fikirləşdi. Sonra son sözlərinin yerinə düşdüyünü təsdiq etmək üçün bir də təkrarladı:

— Bəli, ancaq su içərəm. Çünki hava istidir. Onlara deyə bilmərəm ki, özüm maşında kifayət qədər şərab gizlətmisəm, nə mənası var. Hər halda onlar anlayacaqlar ki, çox ciddi bir adamla görüşüblər. Sonra mənimlə maraqlanmağa başlayacaqlar. Mən onlara öz əmlakım haqqında danışiram. Bax, bu tarlalar da, aşağıdakı otlaqlar da mənimkidir. Mən doğru deyirəm, çünki bu yerlərin hamısını almış olacağam. Doğrudur baha olacaq, amma mənim üçün nə fərqi? Sonra görəcəm ki, valideynlər bir-birinə baxır və fikirləşirlər. Fikirləşirlər ki, gözəl geyinmiş, maşını və çoxlu əmlakı olan, mədəni davranışlı bir adam hər deyəndə rast gəlmir. Qəfildən mənə deyirlər: "Bilirsinizmi, cənab, bizim bir qızımız var." Mən özümü bilməməzliyə vurub deyirəm: "Necə, qızınız var?" Onlar deyirlər ki, iyirmi yaşa çatmış bir qızları var, amma qız son vaxtlar çox qəmli görünür. Onda mən onlara deyirəm ki, çox yaxşı olar ki...

Xülasə, Rekviyem valideylərlə danışib sövdələşmə əhvalatını təsvir edəndən sonra yekunlaşdırdı:

— Hə, bir aydan sonra görəcəksən ki, Robide ilə birgə qayıtmışam bura və bu vali ilə keşişin qarşısında rəsmən evlənəcəyik. Bəli, cəmisə bir ayın ərzində. İnanmıram ki, bu bir ayda kənddə ölənlər. Hər halda Volodeverdə ölməyə hazırlaşan yoxdur. Əgər mən burda olmayanda ölənlər olsa da qəbri qazmağa adam tapılar. Amma yəqin ki, mən qazan qəbirlərə bənzəməyəcək.

Arsen qəbirqazan Rekviyemdan ayrılarkən qanı qara idi. Həm Rekviyemin düşdüyü fikirdən nigaran idi, həm də bu qəbirqazanın məhəbbəti ilə özünün Vuatüryenin qızına evlənmək üçün qurduğu hiyləni müqayisə etmişdi. Otlaqla ev tərəfə getdiyi vaxt uzaqdan Beletin həyəətə girdiyini gördü. Adətən bazar günü ibadətindən sonra Belet birbaşa evə qayıdır, Luizlə gəlini isə qəbiristanlıqda ləngiyirdilər. Arsen ürək sıxıntısı ilə fikirləşdi ki, evləndən sonra bu qızıcığandan da ayrılmalıdır və öz yeni həyatında bəlkə də ancaq bu ayrılığa heyfslənəcəkdə. Evlənməmiş oğulunun anasından ayrılması xoş bir hadisə sayılır, çünki o evlənilib yeni bir həyata başlayır. Viktor evləndən sonra da anası ilə bir evdə yaşayırdı və bəlkə də elə buna görə belə xırdaçı, arxadağız bir kişiyyə dönmüşdü. Arsen qərara almışdı ki, evləndən sonra bütün ailədən kənardə yaşasın. Belet isə ailənin üzvü deyildi və onun xırdaçı canında bu evə qarşı bir ikrah duyulurdu. Qızın Arsenlə dostluğunda şıltaqlıq, qısqanc bir bağlılıq, çılız uşaq sərtliyi həmişə nəzərə çarpırdı. Bütün bu cəhətlərinə baxmayaraq Arsen ona bağlanmışdı. Arsen otlağı keçib evə yaxınlaşdıqca Beletin əsəbiləşməsinə, hiylə və yalanlarını, uşaq şıltaqlıqlarını yadına salıb gülümsəyirdi.

Həyəət kimsəsiz idi. Leopard fındıq ağacının kölgəsinə çəkilib yatmışdı. Pəyənin qapısı yarıaçıq idi. yəqin Belet şlyapasını çıxarıb yerindən asmaq üçün öz otağına çəkilməmişdi. Arsen fikirləşdi ki, gedib onun söz-söhbətinə qulaq assın. Belə vaxtlarda, adətən mətbəxin pəncərəsi qarşısında oturub qəzet oxuyan Viktorun gözünə dəyməmək üçün o, pəyəyə tərəf otluğun üstü ilə, səssiz-səmirsiz keçdi. Qardaşı ilə bircə anlıq belə kəlmə kəsməyə hövsələsi yox idi. O, pəyəyə girib Beletin yaşadığı alət anbarının qapısını açdı və donub yerində qaldı. Onun qapı ağzında olduğunu duyandan sonra belə ayağa qalxmağa macal tapmamış Belet yataqda uzanıb çaşqın heyvan kimi ona baxırdı. Otağın ortasında ayaq üstə durmuş Viktor isə iki əli ilə şalvarını tutub yuxarı dartmışdı, amma düymələməyə macal tapmamışdı. Arsen geri döndü, qapıdan çölə söykənmiş yabanı götürüb geri qayıtdı. Belet çarpayıda oturub ağlayırdı. Viktor duydu ki, qardaşı onu öldürmək istəyir. Əlini şalvardan çəkmək istədi, amma şalvarının düşdüyünü görüb yenidən onu qamarlamalı oldu. Onun bu gülünc və aciz hərəkəti Arseni bir anlıq ləngitdi. O ilk zərbəni yabanın dişləri ilə deyil, dəstəyi ilə vurmaları oldu. Ağac Viktorun çənəsini dağıtdı, o zarıdı və çənəsinin qanı köynəyinə damcıladı. Sonra o, yabanın dişlərini irəli

çevirib qardaşının qarnına tuşladı, amma sanca bilmədi. Belet yabanın qarşısına keçib kiçik əlləri ilə onun polad dişlərindən yapışmışdı. Qızın saçları üzünə tökülmüş, gözləri isə yerə dikilmişdi. Onun göz yaşından islanmış xırdaca sifətindəki xəcalət hissi Arsenin özünə də siyarət etdi və qızcığaza bəslədiyi hisslər onun ürəyini kövrəltdi. O, yabanı atıb bayıra qaçdı ki, gözlərinin yaşardığını qardaşı görməsin.

Həyətdə, pəyənin qarşısında qəzəblə gəzindiği vaxt Arsen duyurdu ki, qardaşını öldürmək fikri başından çıxmır. Axşamacan, sabah axşamacan bir təhər dözə bilərdi, amma onu öldürmək fikri qəti idi. Çünki bu əhvalat nə adi bir hadisə, nə də iki qardaşı düşmən salacaq bir təsadüf idi. Viktor onun həyatını murdarlamaq istəmişdi, bəli onun qızcığaza olan gizli rəğbətini duymuş və bu hissi murdarlamışdı.

Luiz gəlini ilə ibadətdən qayıdanda gördü ki, Arsen səliqə ilə bükülüb iplə bağlanmış bir döşəyi çiyinə alıb evdən çıxır. Ana oğlanlarının təzədən dalaşdıqlarını duydu, çətirini yığıb gəlininə verdi ki, içəri aparsın. Arsen hovuzun yanında yükünü yerə qoyub anasına dedi:

— Mən gedirəm. Sizin dil-ağıza düşməniyi istəməzdim, amma mən daha qardaşımla bir evdə yaşaya bilmərəm. Getsəm onun üçün də yaxşı olar.

— Qardaş arasındakı savaşı ciddi məsələyə döndərməyə dəyməz. Mən özüm yeddi uşaqly bir ailənin beşinci övladı olmuşam və bilirəm ki, hər ailədə söz-söhbət olur. yaxşı bir de görüm nə olub?

— Bunu məndən soruşmayın, ana. yaxşısı budur ki, heç Viktordan da soruşmayın. Səbəbi demək də eşitmək də xəcalətlidir.

— yaxşı, əgər sizin ikinizdən biriniz mütləq getməlidirsə, sən niyə getməlisən axı? Məncə oturub danışmaq lazımdır. Hələlik evin sahibi mənəm.

— Viktorun evdən getmək fikri yoxdur. Mən isə əvvəl-axır getməliyəm. Hələlik Yrbənin evində qalacam. yeməyimi də Yrbən ora gətirər. Necə işləyəcəyimi isə hələ fikirləşməliyəm. Uzağı gələn il üçün özünü təzə bir xidmətçi də tapmalısınız.

Arsen istədi anasına desin ki, Beleti də işdən çıxarsa yaxşıdır, amma anasının onun Viktorla davasının səbəbini duya biləcəyini fikirləşib susdu. Həm də yəqin Beletin özü yaxın vaxtda çıxıb gedəcəkdə. Qız hələ pəyədən çıxmamışdı. Emili də çətiri evə qoyub qayıtmaq bilmirdi. Pəyədəkiləri orada çox saxlamamaq üçün Arsen yükünü çiyinə alıb anasından ayrıldı.

Yrbən öz təzə həyatını belləyib hamarlamışdı, indi də əlində uzun bir ip həyəti dolanır, tərəvəz ləkləri üçün yer ölçürdü. Hələ üstəlik çiçək ləkləri və qızıl gül kolu üçün də yer hazırlamışdı. Arsen ona çatıb dedi:

— Gəldim xahiş edirəm ki, öz evinizdə mənə də yer verəsiniz.

Qoca ipi yerə atıb qapını açdı. Onun uzunsov, arıq çöhrəsində sevinc oynadı.

— Keç içəri. Çarpayını harada istəsən, orada qoyarsan. yerimiz boldur.

Dülgər tavanın taxtasını vurandan sonra, Yrbən evə bir az döşənəcək də gətirmişdi. Arsen döşəyini qoyduğu birinci otaqda taxta masa, həsir hörməli üç kətil və təzə bir əlüzyuyan qoyulmuşdu. Günorta çağı Yrbən evə gedib Luizın Arsenə hazırladığı yeməyi gətirdi. Arsen yeməyini acgözlüklə yedi. Elə bil ki, o yeməyə fikrini dağıtmaq üçün girişmişdi. yeyib qurtaran kimi yenə də pəyədəki əhvalat yadına düşdü. Bu əhvalatın ən xırda təfəsilatı belə gözləri qarşısından keçir, ona əzab verirdi. O dəfələrlə Viktorun ölümünü təsəvvürünə gətirdi və bu baş tutmamış ölümə haqq qazandırdı. Beletin düşdüyü vəziyyət və bu vəziyyətdən doğan izzət heç bir təsəvvürlə yüngülləşdirə bilmirdi. O, otaqda gəzinir və qəm yükünü yüngülləşdirməyə çalışırdı. Bir azdan hiss etdi ki, içəridə nəfəsi tənqiyir və çıxıb bayırda bir iş görməklə fikrini dağıda bilər. Arsen çölə çıxan kimi həyətdə qərar tuta bilməyib düz meşəyə tərəf yollandı. Meşənin kənarına çatanda dözə bilməyib geriye, öz evlərinə tərəf baxdı və fikirləşdi ki, yəqin indi ağır bir sükut içində yeməyi başa vururlar. Masanın ayaq tərəfində, sahibənin sərt baxışları altında büzüşüb oturmuş Beletin həyəcanlı sifəti də gözləri qarşısında canlandı.

Arsen meşədəki cığırlara düşüb gəzinir və meşənin sakitliyində də özünə rahatlıq tapa bilmirdi. Ona elə gəldi ki, tənha qaldıqca iztirabı daha da artır. Beləcə yarım saata yaxın gəzinəndən sonra Vuirra ilə rastlaşdı və elə bil ki, bu görüş ona bir təskinlik gətirdi. Vuirra Volödeverə qayıdandan sonra onlar ilk dəfə idi ki, görüşürdülər. Arsen onun evə yaxın düzənlərdə ehtiyatla dolandığını görmüşdü və duymuşdu ki, qız onunla görüşməyə hələ cəsarət eləmir. Bu gün Arsen onun haqda fikirləşməyə macal da tapmamışdı, ona olan kinini isə xeyli vaxt idi ki, unutmuşdu. Vuirra yaxınlaşaraq dedi:

— Mən qayıtmışam. Dağa qalxmışdım, amma gördüm ki, orada qərar tuta bilmirəm. Böya haqqında sənə dediyim sözlərə görə peşiman olmuşam.

Arsen laqeyd bir işarə ilə başa saldı ki, bu barədə heç düşünmür. Vuirra sözünə davam elədi:

— yəqin sən elə fikirləşirsən ki, mənim insanlardan və onların həyatından zəhləm gedir. Əslində isə əksinədir. Mən sizi daha yaxından tanımağa çalışıram. Amma mən Jüra əyalətinə ilk adamların qədəm basdığını, o vaxtdan min-min nəslin dəyişməsinə görmüşəm. yəqin fikirləşirsən ki, mən sizlərə yaxşı bələdəm. Düzünü desəm, siz məni həmişə təəccübləndirmisiniz. Başınızda elə bir şey, elə bir duyğu var ki, o mənim başımda yoxdur. Həmin o duyğunu mən lap qədim adamlarda da sezmişəm və onun nə olduğunu anlamaq istəyirəm. Səninlə birgə olanda həmişə gözləyirəm ki, o duyğunu bəlkə sən mənə öyrədəsən.

— Nə demək istədiyini anlamasam da başa düşürəm ki, yenə nə isə uydurma bir fikrə düşmüşsən. Mən başımın içində nə olduğunu sənə göstərə bilərəm, amma bu gün belə bir imkanım yoxdur. Dərd-qəm məni əldən salıb. Əmrümün çox pis günləri başlayıb. Məndən bədbəxt adam tapılmaz.

Onlar cığırın qırağında yanaşı oturub iri bir palıda söykənmişdilər. Arsen şikayətə bənzər deyinməsinə görə utandı. Sonra Vuirranın ona baxdığını görüb dedi:

— yəqin heç sənə özün də xoşbəxt deyilsən.

Vuirra heç nə demədi, çünki dəqiq cavab tapa bilmirdi. Fikirləşməyə çalışdığından sifəti gərginləşmişdi. Arsen onun bu vəziyyətinə acıyaraq dedi:

— Anamın bir dəfə dediyi sözlər yadıma düşdüyünə görə sənə belə sual verdim. Avqustun on beşində axşam üstü qonaqlarımız vardı. Böyanın əhvalatı barədə, elə sənə barədə də söhbət düşmüşdü. Anam əlində corab toxuyurdu və söhbətə qoşularaq dedi: "Əslində mənim Vuirraya yazığım gəlir. Əlməzliyə uğramış bir qıza qibtə etmək olmaz. Başladığın bir işin sonu görünürsə, o mənasız bir iş sayılır."

Vuirranın yaşıl gözlərində nigarançılıq qarışıq ciddi bir maraq oynadı. Arsen isə özü-özünə danışmış kimi davam elədi:

— Mən də başa düşürdüm ki, anam düz danışır. Onun əlində toxuduğu coraba baxıb fikirləşirdim ki, əgər o toxuduğu şeyin axırda corab olacağını fikirləşməsə, gördüyü işin əhəmiyyəti olmazdı. Məncə həyat da belədir; ömrü yaxşı yaşamaq üçün onun sonunu fikirləşmək lazımdır.

Vuirra fikirli-fikirli mızıldandı:

— Bunlar keşişin yaydığı fikirlərdir. Siz insanlar ölüm haqda tez-tez fikirləşirsiniz?

— Hələlik tez-tez fikirləşirik. Zənnimcə biz başqa şeylər fikirləşəndə də ölümü yaddan çıxara bilmirik. Bəlkə də elə bizim başımızda sənə qəribə görünən və öz başında duymadığın şey elə bu fikirdir. Hələ üstəlik mən deyirdim ki, ölüm haqqında daha çox fikirləşənlər öz həyatlarını daha yaxşı qurur, daha səliqəli yaşayırlar.

Arsen susdu. O ölüm haqqında fikirləşməyi bacarmadan, ölümə doğru yüngül addımlarla getmiş Böyanın taleyini fikirləşirdi. Çevrilib Vuirraya baxanda qızın fikirli və qəmgin olduğunu duydu və ona qibtə elədi. Fikirləşirdi ki, əgər özü də ədəbi həyata malik olsaydı indi çəkdiyi qəm-qüssəyə fikir verməz, onu ötəri bir şey sanardı. Vuirra isə özünə mənsub olmayan uzun və ölçüsüz taleyi barədə fikirləşir və müqayisə edirdi. Arsenin taleyi anasının toxuduğu corabın gedişi kimi özünə mənsub idi və o öz həyatını ilmə-ilmə

yaşayırdı. Vuivra köksünü ötürərək əlini uzadıb qıjının dibində bitmiş qırmızı bir göbələyi üzdü və dişləyib yeməyə başladı. Arsen onu saxladı:

— yemə, zəhərlidir.

— Ah! mənə zəhər də təsir eləmir, — deyə o göbələyin qalanını ətəyinə qoydu. Mən ölümdən çox uzaq düşmüşəm.

20.

Əli hər işdən soyumuş və tənhalığa qovuşmuş Arsen bütün günü Yrbənin evində girlənir, öz qəmini və qəzəbini çeynəyirdi. Ona elə gəlirdi ki, işə və adamlara marağını həmişəlik itirib. Beletlə Viktorun əhvalatından başqa heç nə fikirləşə bilmirdi. O əhvalat barədə özünə verdiyi suallar əzabını daha da artırırdı. Görəsən onlar pəyədə görüşməyə nə vaxtdan başlayıblar? Nə üçün Viktor belə bir iş görüb? Bəs niyə Belet razı olub, cinsi həvəsə düşüb, ya qorxusundan dinməyib? O fikirləşdikcə Viktorun hərəkətinin qərəzli olduğuna daha çox inanır və kini güclənirdi. Viktora qarşı, onun hərəkətlərinə, zövqünə qarşı əvvəllər də duyduğu ikrah hissi indi əsl düşmənçiliyə dönmüşdü. Arsen fikirləşirdi ki, əgər Beleti kəndin başqa oğlanı, lap elə Arman Mindörün özü ilə belə vəziyyətdə görsəydi, ancaq təəssüflənə bilərdi və belə kin-küdurət duymazdı.

Luiz Arseni görmək üçün qocanın evinə gəlməli olurdu. Ana oğluna artıq sual vermədən təsərrüfat və iş-güc haqda söhbət salırdı. Arsen anasının söhbətinə bir təhər dözməli olurdu. Amma söhbətdən anlamışdı ki, təsərrüfatda işlər yaxşı getmir və onun yeri duyulur. Yrbən sentyabrın birindən xidmətdən çıxmış sayılsa, da özü könüllü olaraq işlərə kömək edirdi. Evdən çıxarkən Arsen fikirləşirdi ki, qardaşı ilə rastlaşmamaq şərt ilə təsərrüfata əl yetirə bilər, amma onunla iş ortağı olacağı fikri belə əsəblərini korlayırdı. O istəyirdi ki, qardaşı ilə özü arasında dəqiq bir sədd olsun. Evdən ona yemək gətirildiyi üçün də sıxılmağa başlamışdı və istəyirdi ki, Yrbənin mətbəxində özü yemək hazırlasın. Bir axşam yeməyi Luizın özü gətirmişdi və söhbət vaxtı sözarası eşitdirdi ki, Beleti işdən çıxartmaq istəyir. Bəlkə də oğlunun evdən getməsində Beletin də rolu olduğundan şübhələnmişdi. Arsen indi özünü kənar adam saydığı üçün bir söz demədi. Birinci gün az qalmışdı ki, özü anasına Beleti evdən çıxartmağı tapşırınsın, amma indi bu xəbər onu bir az məyus etdi.

Belet gündə bir neçə dəfə Yrbənin evinin qarşısından keçirdi. Səhər və axşam malların südünü pendir fabrikinə o aparırdı. Günortadan sonra işə malı ümumi otlığa aparanda da həmin yoldan keçirdi. Evin qarşısından keçəndə Belet Arsenin ona baxdığını güman edib hər dəfə yüngülcə qızarıb və gözləyirdi ki, nə vaxtsa Arsen gəlib onu danlayacaq və sonra yenə hər şey öz qaydasına düşəcək. Olmuş əhvalatı yadına salanda o, xəcalət çəkmək əvəzinə təəssüf hissi keçirirdi. Onun fikrincə Viktorla bir yatağa girməsi çox da böyük hadisə deyildi. O, bu görüşlərə heç vaxt ciddi bir əhəmiyyət verməmişdi. Elə Viktorun özü də bu işə adi gözlə baxırdı və lazım gələndə qıza üzünü də bozardırdı. Əgər Belet bilsəydi ki, Arsen bu məsələyə belə qəzəblənəcək, yəqin ki, özünü qoruyardı. Amma hər dəfə Yrbənin evi qarşısından keçəndə Beletə elə gəlirdi ki, qəlbindən bir sızıltı keçir. Viktorla bir yerdə tutulduğu andakı kimi xəcalət çəkirdi. Fikirləşirdi ki, həmin andan Arseni sevmək hüququnu itirib. Çöldə başqa çobanlarla birgə olduğu vaxt dərini unudurdu. Evə qayıdanda işə tənhalığını, Arsenin onu dindirməsindən, başqalarına sərt görünən baxışlarındakı mülayimlikdən məhrum olduğunu daha aydın duyur və üzülürdü. Axşamlar yatağına girəndən sonra xeyli ağlayırdı və ona elə gəlirdi ki, gecə əcinnəsi də pəyəyə tez-tez baş çəkir.

Arsen evdən baxıb Beletin küçədən keçməsini hər dəfə gözləyirdi. O, qızın günahını bağışlayır, onun günahı olmadığını təsdiqləyir, amma çağıraraq onunla danışmağa dili gəlmirdi. Danışmaq istəmirdi. Çünki pəyə əhvalatı gözləri qarşısına gələn kimi əhvalı

dəyişirdi. Əgər danışsaydı, sözləri saxta çıxacaq, elə Beletin özü də saxtakarlıqla danışacaqdı. Arsenin bu xırdaca xidmətçi qıza bəslədiyi hiss elə zərif idi ki, onu nə yoldaşlıq, nə də qızgın məhəbbət hisslərinə bənzətmək olmazdı. Amma hər dəfə qızcığazın küçədən keçdiyini görəndə həyəcanlanır və ona tərəf dartınırdı. Hərdən onların xəcalətli və mülayim baxışları rastlaşırdı da. Günortadan sonra qız malı çölə sürəndə, evin iti Leopard naxırdan ayrılıb Arsenin baxdığı pəncərəyə tərəf qaçır, qabaq pəncələrini pəncərənin kənarına qoyub sahibinə quyruq bulayır, mülayim-mülayim zingildəyirdi. Adətən Arsendən dostyana təpiklər görmüş heyvan, indi sahibinin onu tumarladığını görəndə sevincindən hürür, atılıb-düşür, şitlik edirdi. Sahibindən yüngül bir təpik aldıqdan sonra yenə sevinə-sevinə Beletin yanına qaçır, qız isə onu bərk-bərk qucaqlayıb üzündən öpürdü. Bu yeni mehribançılıq əlaqəsi Beletin ümidini daha da artırırdı. O fikirləşirdi ki, əgər zırpı Minör xanım kimi onun da iri döşləri olsa, yəqin bu qədər gözləyib həyəcan keçirməli olmazdı. Beletin ən şirin arzusu da elə bu idi: bir səhər yerindən qalxanda görəcəkdə ki, bütün bədəni dəyişib, qıçları soba borusu kimi şişkinləşib, oturacağı yun torbası kimi kömbələşib, döşləri tuluq kimi şişib, döşlərinin gilələri isə bir çüt qırmızı giləyə bənzəyir. Onun çır və ciyilti səsi də dəyişib qalınlaşmalı idi. Güləndə Jüde arvad kimi gur səslə güləcəkdə. Kəndin bütün oğlanları gəlib yan-yörəsində fırlanacaqdılar, o isə deyəcəkdə: "Ey oğlanlar, mənə toxunmayın, əllənməkdən xoşum gəlmir". Arsen onun əndamını görəndə mətəl qalacaqdı. Hələ üstəlik qız varlanmalı idi ki, bəxti tamam açılsın. Bunun üçün vərəsə almalı idi. Tutaq ki, fotoqraf işləmiş varlı bir dayısından vərəsə almalıydı. Vərəsə məsələsinin heç uyğun gəlmədiyini görüb, Belet fikirləşdi ki, Vuivranın iri yaqutunu ələ keçirib varlana bilər.

Evdən ayrıldıqdan üç gün sonra Arsen fikirləşdi ki, Vuatüryegilə gedib başladığı söhbəti davam etdirməlidir. O Roz ilə söhbətə başlayıb ehtiyatla eşitirməli idi ki, ciddi, qənaətcil, təsərrüfatçı bir qızla ailə qurmaq arzusundadır. Keçən gecə yağmış yağışın nəmi hələ çəkilməmişdi və torpaq buxarlandıqca yerdən elə bil yetişmiş meyvə ətri qalxırdı. Arsen yola düşmüşdüsə də könülsüz gedirdi, az əhəmiyyəti olan, ancaq planlaşdırılmış bir iş arxasınca gedirmiş kimi ləng addımlayırdı. yolüstü papiros almaq üçün Jüdenin kafesinə girdi, bir az ləngiyib çölə çıxanda isə gördü ki, yenə yağış damcılayır. O geri qayıtmaq istədi. Əzünün bu tənbelliyinə və taleyinə laqeydliyinə təəccübləndi. Bir az fikirləşib qərara aldı ki, Vuatüryegilə günortadan sonra getsə yaxşıdır. Lakin nə günortadan sonra, nə də sonrakı günlər valigilə gedə bilmədi. Hər dəfə qəti qərarla evdən çıxır, Vuatüryenin evinə tərəf səmt alır, bir az gedəndən sonra isə yolunu meşə tərəfə, ya da ki, çay qırağına tərəf dəyişirdi. Belə qərarlılığına görə xəcalət çəksə də özü ilə bacara bilmirdi.

Nəhayət bir səhər o lap qəti qərara gəlib, iradəsini toplayıb Vuatüryegilə getdi. Roz həyətdə tək idi. Böyanın ölümü onu qocaltmışdı, solğun sifəti qüسسə və yorğunluqdan daha da bozarmışdı. İri, görkəmsiz vücutunda da qadınlıq əlaməti duyulmurdu. Buraya qəti qərarla gəlmiş Arsenin elə ilk andaca dili tutuldu. Danışmağa başlayanda isə dirənə-dirənə və tamam kənar mövzuda söhbət elədi. Söhbətinin sonunda o qərara almışdı ki, Roz ilə evlənməsi deyil. öiss edirdi ki, Vuatüryenin əmlakı artıq onu maraqlandırmır. Geniş təsərrüfat, müasir traktorlar, işgüzarlıq haqqında arzuları isə boş arzular imiş. Axırda Roz Vuatüryeyə bir az təsəlli verib ayrılarda hiss edirdi ki, ondan həmişəlik ayrılır. Belə bir qərara gəldiyinə özü də təəccübləndi. Hiss edirdi ki, adi həyat tərzini, çalışıb varlanmaq həvəsini itirib. Onu ən çox narahat edən cəhət isə həmişə kəskin olan və iti işləyən şüurunun indi ləng işləməsi və çaşqın olması idi.

Arsen Yrbənin evinə qayıdıqdan sonra yenə Böya yadına düşdü. O, vicdan əzabı çəkmirdi, öz ziyankar fəaliyyəti haqqında düşünürdü. "Onu heç nədən ötrü öldürdüm" deyərək bir insan ömrünü əbəs yerə qırdığı barədə fikirləşirdi. O, günahını maddi itkiyə bərabər sayırdı, axı əbəs bir ölümə yol vermək bədxərcliyə bənzəyirdi. Arsen cinayət etdiyini hələ indi duymağa başlayır və bu fikirdən dəhşətə gəlirdi. Viktorun əclafılığı elə bil onun gözlərini açmışdı və anlamağa başlamışdı ki, kimə isə maddi zərər vurmada da cinayət

törətmək olurmuş. Günorta vaxtı Yrbən həmişəki kimi yemək gətirdi, amma Arsen heç nə yemədi. Əsəbləri elə gərgin idi ki, boğazından bir loğma çörək də keçirə bilmədi. Kini, iztirabı bir-birinə qarışib daxilini qaynar qazana döndərmişdi. Ona elə gəlirdi ki, nifrət, cinayət və əçlaflıqla dolu bir girdaba düşüb. Uzun və əsəbi bir çək-çevirdən sonra yenə də Viktoru öldürmək fikrinə qayıtdı. Fikirləşirdi ki, Viktoru öldürməklə təkcə qisas almayacaqdı, həm də öz vicdan əzabını yüngülləşdirəcəkdə. Ona elə gəlirdi ki, bu qətlə həm mənəvi təmizlik işinə xidmət edəcək, həm də Böyanın ölümündəki günahını yuyacaqdı. O nə qədər əsəbi olsa da aqlını tam itirməmişdi, görəcəyi işin ağırlığını duyurdu və elə buna görə də etiraf eləmək, özünün dərd yükünü bir yaxın adamla bölüşmək arzusuna düşmüşdü. Əvvəlcə aqlına gəldi ki, gedib kilsədə etiraf etsin. Ancaq hər bir keşişin bəşəri hisslərinə şübhəsi vardı. O, keşişi Tanrının yerdəki qulağı hesab edirdi. Tanrının özünü isə elə Vuivra kimi ölüm tanımayan, insan həyatına uyuşmayan bir varlıq sayırdı. Arsen İsanı Tanrı—insan, həyatla əbədiyyət arasında, bəşərlə sonsuzluq arasında bir vasitəçi saydığına görə ona az ümid bəsləyirdi. Doğrudur, keşiş onun etirafını, dərdini dinləyəcəkdə, amma bu dərdə bir mühasib gözü ilə baxacaqdı.

Gündüz saat iki idi. Arsen qardaşı Denisin 1916-cı ildə cəbhədən gətirdiyi tapança haqqında fikirləşirdi. Silah evdə Viktorun çarpayısının baş tərəfindəki divardan asılmışdı. Bir daraq gülləni isə alət anbarındakı siyirmələrin birində saxlayırdılar. O, öz planını götür-qoy edə-edə Mindörlərin həyətidən keçib evə tərəf getdiyi vaxt İlyeti çardağın altında gördü. Arsen istər-istəməz yolunu dəyişib çardağa tərəf getdi. Qız həyətdən yığılmış almaları seçməklə məşğul idi. İlyet Arseni elə onun arzu elədiyi xoş bir təbəssümlə qarşıladı. Arsen ona yaxınlaşdı, lap yaxına gəlib asta səsle dedi:

— İlyet Böyanı mən öldürmüşəm. Vuivranın yaqutunu götürmək fikrini onun başına mən salmışam. Əzə də qəsdən eləmişəm, Vuatüryenin qızına evlənmək üçün.

İlyet həyəcədən titrəməyə başladı. Rəngi bozardı və qara gözlərinə qorxu doldu. Arsen isə sakitcə dayanıb cinayətinin bir qadına necə təsir etdiyinə baxırdı. Sonra İlyetin rəngi də, gözlərindəki tanış mehribanlıq da özünə qayıtdı. Qız Arsenin başını iri, alma iyi verən əlləri arasına alıb pıçıldadı:

— yaxşı ki, gəlib dərdini mənə danışdın. Arsen, mən səni yaxşı tanıyıram, necə adam olduğunu da bilirəm. Bəzən adamların təbiəti ilə hərəkəti uyğun gəlmir.

— Hər halda gavalı ağacında alma yetişmir — deyə Arsen mızıldandı.

— Sən ki, Vuatüryenin qızını almaq fikrindən daşınmısan. Gördüyü şər işin xeyirindən imtina edən adamın bağışlanması asan olar. Əzənin haqda çox bədgüman olma. Böya sənsiz də həmin işi görəcəkdə. Ölməyindən on-on beş gün əvvəl də mən onun Vuivranı axtardığını görmüşdüm.

Arsen dinmədi, amma fikirləşdi ki, bu təsəllilərlə də vicdanını təmizə çıxara bilməz. Etiraf edib günahını boynuna alması onu bir az sakitləşdirmişdi. İlyetin mülayimliyi, səsindəki və baxışlarındakı mehribanlıq onun yarasına məlhəm qoymuşdu. İçindəki təlatüm sütləşib soyuyurdu. Arsen özünü əzab və göz yaşından sonra anasının qucağında ovunan körpə kimi rahat sanırdı. Amma qadın yanında belə mütiləşdiyinə və sıxıldığına görə özünə acığı da tutdu. Elə qəddini düzəldib qürurunu qaytarmaq istəyirdi ki, üz-gözündən qəzəb və kinayə yağan Arman Mindör onlara yaxınlaşdı. Arsenin sifətini hələ də əlləri arasında saxlamış İlyet tez əllərini geri çəkib qardaşına tərəf çevrildi. Qızın sifəti əvvəlki mülayimliyini itirib ailə üzvlərinin adət etdiyi soyuq ifadəni aldı. Arman dilləndi:

— Bu evi fahişəxanaya döndərmisiniz? Deməli bu cənab öz evindən qovulandan sonra burada göz yaş tökməyə gəlib. amma mənə evimdə dilənçiyə yer yoxdur. Əvvəlcə sən, İlyet, cəhənnəm ol burdan.

İlyet Arsenə tərəf çevrilib dedi:

— Ona fikir vermə. Xasiyyətinə ki, bələdsən, həmişə başından böyük danışır.

Arman bacısına yaxınlaşıb üzünə bir sillə ilişdirdi, qız müqavimət göstərmək istəyəndə isə saçından yapışdı. Arsenin yadına on il əvvəl məktəb yolundakı savaşa düşdü

və hiss etdi ki, indi də laqeyd qala bilməyəcək. Oğlanlar əlbəyaxa oldular, lakin çox vuruşa bilmədilər. Jülyet qardaşının arxasına keçib, onun hər iki qulağından yapışdı və qıçının oynamağına bir tək ilişirdi. Arman müvazinətini itirib yerə yıxıldı. Arsen onu dizləri altında saxlayıb əzişdirməyə başladı. Elə bil neçə gündən bəri içində toplanmış kinküdurəti boşaldırdı. Arman isə onu söyə-söyə qışqırırdı ki, gedib jandarm idarəsinə şikayət edəcək. Noel Mindör gəlib talvarın altına çatanda onlar aralandılar. Ata Mindör Müzelyelər ailəsinin nümayəndəsini öz həyətində gördüyünə təəccübləndiyini gizlətmədi. Ancaq nəzakətlə danışdı və izahat istədi. Arsen çevrilib Jülyetə baxdı və onun gözlərindən razılıq əlamətini duyardan sonra çevrilib qızın atasına dedi:

— Gəlmişdim sizdən xahiş edirəm ki, Jülyetlə evlənməyimizə razılıq verəsiniz. Amma Armanla rastlaşdıq, o da heç imkan vermədi ki, kəlmə kəsək. Əgər razı olsanız sonra gələrəm. Armanla savaşı acısı keçəndən sonra danışarıq.

Noel Mindör mülayim səslə dedi:

— Nə vaxt istəsən gəlersən. Evin yolu uzaq deyil.

Arsen sağollaşdı aralandı və arxadan Armanın deyilməsini də eşitdi.

Belet bu vaxt naxırla yolu keçirdi, Arsenin Mindörlərin həyətindən çıxdığını görüb qızardı və qaş-qaşağını salladı. Leopard isə sahibini düşmən ərazidə görüb çaşmışdı və onun yanına qaçmaq istəyəndə Belet itin xaltasından tutub saxladı, hələ üstəlik acıqla böyrünə bir tək də vurdu. Beletin bu sərtliyi Arseni təəccübləndirdi. O, yolu keçib meşə tərəfə üz tutdu. Çalınmış ot quruyub bozarmışdı, meşə ətrafındakı otlar da quruyurdu. Arsen sakitləşmişdisə də özünü xoşbəxt sanmırdı, ürəyinin qəm yükü hələ üstündə idi, amma gələcəyi fikirləşməyə həvəsi artmışdı. Oktyabrın ilk günlərində evlənəcəkdi, kəndin o başındakı boş evlərdən birini kirayəyə götürəcəkdi və artıq evlərdən birini gözaltı da eləmişdi. yenə də işə başlayacaq, yer şumlayacaq, toxum səpəcək, bağ becərəcək, mal saxlayacaqdı. Əziz də sevdiyim Jülyet ilə birgə. O, Jülyetə öz sirlərini də danışacaqdı, Viktor və Belet haqqında, Böya haqqında söhbət edəcəkdi. Bu söhbətlər onun dərini yüngülləşdirəcəkdi. Meşədə gəzindiyi vaxt Arsen Vuivra ilə rastlaşdı. Onlar bir müddət lal-dinməz gəzindilər. Sonra başladılar qırıq-qırıq söhbətlər isə əvvəlki söhbətin davamı oldu. Görünür Vuivra keçən görüşdə Arsenin dedikləri barədə xeyli fikirləşibmiş. O hərdən bir addım irəli çıxıb diqqətlə Arsenin üzünə baxırdı.

— Arsen, tutalım otuz ildən sonra öləcəyimi bilsəydim, mən dəyişəcəkdim? Dünən mənə əzab haqqında, qəlbin rahatlığı haqqında danışdın. Bilirsənmi, günbəgün görüb duyduğumuz hər nə varsa, hamısı ömür sarayına hörülən daşlardır və bu daşlar möhkəm olmalıdır, çünki hörülən divar sona qədər dözməlidir. Mənim görüb duyduqlarımın isə əhəmiyyəti yoxdur. Axı mənə ömür sarayı qurmaq lazım olmur. Elə bu səhər ölüm haqqında fikirləşirdim. Bəlkə onu da öyrənmək olur? Səncə ölməyi öyrənmək olar?

— Bu nə söhbətdir başlamısan? Mən elə belə boşboğazlıq etmişdim. Daha belə səfeh fikirlərə düşmə.

— Mən səni sevdiyimə görə fikirləşirəm, yaxud sevməyi, elə sizlər kimi sevməyi öyrənmək istədiyimə görə fikirləşirəm. İstəyirəm mənim məhəbbətim, əzabım, can rahatlığım elə güclü, elə ağır olsun ki, mən də bu yükün altında sıxıldığımı duyum, o gün sənə sıxıldığın kimi. öç nə duymadan, dayanmadan həmişə irəli getmək əvəzinə dayanıb bu sıxıntıyı duymaq istərdim. Əgər öləsi olsam...

Axşam üstü Arsen evə qayıdandan sonra keşiş ona baş çəkməyə gəldi. Arsen əvvəlcə fikirləşdi ki, yəqin keşişi anası barışmaq üçün göndərib. Amma keşiş qardaşların savaşı haqqında söhbət açmaq fikrində deyildi. O, həyəcədən qızarmışdı və coşqun bir ehtirasla daşırdı:

— Məsələdən xəbər varmı? yenə bədbəxtlik üz verib. yəqin ki, yenə Vuivranın ucbatından. yəni doğrudan xəbər yoxdur? Bütün kənd bu barədə danışır. yaxşı, qoy danışım nə məsələdir.

— yoxsa Rekviyemə bir şey olub?

— yox canım, ondan da maraqlı əhvalatdır, — deyə keşiş coşqunluqla cavab verdi.

Sonra o əhvalatı danışmağa başladı. Gündüz saat birə yaxın balaca oğlanlar Rular ailəsinin iki il əvvəl yanıb külə dönmüş və indi kol-kos basmış evinin xarabalığında oynayırmış. Onlar daşları tərpedərkən gürzələr uşaqların ikisini sancıblar. Uşaqları tez Senesyer əczaxanasına aparıb iynə vuraraq ölümdən qurtarıblar, amma camaat bu hadisədən bərk narahat olmağa başlayıb. Doğrudur, bəziləri, elə Vuatüryenin özü də deyir ki, bu adi bir təsadüfdür və həmin xarabalıqda həmişə ilanlar yuva qururmuş. Amma məlum məsələdir ki, buralarda çoxdandır ki, ilanlar adam sancmırdı, Böyanın əhvalatı da bir faciə idi və heç şübhə yoxdur ki, bunların hamısında Vuivranın əli var. Həm də ki, o qız özünü indi başqa cür aparır. İndi Vuivranın yaqutunu götürmək fikrindən uzaq olmaq da təhlükəni azaltmırdı. Vuivra ilanlarını hər yana yaymışdı. Camaat tərəvəzdən göyərti yığmağa da qorxurdu. Keşişin əlinə yaxşı fürsət keçmişdi. öazırda sentyabrın 7-si idi və Məryəm ananın bayramı gələn şənbə gününə düşürdü. Əgər keşiş sabah dini nümayiş keçirsə baş dini idarədə ona bir söz deməzdilər, çünki elə baş keşişin məsləhət gördüyü kimi, nümayiş iki məqsədə xidmət etmiş olacaqdı. Vuatürye pis vəziyyətdə qalmışdı. Uzun mübahisədən sonra axşam saat doqquza yaxın keşişə öz razılığını bildirməli olmuşdu. Nümayişçilər kəndi dolanıb meşəyə getməli, Şene və Nu göllərinin ətrafında fırlanıb çay qırağındakı Vyö-Şato xarabalığı yanından keçməli, sonra isə çay qırağı ilə kilsəyə qayıtmalı idilər. Vuatürye bütün gecəni yata bilməyib sabahkı nümayişdə iştirak edib-etməməsini götür-qoy elədi. Bir tərəfdən dini mərasimə qoşulmağa, özünün radikal görüşlərindən, dinsizliyindən əl götürməyə həvəslənir, digər tərəfdən isə özünün otuz beş illik ateist, tərəqqiçi fəaliyyətini, saqqallı radikal rəhbərin, əyalət deputatının qəmli və tənəli baxışlarını gözləri qarşısına gətirib həyəcandan tərləyirdi.

21.

Səhər saat beşdən bəri keşiş çənə döyürdü. Qarımış üç bacılarla, Noel Mindörlə, dəmirçi ilə görüşüb söhbət eləyəndən sonra nümayişin təşkili və götürüləcək əyani vəsaitin, dini şüar və şəkillərin hazırlığına başlamışdı. Yç bacı Janna Darkın şəkil-plakatının şəridlərini və dini xordakı uşaqların geyimlərini səliqəyə salırdılar. Kişilər isə plakatları bərkidir, mıxlayırdılar. Keşiş nümayişin texniki hazırlığına nəzarət etməklə yanaşı dindarlar dəstəsinin şeytan üzərində qələbə çalması üçün də ciddi hazırlıq görürdü. Dünəndən bəri bir dini vəsait haqqında çox fikirləşirdi. Volodever kilsəsinin bir müqəddəs əşyası da vardı. Bu əşya çənə sümüyünün bir parçası idi. Amma həməən müqəddəs əşya hələlik əyalətdə tanınıb çox da müqəddəsləşməmişdi. Çünki çənə sümüyünün hansı müqəddəsə mənsub olduğunu yaşlı dindarlar da unutmuşdular və indi bilinmirdi ki, onu hansı peyğəmbərin adı ilə nümayiş etdirmək olar. Vuatürye və başqa radikallar ona kinayə ilə “Müqəddəs Çənə adı vermişdilər. Məlum məsələdir ki, keşiş çənə sümüyünü də nümayişdə gəzdirmək qərarına gəlmişdi, amma onun kimə mənsub olduğunun bilinməməsi işləri korlayırdı. Bunu aydınlaşdırmaq üçün o, qarımış Muano bacılarından birinin baş sancağını alıb əlindəki dini kitabın iç səhifələrindən birini açdı və gözünü yumaraq sancağı səhifəyə sancdı. Sonra o əyilərək sancağın sancıldığı yerə baxıb dedi:

- "Y" hərfinin üstünə düşüb
- yəqin Müqəddəs Yjenini göstərir, — deyə dəmirçi dilləndi.
- yox, bu Müqəddəs Yrsülaya işarədir, — deyərək Muano bacılarının ən yaşlısı qəti fikrini bildirdi.

Keşiş onun sözünü təsdiqlədi:

- Allahın özü bizə bildirdi ki, çənə sümüyü Müqəddəs Yrsülaya mənsubdur.

Bu aydınlıq keşişə ləzzət verdi. Çünki Yrsüla mülayim və dindar bir breton xanımı olmaqla yanaşı, on iki min dindar bakirə xanıma başçılıq edib. Onların ən təmiz və ən mömin nümayəndəsi sayılıb və hunların basqını zamanı həlak olub. İndi çənə sümüyünün

belə bir müqəddəsə mənsub olduğu bilinəndə kənd kilsəsinin hörməti qalxacaqdı. İndi keşişin ən vacib silahı Yrsulanın təmizliyi, müqəddəsliyi və bəyazlığı olacaqdı. O, dərhal yeni bir döyüş planı hazırladı. Deməli nümayişçilərin qarşısında ağ paltar geymiş oğlanlar, dini xorun uşaqları gedəcəkdı. Sonra yaş sırasına görə düzölmüş ağ geyimli qızlar onların arasında isə kəndin ən dindar dörd qadını müqəddəs Yrsulanın rəmzini aparacaqdılar. Sonra kəndin cavan qızları Janna Darkın rəmzi arxasınca düzöləcəkdilər. Onlardan sonra isə kəndin qadınları Həzrət İsanın İnsana Məhəbbət simvolikasını aparacaqdılar. Ən vacibi bu idi ki, şeytan əməlindən — Vuavranın cinayətindən ən ağır zərər çəkmiş dul Böya qarı da əyani vəsait kimi nəzərə çarpan sırada olmalıdır. Arxada isə Allahın güclü bəndələri, şeytanın bütün izlərini kənd içindən təmizləməyə qadir olan keşişlər gedəcəkdı. Keşiş öz köməkçilərinə lazımı göstəriş verdi. Noel Mindörlə dəmirçi velosipedlərinə mindilər, Muano bacıları isə ətəklərini çırmaııb kəndə cumdular ki, həm cavanları nümayişə çağırınsınlar, həm də müqəddəs Yrsula haqda xəbəri yaysınlar.

Günorta üstü Vuatüryə nahara hazırlaşdığı vaxt aldığı yeni xəbərdən bərk təşvişə düşdü. Dedilər ki, bir möcüzə sayəsində çənə sümüyünün kimə mənsub olunduğu aşkar edilmişdir. Keşiş kilsədə oturub həmən sümüyün kimə mənsub olduğunu bilmək üçün Allaha yalvardığı vaxt qəflətən müqəddəs kitab öz-özünə açılmış və odlı bir işarə hərflərin üstü ilə keçərək şərəfli Müqəddəsin adını göstərmişdir. Bu xəbəri eşidən kimi Vuatüryənin qorxudan boğazı qurumuş və yeməyini yarımçıq qoyub öz otağına çəkilmişdi. Ona elə gəlirdi ki, radikal partiyaya və dinsizlərə Allah özünü tanıtməyə başlayıb və dəhşətli intiqam vaxtı da çatıb. Unudulmuş və hələ üstəlik bir səfeh tərəfindən "Müqəddəs Çənə" adlandırılmış Müqəddəs Yrsula peyda olub öz düşmənindən intiqam almağa gəlirdi. Vuatüryə çarpayısının yanında diz çöküb günahlarını etiraf edir, Tanrıdan və Müqəddəs Yrsuladan bağışlanmasını diləyirdi. Amma beləcə cəzanın qorxusundan ürəyi sıxıla-sıxıla üzrxahlıq elədiyi vaxtda da özünün müasirlik ideyalarını unuda bilmir, pıçılıtlı ilə öz rəhbərinə, əyalət deputatına da müraciət edirdi: "Cənab Flaqus, məndən üz döndərməyin! Cənab Flaqus!"

Səhərdən hava bir az tutqun olsa da, günortadan sonra səma açılmışdı. Rekviyem kənd camaatını xəbərdar eləmək üçün əvvəlcə kilsənin böyük zəngini çalırdı. Sonra isə nümayişin davam edəcəyi bütün vaxt ərzində də az qala fasiləsiz zəng çalmağa razılmışdı. Rekviyemin qılığına girmək üçün keşiş ona Noel Mindör vasitəsilə iki şüşə şərab da göndərmişdi. Şərabı götürərkən Rekviyem dedi:

- Keşişə təşəkkürümü yetir, de ki, nahaq zəhmət çəkib. Mən içən deyiləm.

Şüşələri götürüb zəngin yanındakı pilləkənin üstünə qoyandan sonra əlavə elədi:

- yəqin ki, üç saata yaxın zəng çalmalı olacam, belə bir iş üçün iki şüşə şərab çox deyil. Belə isti havada iki şüşə şərab heç nədir.

- İş azlıqda-çoxluqda deyil, - deyə Noel cavab verdi, — İçkinin həddini də bilmək lazımdır. Bircə qədəh artıq içəndən sonra adamın əli işə yətmir. Bunu yaddan çıxarmaq olmaz.

- Hə, düz deyirsən, elə-belə danışıram. Mən ki, içən deyiləm.

Nümayişçilər saat üçün yarısında kilsənin qarşısından tərpendilər. Kilsənin zəngləri gur-gur guruldayırdı. Böyük xaçı xor oxuyan uşaqların qarşısında gedən canlı bir oğlan — poçtalyonun oğlu aparırdı. Keşiş xaçın ağırlığını və yolun uzunluğunu nəzərə almışdı. O, xeyli tərəddüddən sonra İsanın insana məhəbbət simvolikasını daşımağı Mindörün böyük qızına tapşırmaıı olmuşdu. Bunu isə əxlaqsızın birinə, dörd dəfə boşanmış bir qadına hörmət əlaməti kimi deyil, ata Mindörün razılığı ilə ona görə eləmişdi ki, bu şuluq qadının fikri və əlləri məşğul olsun, meşəyə çatandan sonra nümayişdəki kişiləri yoldan çıxarıb ora-bura çəkməsin. öamı bu qurğunu başa düşmüş və keşişin ağına həsəd aparmışdı.

Nümayişçilər kəndin ortasında qoyulmuş iri Xaç abidənin qarşısına çatanda dayandılar. Kişi, qadın, hamı bir səslə "yaşasın İsa! yaşasın onun xaçı!" deyə bağıldılar. Dindarlar həvəslə dini mahnı oxudular. Nümayişin səliqəsi, xorda oxuyan uşaqların

yaraşlıq ağ geyimi, belə gözəl bir bayramda iştirak etmək həvəsi onlarda ruh yüksəkliyi, dini qürur oyatmışdı. Oxuyanların səsi həmahəng çıxırdı. Kişilərin qalın, ciddi səsi elə bil İsanın əzabı və ölümündən xəbər verirdi. Qadınların mülayim, cingiltili ahəngi ilə sanki bu ölümün özündəki ümidlərdən süzülüb gəlirdi. Nümayişi görüb həvəsə düşməmək üçün öz otağına çəkilməmiş Vuatüryə bu nəğmə səslərini eşitməyə bilməzdi və bu səsin təsirindən vəcdə gəlirdi. O dözə bilməyib tələsik geyindi və velosipedinin üstünə cumdu. O, nümayişçilərə qoşulanda irəlidəkilər meşəyə çatırdılar. Dindar qadınlar "Ava Mariya" duasını oxuyurdular.

Arsen çox götür-qoy eləsə də kilsənin qarşısına gedib nümayişçilərə qoşulmaq qərarına gələ bilməmişdi. Əsasən ona görə ki, camaatın suallarından, evdən nə üçün çıxdığını soruşacaqlarından çəkinirdi. O, nə isə bir cavab tapmalı, yaxud yalan quraşdırmalı olacaqdı. Həm də ki, bu nümayişin özü də onun gözündə əhəmiyyətsiz bir şey idi. O, Vuivranı şeytan deyil, Allahın zavallı, insanlıqdan mərhum edilmiş bir məxluqu sayırdı. Amma keşişə verdiyi vədə əməl etmək naminə gedib meşədə, göl ətrafında da olsa nümayişə qoşulmaq qərarına gəlmişdi. İndi oturub vaxtın keçməsinə gözlədiyi vaxt özünün indiki vəziyyəti, öz gələcəyi haqqında fikirləşirdi və bu gələcəyi pis görmürdü. Yrəyinin bir küncündə vicdan əzabı, başqa küncündə isə nifrət olan bir adamın gözəl və ciddi bir qızı sevərək yeni həyat qurmaq həvəsi yaxşı gələcək üçün zəmin yaradırdı. Bu gələcəkdə də hər işini planlı və səliqəli qurmalı olacaqdı. Belə fikirləşməyə başlasa da hələ özünü xoşbəxt saya bilmirdi. Qəlbində nə isə naməlum bir nigarançılıq vardı. O, həyətdə düşüb evin ətrafına fırlandı. Arman da daxil olmaqla bütün Mindörlər ailəsi nümayişə getmişdi və buna görə də Arsen arxayınlıqla küçəyə tərəf gəlirdi. Küçədə gəzişdiyi vaxt Beletin həyətdə tək dolandığını gördü və ona yazığı gəlirdi.

Belet ailə ilə birgə nümayişə getmək istəməmişdi. Luiz ona sentyabrın on beşindən sonra işdən çıxarılacağını bildirdəndən sonra özünü bu evdə yad adam sayırdı. Bu gün həyətdə tək qalandan sonra öz gələcək tənhalığı barədə daha aydın fikirləşməyə başlamışdı. Arsenin Mindörlərin evindən çıxdığını gördüyü vaxtdan onunla yenidən dostluq edə biləcəyinə ümidini də itirmişdi. Səkkiz gündən sonra isə kənddən çıxıb öz evlərinə, kasıblıq, bit-birə və xəcalət yuvasına qayıtmalı idi. Burada gördüyü başqa həyat, xoş xatirələr yaddaşından pozulacaqdı. Belə vəziyyətə düşdüyünə Belet heç kimi günahlandırma bilmirdi. Viktor ona qarşı zor işlətməmişdi. Sadəcə olaraq, ona əylənməyi təklif etmişdi, dost-tanışa siqaret təklif eləyən adamlar kimi nəzakətlə təklif etmişdi. Bir dəfə yox demək olar, amma hər dəfə etiraz eləmək olmur. O, bu işdə heç bir günahkar tapa bilmir, fikri getdikcə qarışır, ağırlaşır və ümitsizliyə düşürdü. Pulu yoxdursa, məhəbbəti də, mehribanlığı da, iri döşü də olmayacaqdı. Bir az ağ gün görəndən sonra şey-şüyünü bir boğçaya yığıb geri dönmək səfil, xidmətçi qızcıqaza dönəcəkdə. Sonra başqa evlərdə xidmət edəcək və oralardakı oğlanlar, arabaçılar xidmətçi kişilər, razılığı oldu-olmadı ondan istifadə edib bir-birinə ötürəcəkdə. Axırda isə öz atası kimi qazamat görmüş əyyaşlardan biri onu bir daxməyə sürükləyəcək, səfalətə məhkum olmuş uşaqlar doğuzduracaq, lazım gələndə isə çöldə gördüyü haqsızlıqların acığını evdə ondan çıxacaqdı. Belet Arsenin küçədə gəzindiyini görür, amma ona işarə edib çağırmağa cəsəreti çatmırdı.

Nümayişçilər Şeno gölünün ətrafını dolaşandan sonra meşədəki enli cığıra düşüb uca cökə və palıd ağaclarının kölgəsi ilə irəliləyirdilər. Qızlar nəğmə oxuyurdular: "Biz Allahı istəyirik, o bizim kralımızdır". Mahnı sədaları uca ağacların yarpaqları arasından açıq səməyə yayılırdı. Hərdən mahnı ara verəndə uzaqdan kilsə zənginin səsi eşidilirdi. Bəzən kişilər əyilib irəli baxır, yaşıllıqlar içində cummuş ağ geyimli adamların yaratdığı gözəl mənzərədən həzz alırdılar. Arada mahnı oxuyan qızların səsi kəsildi və bir anlıq kilsə zənginin də səsi eşidilmədi. Çökmüş ani sükutdan isə tənha, xırıltılı bir səs ucaldı və bu səs az qala hamını diksindirdi. Oxuyan adam həmişə keşişlərə düşmən kəsilmən, kilsəni ələ salan, radikal Vuatüryə idi. O, həyəcan içində və ümid dolu bir səslə deyirdi: "Mən xristianam və bununla fəxr edirəm!". Keşiş isə bu sözlərdən ləzzət alır, dinin

düşmənlərindən birinin, öz qürurunu boğaraq, dinə qayıtmasına imkan verdiyinə görə Allaha təşəkkür edirdi. Belə bir möcüzənin baş verdiyinə görə o, Müqəddəs Yrsülaya da təşəkkür eləməyi unutmadı. Dindara dönmüş Vuatürye isə oxumaqda davam edirdi. Onun səsində rəhbər amiranəliyi hələ duyulduğuna görə bütün kişilərə təsir elədi və onlar səslərini valinin səsinə qoşub oxumağa başladılar. Bu qalın səs birliyində qəribə bir ahəng və həmrəylik duyulurdu. Oxuyanların çevrilib rəğbətlə Vuatüryeyə baxdığını görəndə keşişin canına üşütmə düşdü. O fikirləşdi ki, bu həmrəylik irəlidəki seçkilərdə Vuatüryeyə uğur qazandıra bilər və belə getsə Allahın özü də radikallığa meyilli sayılar. Mahnı kəsiləndə Volodever kilsəsi zənginin səsi daha aydın və daha təmtəraqla ucaldı və keşiş elə gəldi ki, zəngin səsindəki bu dəyişiklik radikallığın təntənəsinə işarədir.

Əslinə qalanda isə Rekviyem kilsə zəngini çaldıqca nə radikallıq, nə də nümayiş haqda fikirləşirdi. O, keşişin göndərdiyi şüşələrin ikisini də boşaltmışdı və əla keyfiyyətli iki litr şərabın təsiri altında idi. İkinci şüşənin dibinə çatıb zəngin ipini yenidən dartmağa başlayandan sonra Rekviyem xəyalən Robidenin yaşadığı qəsəbə səfərə çıxmışdı. Robide rahat bir kreslodə əyləşib siqaret tüstülədir. Valideynləri isə pəncərə qarşısında durub söhbət edirdilər: "Zəng çox gözəl çalınır. öeç indiyə qədər belə gözəl zəng səsi eşitməmişdik. yəqin ki, bu zəngi çalan məşhur adamdır". Bu fikirdə ikən Rekviyem zəngi daha həvəslə və daha ucadan çalırdı. Bu vaxt qızın valideynləri deyirlər: " - Eşidirsənmi, zəng nə gözəl çalınır?" " - Hə, eşidirəm" - deyər qız köksünü ötürərək cavab verir. Sonra valideynlər soruşurlar: " - Səncə belə gözəl zəng çalan kim ola bilər. " - Hiss olunur ki, bu zəngi çalan Volodeverli Rekviyem adlı bir oğlandır. Çox ciddi adamdır, içən də deyil." Sonra valideynlər gülümsünüb gözləşirlər. Rekviyem isə zəngi daha əzmlə, daha ucadan çalır, cəldlik göstərərək zəng döyəcənin sərbəst gedişini artırır, diribaş şeytan kimi atılıb-düşür, öz məharətini göstərirdi. Fikri isə Robidenin sarayında dolanırdı. O, saraya daxil olur, hamı ilə bir-bir salamlaşır, sonra nəzakətlə, həm də təvazökarlıqla deyir: "Mən Rekviyeməm, Volodever kilsəsinin zəngini çalan mən idim." Cavan qız məhəbbət dolu gözləri ilə ona baxıb gülümsəyir, valideynlər də məmnun-məmnun baxışlırlar. Rekvium yenidən zəngə güc gəlir, ritmi artırıb elə oynaq edir ki, hərdən əlini ipdən ayırıb zəng meydançasında rəqs eləmək həvəsinə də düşür.

Arsen saatına baxıb fikirləşdi ki, indi evdən çıxsa nümayişçilərin Nu gölünə çatdığı vaxtda özünü ora yetirə bilər. O Yrbənin evindən çıxaraq küçəni keçəndə anasıgilin həyətinə bir də baxdı və gördü ki, Belet su hovuzunun yanındadır. Qız elə bil onun yola çıxmasını, bəlkə də görüşə gəlməsini gözləyirdi. Arsen fikirləşdi ki, yəqin bu zəif, kiçik, kimsəsiz qızcığazın ona ehtiyacı var. O, səmtini dəyişib həyətdə keçmək, onunla görüşmək istədi, amma Viktorun sifətini gözləri qarşısından qova bilmədiyinə görə fikrini dəyişməli oldu. Əvvəlcə ürəyində ümid işığı yanmış Belet Arsenin çevrilib otlaqla meşə tərəfə üz tutduğunu görüb yerindəcə donub qaldı və bir müddət onun arxasınca baxdı. Sonra qəfildən kimsəsizlik və tənhalıq ona elə güc gəldi ki, dözə bilməyib həyətdən çıxaraq çöl boyu qaçmağa başladı. Meşəyə çatanda fikirləşirdi ki, əgər nümayişdən qabaq göl sahilinə çatıb orada gözləsə Arsenlə görüşməyə imkan tapa bilər.

Kilsənin zəngi susmuşdu, Rekviyem ipi buraxıb xəyalən Robide ilə qucaqlaşırı. Belet isə meşədə ağacların arasına qaçır, qıçlarını cızan kollara da heç əhəmiyyət vermirdi. Meşənin o başından irəliləyərək nümayişçilərin mahnıları da çox zəif eşidilirdi. Belet hərdən dayanıb qulaq asır, baxır, sonra onların səmtini bələdləyib yenə qaçmağa başlayırdı. Gəlib meşənin seyrək yerindəki gölqırağı vadiyə çıxdı və Arsenin keçəcəyi cığırı tapdı. Meşənin o başından gölə tərəf gələn nümayişdən dini mahnı oxuyan qadınların səsi gəlirdi. Uzaqdan isə meşənin qaranlığında ağ geyimlər sezilməyə başlayırdı. Qadınlar astadan oxuduqlarından səsləri də zəif eşidilirdi və bu səs elə bil göldəki sakit suyun zümzüməsinə qoşulurdu. Belet ağacların seyrək yerində durduğundan onların arasından yaxınlaşan nümayişçiləri görə bilirdi. O, Arseni də sezməyə başladığını güman edib sevinirdi. Təngnəfəsliyi ilə həyəcanı bir-birinə qarışmışdı. Adamlar arasında Arseni aydın

seçəndən sonra arxayınlaşıb gözünü oradan çəkdi. Durduğu yer ilə göl arasındakı çəmənliyə baxanda ot üstündə Vuivranın ağ donu və donun üstündəki yaqut daşı gördü. Qəfildən fikri qarışdı. Ona iri döşdən də gərəkli olan böyük bir sərvəti ələ keçirəcəyini və Arsenin bu işə necə təəccüblənəcəyini təsəvvürünə gətirdi.

Vuivra paltarını cığırın qırağında soyunmuşdu ki, nümayişçilər buradan keçərkən onun çılpaq bədənini də yaqut daşını da yaxından görə bilsinlər. Özü isə təpənin arxa tərəfində suya girib bir topa qamışın arxasında gizlənmişdi. Əvvəlcə fikirləşdi ki, adamlar keçərkən onların qarşısında çılpaq görünsün, amma Arsenin də nümayişçilər arasında ola biləcəyini ağına gətirib bu fikirdən daşınmışdı. Sonra bu oyuna girişdiyinə görə peşimançılıq da çəkmişdi. Dini mahnının səsi neçə gündən bəri onu narahat edən sirin əks-sədasını ona yaxınlaşdırırdı.

Belet Vuivranın yaqut daş bərkidilmiş çələngini əlinə alan kimi gördü ki, hər tərəfdən ilanlar baş qaldırıb onun üstünə axışır. Qız çaşdığından daşı əlində sıxıb bağıraraq Arseni çağırmağa başladı. Arsen isə elə bil onun çağırmasını gözləyirmiş. Onun təzə kostyumda meşədən çıxıb cəsarətli addımlarla irəli cumduğunu görüb Belet bir anlıq sakitləşdi. Arsen ayağının altına belə baxmadan ilan sürüsünü tapdaya-tapdaya qıza tərəf qaçırdı. Çatan kimi bir əli ilə Beleti sinəsinə sıxıb o biri əlilə qızın zərif bədənində daraşmış ilanları qoparıb qəzəblə yerə çırpır və qışqırırdı: "Rədd ol əclaf, rədd ol murdar". İlanlar isə getdikcə çoxalır və altdan yuxarı onların bədənlərinə sırsaşırırdılar. Onlar Arsenin pencəyi, köynəyi altından bədənini dişləyir, zəhərlərini boşaldırırdılar. Arsenin qolları taqətdən düşürdü. Nümayişçilər getdikcə yaxınlaşır, mahnı səsi Nu gölünün sakit suları üzərinə yayılırdı.

Vuivra kiminsə ərk və həyəcan dolu səslə Arseni çağırıldığını eşitmişdisə də, sudan çıxmağa çəkinirdi. Nəhayət, sudan çıxıb təpənin üstünə qalxdı və fit çalaraq ilanları çağırırdı. Amma artıq gec idi. Arsenlə Belet yerə sərilib qalmışdılar. Arsen kürəyi üstə yığılmışdı və qızı sinəsinə sıxmışdı. Vuivra onun qollarını açıb aralaya da bilmədi. Bədənindəki yaralardan axan qan köynəyini qızartmış, diş yerləri görünən əllərinin üstünə sızmışdı. Onun didilmiş boynu da al qan içində idi, amma sifətində cəmi iki-üç tikan yarasına bənzəyən cızıq görünürdü. Canlı adam gözləri kimi ifadəli qalmış xırda gözlərindəki mülayimlik Vuivranı təəccübləndirdi. Onun göyərmiş dodaqları azacıq tərpendi və son nəfəsini verən Arsen astaca pıçıldadı: "Səkkiz dəfə yeddi..?" Vuivra bir şey anlamadı, Belet isə artıq vurma cədvəlini unutmuşdu.

Volodeverin kilsə zəngi yenə çalmağa başladı. Bu dəfə Rekviyem xəyalən özü ilə sevgilisinin qəsrdəki təntənəli toyunda idi. Kəndiri dartıb zəngi çaldıqca böyük valilər, qraflar, markizlər, jandarm rəisləri axışıb onun toyuna gəlirdilər. Vuivra isə Arsenin meyitinin başı üzərinə əyilib, onun açıq qalmış gözlərindən heç vaxt anlaya bilməyəcəyi sirin mənasını oxumaq istəyirdi.